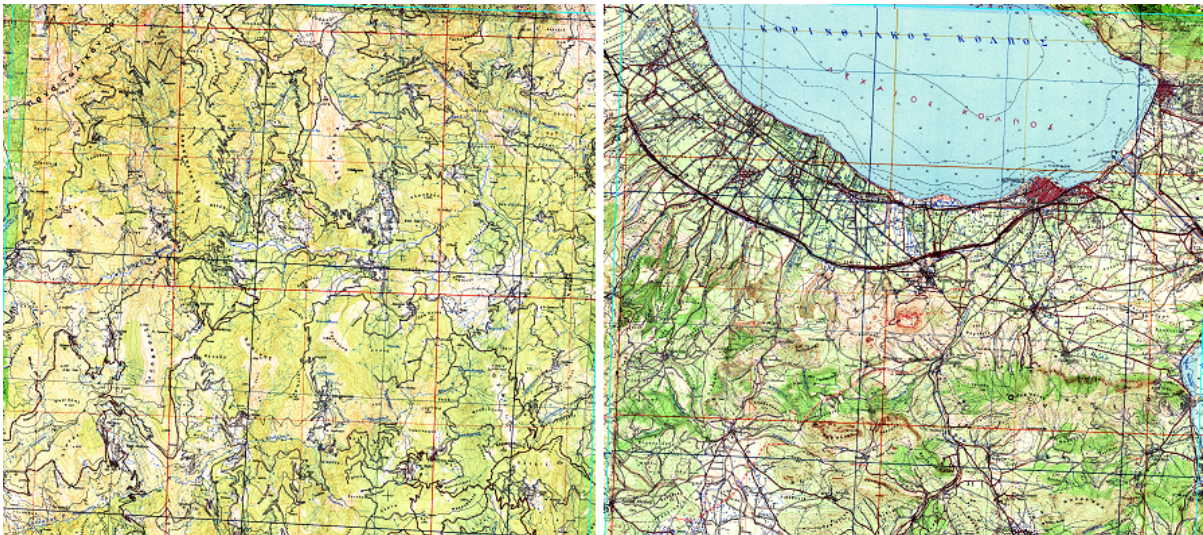

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
“ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΑΣΣΟΥ
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΛΙΜΝΙΣΤΑΣ
ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ.ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ,ΔΑΣΙΚΩΝ
ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ,ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ,ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

ΧΑΪΔΩ ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΟΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΡΑΓΚΙΟΥΔΑΚΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΨΗ-ΕΙΣΗΓΗΣΗ

ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
Δρ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ-ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ Ε.Μ.Π.

ΑΘΗΝΑ ΜΑΙΟΣ 2012

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ Α

Εισαγωγή	
1. Πρώτη εμφάνιση της χαρτογραφίας	4
2. Η σύγχρονη χαρτογραφία	4
3. Θεωρητική χαρτογραφία	5
4. Η χαρτογραφία στην Ελλάδα	5
5. Χαρτογραφία και Χαρτογράφηση	6
5.1. Χαρτογραφικά σύμβολα	8
6. Η ιστορία της γεωγραφικής υπηρεσίας στρατού	9
7. Σύγχρονα μηχανήματα αεροφωτογραφιών	11
8. Η εξέλιξη των GIS	18
8.1. Περί Γεωδαισίας	18
8.2. Συντεταγμένες και Συστήματα Συντεταγμένων	18
8.3. Το Γεωειδές	18
8.4. Το Ελλειψοειδές	19
8.5. Το Γεωδαιτικό Σύστημα Μεταφοράς (Geodetic Datum)	19
8.6. Γεωγραφικές Συντεταγμένες	20
8.7. Global Positional System (GPS)	20
9. Τηλεπισκόπηση	21
9.1. Ιστορική αναδρομή	21
9.2. Εφαρμογές Τηλεπισκόπησης	22
9.3. Συστήματα Τηλεπισκόπησης	22
9.4. Εφαρμογές της Τηλεπισκόπησης	22

ΜΕΡΟΣ Β

10. Γενικά λόγια για τον τουρισμό	25
11. Οι ορεινοί όγκοι	26
11.1 Τα χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων	26
11.2 Η ανάπτυξη των ορεινών όγκων	27
11.2.1. Πολιτικές για την ανάπτυξη των ορεινών όγκων	27
11.3. Τουριστική ανάπτυξη στους ορεινούς όγκους	29
11.3.1. Μοντέλα ανάπτυξης ορεινών όγκων	29
11.4. Η τουριστική ανάπτυξη και οι ορεινοί όγκοι στην Ελλάδα	30
12. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στους ορεινούς όγκους	31
12.1. Ο θρησκευτικός τουρισμός	32
12.2. Ο αγροτουρισμός	33
12.3. Ο θαλάσσιος τουρισμός	34
12.3.1. Γιώτινγκ – Σκάφη αναψυχής	34
12.3.2. Κρουαζιέρες	35
12.4. Ο περιπατητικός τουρισμός	35
12.5. Ο οικοτουρισμός	35
12.6. Ο πολιτιστικός τουρισμός	36

12.7.Ο θεραπευτικός / Ιαματικός τουρισμός	36
13.Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού	37
13.1.Παράμετροι τουριστικής ζήτησης και προσφοράς	37
13.2.Στάδια τουριστικής ανάπτυξης	38
14.Οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας	40
14.1.Επιπτώσεις στον οικονομικό τομέα	40
14.2.Επιπτώσεις στον κοινωνικό τομέα	40
14.3.Επιπτώσεις στο περιβάλλον	41
15.Τουριστική χωρικότητα – Φέρουσα ικανότητα	41
15.1.Φυσική – οικολογική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας	42
15.2.Κοινωνικό-δημογραφική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας	43
15.3.Πολιτικό-οικονομική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας	43
16.Ο αγροτικός χώρος	43
16.1.Προτάσεις γεωργικών παρεμβάσεων	44
17.Λίγα λόγια για τον νομό Κορινθίας	49
17.1.Η λίμνη Στυμφαλία	50
17.2.Το οροπέδιο του Φενεού	50
17.3.Το έλος του αρχαίου λιμανιού του Λεχαιού	51
17.4.Τουριστικός οδηγός νομού Κορινθίας	51
17.5.Άσσος Κορινθίας	53
17.5.1.Αεροφωτογραφίες Άσσου Κορινθίας	55
17.5.2.Μέθοδοι τουριστικής ανάπτυξης στον Άσσο Κορινθίας	58
17.5.3.Κάτω Άσσος	60
18.Γενικά στοιχεία δήμου Ναυπακτίας	61
18.1.Η τουριστική δραστηριότητα στην Ναύπακτο	64
18.1.1.Τα σημαντικότερα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος του δήμου Ναυπακτίας	64
18.1.2.Κατηγορίες εναλλακτικού τουρισμού στην Ναύπακτο	69
18.2.Λιμνίστα Ναυπάκτου	72
18.2.1.Αεροφωτογραφίες Λιμνίστας Ναυπάκτου	74
18.2.2.Τουριστικά αξιοθέατα	77
18.3.Πολιτισμικές εκδηλώσεις	79
18.3.1.Η γιορτή του κάστανου και του τσίπουρου	79
19.Προτάσεις αγροτικής ανάπτυξης Λιμνίστας Ναυπάκτου και Άσσου Κορινθίας	80
Βιβλιογραφία	82

1. Η πρώτη εμφάνιση της χαρτογραφίας

Η ανάγκη της αναπαράστασης επάνω σε μια σημαντικά περιορισμένη επιφάνεια των τοπογραφικών ιδιομορφιών μιας ορισμένης ζώνης έγινε αισθητή από τον άνθρωπο από την εποχή των πρώτων μεταναστεύσεων των λαών ή, ίσως, από τότε που κάποιοι θέλησαν να καθορίσουν κατά τρόπο αναμφισβήτητο την ιδιοκτησία είτε μιας καλλιεργούμενης περιοχής είτε της βοσκής, η οποία ανήκε σε ένα άτομο ή μια κοινότητα. Οι αναπαραστάσεις αυτές ήταν οι πρώτοι γεωγραφικοί χάρτες, εφόσον αναπαριστούσαν με κάποια πιστότητα τμήματα της γήινης επιφάνειας. Στη σύγχρονη εποχή, δεν σώζονται δείγματα χαρτών του είδους, αλλά φαίνεται πως ήταν όμοιοι με αυτούς που συνέχισαν να χρησιμοποιούνται από μερικούς πληθυσμούς των αρκτικών περιοχών, της Πολυνησίας, της Αυστραλίας, της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής.

2. Η σύγχρονη χαρτογραφία

Ιδρυτής της σύγχρονης χαρτογραφίας θεωρείται ο Φλαμανδός γεωγράφος Γεράρδος Μερκάτωρ, ο πρώτος που έδωσε μια συστηματοποίηση στις εκτεταμένες γεωγραφικές και χαρτογραφικές γνώσεις της εποχής του, κυρίως στο φημισμένο του έργο Άτλας (1585-95). Οι μεγάλες πρόοδοι της χαρτογραφίας συνέπεσαν με την ανακάλυψη νεότερων συστημάτων μέτρησης, που στηρίζονταν σε αστρονομικές και γεωδαιτικές αρχές. Από τον 19ο αι. όλες οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες φρόντισαν για τη συστηματική χαρτογράφηση του εδάφους τους και για τη σύνταξη τοπογραφικών χαρτών ή χορογραφικών χαρτών με μεγάλη κλίμακα.

Η χαρτογραφία από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα αναζητούσε μια ρεαλιστική αναπαράσταση της γεώσφαιρας. Ο σκοπός του χαρτογράφου ήταν να επικοινωνήσει την γεωγραφική πληροφορία την οποία κατείχε, σαν ειδικός, με τον έκαστο χρήστη του.

Έχοντας αυτά κατά νου, αντιλαμβανόμαστε τα επιμέρους σημεία της παράγωγης και επικοινωνίας χαρτών που είναι : χαρτογράφος – γεωγραφική πληροφορία – τελικός χρηστής. Αυτό μας λέει και ο μεγάλος της χαρτογραφίας Robinson (1995), ο οποίος αναγνωρίζει τα στάδια της παράγωγης ενός χάρτη ως α) συλλογή/επιλογή δεδομένων, β) διαχείριση και γενίκευση δεδομένων, σχεδίαση χάρτη, γ) ανάγνωση χάρτη, και δ) ερμηνεία του χάρτη.

Αυτό το τρίγωνο παραγόντων αποτελεί και τα κριτήρια παραγωγής ενός χάρτη. Ο χαρτογράφος είναι ο κύριος παράγοντας, από τον οποίο εξαρτάται και το προϊόν. Οι χαρτογράφοι στο παρελθόν χρησιμοποιούσαν πενιχρά μέσα για την εκπόνηση των πρώτων χαρτών. Μικρή ήταν και η γνώση τους σχετικά με τον κόσμο πέραν των συνόρων μιας αυτοκρατορίας, για παράδειγμα. Σήμερα, η γνώση και η κατοχή όσο το δυνατόν περισσότερων γεωγραφικών πληροφοριών, σημαίνει και δύναμη στα πλαίσια μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και τα σύγχρονα κράτη τα οποία συλλέγουν την γεωγραφική πληροφορία σε όλο και πιο «έξυπνη» μορφή. Η μορφή είναι ψηφιακή και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τεχνολογίες όπως γεωγραφικές βάσεις δεδομένων, λογισμικά Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (ΓΣΠ), tablet PCs, PDAs, ή ακόμα και δορυφορικές φωτογραφίες. Ο σύγχρονος χαρτογράφος λοιπόν πρέπει να κατέχει αρκετές τεχνολογικές γνώσεις ώστε να φέρει εις πέρας τη διαδικασία παράγωγης.

Η φύση της γεωγραφικής πληροφορίας όπως την γνωρίζουμε σήμερα έχει αλλάξει άρδην σε σχέση με το παρελθόν. Πλέον, και με την τεχνολογική εξέλιξη, μιλούμε για γεωγραφικά δεδομένα ή Geo-Data, τα οποία έχουν ψηφιακή δομή και η χρήση/διαχείριση τους, απαιτεί λογισμικά ΓΣΠ. Παρόλα αυτά όμως, οι γεωγράφοι έχουν ακόμα αρκετή δουλειά στον τομέα της ψηφιοποίησης των δεδομένων ώστε να είναι δυνατή η διαχείριση τους με σύγχρονα μέσα. Αυτό που έχει σημασία σήμερα, είναι η δημιουργία δεδομένων με διακρατική εφαρμογή, και η εναρμόνιση των διαφόρων υπάρχοντων δεδομένων στα πλαίσια

υπερεθνικών σχημάτων όπως η Ε.Ε. Καθοριστικό ρόλο παίζει η εφαρμογή της Ευρωπαϊκής ντιρεκτίβας Inspire προς αυτό το σκοπό (European Commission, 2007), με απώτερο στόχο την μείωση τους κόστους, αλλά και τη μείωση του χρόνου μετατροπής δεδομένων από τύπο σε τύπο. Οι συνέπειες θα είναι ευεργετικές για τους χαρτογράφους αλλά και για τους τελικούς χρήστες των χαρτών.

Το πως θα στηθεί ένας χάρτης εξαρτάται και από το ποιος θα είναι ο τελικός χρήστης. Διαφορετικά επεξεργάζεται ένα χάρτη ένας πεπειραμένος γεωγράφος σε σχέση με κάποιο στέλεχος χρηματιστηριακής εταιρείας. Αυτό είναι κάτι που ο παραγωγός χαρτών πρέπει να γνωρίζει κατά τη διάρκεια παραγωγής του χάρτη. Παραδείγματα χρηστών αποτελούν οι κυβερνητικές υπηρεσίες, οι αναγνώστες ενός περιοδικού, οι ερευνητές ενός πανεπιστημιακού προγράμματος γεωγραφίας/ΓΣΠ, κοκ. Αυτό καταδεικνύει ότι ο χάρτης μεταλλάσσεται ανάλογα με το για ποιον προορίζεται και τι χρήση θα έχει.

3. Θεωρητική χαρτογραφία

Η χαρτογραφία μέχρι τα 1980 περίπου είχε σαν στόχους την επιστημονική ακρίβεια και την αναζήτηση της ακριβέστερης κατηγοριοποίησης του κόσμου. Επικρατούσε ακόμα το Αναγεννησιακό μοντέλο του ορθολογισμού, και ο χάρτης έπρεπε να είναι ένας αντικειμενικός καθρέπτης του χώρου, αφοσιωμένος σε ακριβείς αναπαραστάσεις (Taylor, 1991).

Με την ανάπτυξη της αυτοματοποιημένης χαρτογραφίας και των ΓΣΠ, η επιστήμη πήρε άλλη τροχιά κατά το 1990. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα νέο-φορμαλιστικό παράδειγμα με έμφαση στις τεχνικές παράγωγης χαρτών. Η ανάπτυξη των ΓΣΠ έδωσε έμφαση στον θετικισμό. Καμία από τις δυο αυτές τάσεις δεν ήταν αρκετές και αυτό έχει ως αποτέλεσμα σήμερα οι μοντέρνοι χαρτογράφοι να είναι πρώτιστα τεχνολογικά καταρτισμένοι αλλάζει με περιορισμένη γνώση της ίδιας της επιστήμης. Σύμφωνα με τον Crampton (1992) η τεχνολογία αυτή υποστήριξε ένα νέο τρόπο σκέψης για τον κόσμο και την ίδια την επιστήμη. Το συμπέρασμα ήταν ότι ο χάρτης είναι μια αφαίρεση της πραγματικότητας, όχι η πραγματικότητα η ίδια. Ο Thrower (1996) είπε ότι «η ανάπτυξη και οι χρήσεις των χαρτών αντικατοπτρίζουν τις όποιες αλλαγές σε κοινωνικό-οικονομικά πλαίσια. Σήμερα ο χάρτης αποτελεί ένα εργαλείο επικοινωνίας και λήψης αποφάσεων. Κάτι τέτοιο δεν θα ήταν δυνατόν χωρίς την τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων πενήντα ετών, και ιδιαίτερα στον τομέα της πληροφορικής. Σε συνδυασμό με τις αναπτυσσόμενες ανάγκες που έχει η σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας, οι απαιτήσεις για έξυπνους χάρτες είναι μεγαλύτερες από ποτέ. Ο Thrower επιβεβαιώνεται σήμερα, καθώς πλέον οι χρήσεις των χαρτών έχουν διευρυνθεί και ο μέσος πολίτης-καταναλωτής έχει πρόσβαση σε διαφόρων τύπου χαρτογραφικό υλικό. Επιπλέον, τα κέντρα λήψης αποφάσεων έχουν τα εργαλεία για πιο ενημερωμένες έρευνες και κατ' επέκταση ορθότερες αποφάσεις για την κοινωνία.

4. Η χαρτογραφία στην Ελλάδα

Την εποχή της αποικιοκρατίας, όταν η χαρτογραφία άκμαζε ταχύτατα, η χώρα μας έμενε στην αγνοία αναφορικά με την εξέλιξη της επιστήμης. Διαχρονικά η ανάπτυξη χαρτών αποτελούσε και αποτελεί έργο τοπογράφων μηχανικών στην Ελλάδα, σε αντίθεση με το εξωτερικό που ο χαρτογράφος αποτελεί ανεξάρτητο παράγοντα προερχόμενο κυρίως από γεωγραφικές σχολές.

Η κατάσταση της Ελληνικής χαρτογραφίας περιγράφεται σε ένα άρθρο του Λιβιεράτου (2001), ο οποίος αναγνωρίζει τις περιπλοκές της επιστήμης στη χώρα μας. Για εκείνον η υπανάπτυξη της χαρτογραφίας έγκειται στην απουσία ακαδημαϊκής συζήτησης για τη φύση της επιστήμης σε ένα Ελληνικό πλαίσιο. Αναγνωρίζει όμως τις δυνατότητες ανάπτυξης της

και σημειώνει δυο λόγους μεταξύ άλλων : α) ίδρυση τμημάτων Γεωγραφίας στην Ελλάδα, και β) μετάβαση στην ψηφιακή αναφορά διεθνώς. Αυτοί είναι δυο από τους παράγοντες που θα ωφελήσουν την ντόπια χαρτογραφία αλλά η ελληνική ακαδημία είναι αυτή που πρέπει να καθορίσει το πλαίσιο και τους στόχους της επιστήμης στον Ελλαδικό χώρο. Έχοντας υπ' όψιν την κατάσταση στα πανεπιστήμια αναφορικά με τους αριθμούς φοιτητών σε Ελλάδα και Εξωτερικό, οι λύσεις θα έρθουν από τη σύζευξη των γνώσεων και εμπειριών αυτών των δυο ομάδων.

Αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα, οι φορείς που ασχολούνται με τη χαρτογραφία είναι αρκετοί.

1. Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού
2. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
3. Οργανισμός Κτηματογραφήσεων και Χαρτογραφήσεων Ελλάδος
4. Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών
5. Υπουργείο Γεωργίας
6. Κτηματική Υπηρεσία
7. Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας

Εκτός αυτών, υπάρχει και η ιδιωτική πρωτοβουλία, στα πλαίσια εταιριών χαρτογράφησης και γεωγραφικής ανάλυσης ανά την Ελλάδα. Ένα καλό παράδειγμα πάντως αποτελεί η περίπτωση της Ολλανδίας, η οποία έχει ενώσει όλους τους γεωγραφικούς φορείς σε έναν, την Γεωπληροφορική Ένωση (Longley et al, 2005). Καλό θα ήταν να ακολουθούσε και η Ελλάδα το παράδειγμα αυτό, για αποφυγή τυχόν σκοπέλων στο άμεσο μέλλον.

Η Ελλάδα είναι διαχρονικά αγκυλωμένη σε πρακτικές που δεν τη βοηθούν να αναπτυχτεί επαρκώς και με σωστό τρόπο. Η χαρτογραφία δεν αποτελεί εξαίρεση, και έργα ζωτικής σημασίας όπως το Κτηματολόγιο, είχαν μείνει χρόνια πίσω. Αυτή η κατάσταση όμως δεν μπορεί και δεν πρέπει να συνεχίζεται, τη στιγμή που η αυξανόμενη λεπτομέρεια με την οποία ο άνθρωπος γνωρίζει το φυσικό περιβάλλον και την πολυπλοκότητα της κοινωνίας δίνουν τη δυνατότητα στο χάρτη να συμπεριλαμβάνει πολύ σύνθετα μηνύματα. Αυτό καταδεικνύει και τη σημασία της χαρτογραφίας στη λήψη αποφάσεων στα πλαίσια ενός σύγχρονου κράτους. Είναι γεγονός ότι η χαρτογραφία άργησε να ζυμωθεί στη χώρα μας, αλλά σε συνδυασμό με την ψηφιακή έκρηξη, μας δίνεται η εύκαιρα να δώσουμε τις νέες κατευθύνσεις για ένα σύγχρονο ελληνικό χαρτογραφικό πλαίσιο.

5. Χαρτογραφία & Χαρτογράφηση

Χαρτογραφία ονομάζεται ο επιστημονικός κλάδος της γεωγραφίας που περιλαμβάνει ένα σύνολο προσδιορισμένων μελετών, τεχνικών ακόμη και καλλιτεχνικών εργασιών που αφορούν απεικονίσεις επάνω σε επίπεδη ή σφαιρική επιφάνεια, σε σμίκρυνση, ενός τμήματος ή όλης της γήινης επιφάνειας για την σύνταξη και έκδοση χαρτών. Η επεξεργασία αλλά και η γραφική απόδοση στοιχείων αφορά φυσικά φαινόμενα όπως π.χ. η επιφάνεια και το υπέδαφος της γης, στα μετεωρολογικά φαινόμενα κλπ, αλλά και στα ανθρωπογενή (κοινωνικό-οικονομικά) φαινόμενα, όπως π.χ. οι απογραφές πληθυσμού, η εργασία, η αναψυχή, οι χρήσεις γης κλπ. Η εφαρμογή όλων αυτών των διεργασιών αποτελούν την έννοια της χαρτογράφησης, που γίνεται με διάφορες μεθόδους οι οποίες και ονομάζονται χαρτογραφικές προβολές.

Σαν επιστήμη σχετίζεται στενά με την επιστήμη της Γεωγραφίας, αφού οι χάρτες είναι ένα από τα κυριότερα μέσα παρουσίασης και μελέτης των γεωγραφικών δεδομένων καθώς και με τις συγγενείς επιστήμες της Γεωδαισίας, της Τοπογραφίας, της Φωτογεωμετρίας και της Τηλεπισκόπησης, των οποίων το κύριο αντικείμενο είναι η συλλογή δεδομένων.

Η Χαρτογραφία παραδοσιακά έχει χωρισθεί σε διάφορους κλάδους, που ασχολούνται με ορισμένα επί μέρους γνωστικά αντικείμενα όπως :

A. Θεματική Χαρτογραφία:

Ο κλάδος της Χαρτογραφίας που έχει ως αντικείμενο τη σύνθεση θεματικών χαρτών. Το κύριο αντικείμενο της Θεματικής Χαρτογραφίας είναι η γραφική απεικόνιση και ειδικότερα η χαρτογραφική αναπαράσταση με κατάλληλες τεχνικές, φαινομένων που έχουν κατανομή στον γεωγραφικό χώρο, είτε αυτός είναι ο φυσικός είτε ο ανθρωπογενής. Τα φαινόμενα αυτά μπορεί να είναι καταγεγραμμένα μέσω ποιοτικών ή (κυρίως) ποσοτικών χαρακτηριστικών και μεγεθών.

Η Θεματική Χαρτογραφία αποτελεί μια σειρά από καθαρά εφαρμοσμένες διαδικασίες και μεθοδολογίες. Μπορεί να θεωρηθεί και ως επιστήμη, εφόσον βασίζεται σε θεωρητικές επιστήμες όπως τα μαθηματικά, αλλά και ως τέχνη, αφού στόχος της είναι η ισορροπία μεταξύ της αισθητικής και της γρήγορης αντίληψης των φαινομένων που απεικονίζει ο θεματικός χάρτης.

Τα σημαντικότερα θέματα που περιλαμβάνει το γνωστικό αντικείμενο της Θεματικής Χαρτογραφίας είναι:

- Η οπτικοποίηση δεδομένων και φαινομένων που κατανέμονται στον γεωγραφικό χώρο
- Η χωρική δειγματοληψία και η βασική στατιστική επεξεργασία
- Η ομαδοποίηση ποσοτικών δεδομένων
- Η σωστή χρήση του χρώματος μέσα από τη χρωματική θεωρία και τα σχετικά μοντέλα χρωμάτων
- Ο χαρτογραφικός σχεδιασμός και η απόδοση με διάφορους συμβολισμούς (π.χ. σημειακά, γραμμικά και επιφανειακά σύμβολα)
- Η ισαριθμική (ή ισοπληθής) απεικόνιση
- Η χωροπληθής (ή δασυμετρική) απεικόνιση
- Οι χάρτες κουκίδων και τα χαρτογράμματα
- Οι Τοπολογικές **και εστιακές/πολυεστιακές απεικονίσεις**
- Η Πολυμεταβλητή και Δυναμική χαρτογραφική απόδοση που ασχολείται με την επεξεργασία και απόδοση της θεματικής(μη γεωμετρικής) πληροφορίας, ενώ κάποιο ιδιαίτερο κομμάτι της, ασχολείται με τη μελέτη του συμβολισμού και των χρωμάτων που χρησιμοποιούνται, όπως και του τρόπου με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται έναν χάρτη.

B. Αναλυτική (ή Μαθηματική Χαρτογραφία)

Ο κλάδος της Χαρτογραφίας που ασχολείται με την επίλυση χαρτογραφικών προβλημάτων χρησιμοποιώντας μαθηματικούς ή αναλυτικούς τρόπους.

Ο όρος μαθηματική χαρτογραφία χρησιμοποιούνταν από παλιά, για να περιγραφεί ο κλάδος των μαθηματικών που ασχολήθηκε με το πρόβλημα των απεικονίσεων.

Ο όρος αναλυτική χαρτογραφία χρησιμοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 από τον καθηγητή Waldo Tobler, γεωγράφο και χαρτογράφο στο πανεπιστήμιο του Μίτσιγκαν, ο οποίος και θεωρείται από πολλούς ο πατέρας της Αναλυτικής Χαρτογραφίας.

Η Αναλυτική Χαρτογραφία περιλαμβάνει μαθηματικές έννοιες και μεθόδους που εφαρμόζονται στη σύγχρονη χαρτογραφία και στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών. Το αντικείμενο της περιλαμβάνει μεταξύ άλλων:

- ❖ μεθόδους απεικόνισης της φυσικής γήινης επιφάνειας σε ένα επίπεδο, γνωστές ως χαρτογραφικές προβολές
- ❖ μεθόδους μονοδιάστατης και δισδιάστατης παρεμβολής (π.χ. για την προσαρμογή καμπύλων γραμμών)
- ❖ μεθόδους αυτόματης γενίκευσης για τη δημιουργία χαρτών μικρής κλίμακας από γεωχωρικά δεδομένα που έχουν συλλεχθεί σε μεγάλες κλίμακες.
- ❖ μεθόδους αντιμετώπισης προβλήματος της άρσης πιθανών συμπτώσεων των χαρτογραφικών συμβόλων λόγω της χωρικής μεταβολής (π.χ. μετάθεσης) που υφίστανται κατά τη διαδικασία της γενίκευσης, οι οποίες προκαλούν οπτική σύγχυση.
- ❖ μεθόδους δημιουργίας ψηφιακών μοντέλων εδάφους/ υψομέτρων και αυτόματης σκίασης του ανάγλυφου.
- ❖ μεθόδους αυτόματης τοποθέτησης ονοματολογίας στους χάρτες.
- ❖ μεθόδους επεξεργασίας χωρικών δεδομένων και δειγματοληψίας.
- ❖ Μεθόδους αυτόματης επίλυσης προβλημάτων αλληλοτομίας γραφικών αντικειμένων στο δισδιάστατο χώρο (επίπεδο).
- ❖ μεθόδους γεωμετρικών μετασχηματισμών όπως π.χ ο μετασχηματισμός ομοιότητας, ο ομοπαράλληλος μετασχηματισμός που χρησιμοποιούνται συχνά σε χαρτογραφικές εφαρμογές κυρίως στις διαδικασίες γεωαναφοράς σαρωμένων χαρτών και διαγραμμάτων.
- ❖ μεθόδους χαρτομετρίας.

Η χαρτομετρία έχει ορισθεί από τη Διεθνή Χαρτογραφική Ένωση (ICA) ως: «*Η μέτρηση και ο υπολογισμός αριθμητικών τιμών από τους χάρτες*». Τα είδη των μετρήσεων που μπορούν να θεωρηθούν ως βασικές τεχνικές της χαρτομετρίας είναι:

1. η μέτρηση αποστάσεων (μηκών)
2. η μέτρηση επιφανειών (εμβαδών),
3. η μέτρηση γωνιών και διευθύνσεων (π.χ. αζιμούθιο)
4. η καταμέτρηση του αριθμού των οντοτήτων που απεικονίζονται σε ένα χάρτη

Σήμερα η Αναλυτική Χαρτογραφία αποτελεί μέρος των θεωρητικών αρχών στην οποία βασίζεται η τεχνολογία των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (ΓΣΠ/GIS) και γενικά η Γεωπληροφορική.

Γ. Ψηφιακή Χαρτογραφία

Ψηφιακή ή Αυτοματοποιημένη Χαρτογραφία, ή Χαρτογραφία με χρήση Η/Υ είναι ο κλάδος που καλύπτει ένα πλήθος δραστηριοτήτων όπως για παράδειγμα η αυτόματη σχεδίαση με ηλεκτρονικό υπολογιστή, οι μεθοδολογίες συμπίεσης δεδομένων, οι τρόποι και μέθοδοι αποθήκευσης στοιχείων, οι δομές βάσεων δεδομένων καθώς και τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών.

5.1. Χαρτογραφικά σύμβολα

Η επιλογή των χαρτογραφικών συμβόλων εξαρτάται κυρίως από το είδος του χάρτη, αλλά, σε μεγάλο βαθμό, και από τις γνώσεις εκείνων στους οποίους απευθύνεται.

Στους καθημερινής χρήσης χάρτες, που απευθύνονται στο ευρύ κοινό, η επιλογή γίνεται έτσι ώστε τα σύμβολα να ανταποκρίνονται άμεσα σε νοητικές εικόνες του χρήστη (για παράδειγμα, συμβολισμός των λιμένων με μια άγκυρα και να αναγνωρίζονται με ευκολία. Αντίθετα, ο συμβολισμός εξειδικευμένων χαρτών, που απευθύνονται σε επαγγελματίες για παράδειγμα, των γεωλογικών χαρτών, δεν υφίσταται παρόμοιους περιορισμούς, γιατί οι

χρήστες γνωρίζουν καλά την κοινή επαγγελματική συμβολική γλώσσα την οποία χρησιμοποιούν.

Τα σύμβολα που χρησιμοποιούν οι χαρτογράφοι για να απεικονίσουν τις πληροφορίες ενός χάρτη παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία, σε γενικές γραμμές όμως μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: σημειακά, γραμμικά και επιφανειακά.

- Τα πρώτα έχουν σημειακή μορφή και σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα σύμβολα απεικόνισης οικισμών, κορυφών, θαλασσίων βαθών, σπηλαίων, σπηλαίων κλπ. Είναι δυνατόν να διαφοροποιηθούν, έτσι ώστε να παρέχουν και ποσοτικές πληροφορίες. Για παράδειγμα, τα σύμβολα των οικισμών μπορούν να πληροφορούν ταυτόχρονα και για τον πληθυσμό τους.
- Στα γραμμικά περιλαμβάνονται τα σύμβολα απεικόνισης ισοϋψών, οδικών αρτηριών, σιδηροδρομικών γραμμών, ποταμών κλπ. Και αυτά μπορούν να διαφοροποιηθούν κατάλληλα, ώστε να παρέχουν πιο σύνθετες πληροφορίες. Για παράδειγμα, μπορούν να επιτρέπουν την άμεση διάκριση του κύριου και του δευτερεύοντος οδικού δικτύου.
- Τα επιφανειακά σύμβολα περιλαμβάνουν τις χρωματικές διαφοροποιήσεις με τις οποίες δηλώνεται η διαφορά είτε ποιότητας (θάλασσα, λίμνη ή ξηρά) είτε ποσότητας (διαφορές υψομέτρου ή βάθους) σε επιφάνειες.

6. Η ιστορία της γεωγραφικής υπηρεσίας στρατού

Η Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού συγκροτήθηκε το 1889 με τον τίτλο “Γεωδαιτικό Απόσπασμα”. Επικεφαλής τέθηκε ο αυστριακής καταγωγής, Αντισυνταγματάρχης HEINRICH HARTL και την ομάδα αποτελούσαν ο λοχαγός fr. Lehl και ο υποπλοίαρχος J. LOHR.

Η Γεωδαιτική αποστολή μετεκλήθη στην Ελλάδα από την κυβέρνηση του Χαρίλαου Τρικούπη, για τη σύνταξη του κτηματικού χάρτη. Στα τέλη του 19ου αιώνα, το γεωδαιτικό απόσπασμα μετονομάστηκε σε “χαρτογραφική υπηρεσία στρατού” και στη συνέχεια η αυστριακή αντιπροσωπία αναχώρησε από την Ελλάδα, παραδίδοντας τη διοίκηση στον πρώτο έλληνα διοικητή, Λοχαγό μηχανικού Αλέξανδρο Κοντόσταυλο. Το 1926 μετονομάστηκε σε Γεωγραφική υπηρεσία Στρατού, τίτλο που φέρει μέχρι σήμερα. Αποστολή της είναι η συλλογή και χρησιμοποίηση κάθε γεωδαιτικής, τοπογραφικής, γεωφυσικής και χαρτογραφικής εργασίας. Στόχος της είναι η ικανοποίηση των αναγκών των ενόπλων δυνάμεων, η παροχή γεωγραφικών υλικών σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, σε επιχειρήσεις, νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού φορέα, οργανισμούς κοινής ωφέλειας, τοπική αυτοδιοίκηση και φυσικά πρόσωπα. Σήμερα η ΓΥΣ βρίσκεται στην αιχμή της ψηφιακής τεχνολογίας εκδίδοντας παράλληλα με τους κλασικούς χάρτες και ψηφιακά γεωγραφικά υλικά. Διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό και ένα άριστα εκπαιδευμένο επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό, η πείρα και η παράδοση ενός και πλέον αιώνα

καθιστούν τη γεωγραφική υπηρεσία στρατού ισάξια των αντιστοίχων υπηρεσιών προηγμένων χωρών και αποτελούν την καλύτερη εγγύηση για τη συνέχιση της αποστολής της.

Η ΓΥΣ παράγει, διαχειρίζεται και διανέμει γεωγραφικά δεδομένα, που είναι μοναδικά στην Ελλάδα. Οι εργασίες της ΓΥΣ εκτελούνται κάθε έτος, βάσει ετήσιου προγράμματος εγκεκριμένου από το Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ).

Το έργο της ΓΥΣ καλύπτει ολόκληρη την Ελληνική Επικράτεια, και πραγματοποιεί τις ακόλουθες εργασίες :

- ✓ Γεωδαιτικές - Γεωφυσικές εργασίες
- ✓ Αεροφωτογραφήσεις
- ✓ Χαρτογραφικές εργασίες
- ✓ Εργασίες Συνόρων
- ✓ Παραγωγή ψηφιακών Γεωγραφικών Δεδομένων
- ✓ Υποστήριξη Ενόπλων Δυνάμεων και εξυπηρέτηση Δημοσίων Φορέων και του πολίτη
- ✓ Η ΓΥΣ εισάγει σύγχρονες μεθόδους και συστήματα Η/Υ ώστε να βελτιώσει τα προϊόντα της και τις δυνατότητές της για καλύτερη υποστήριξη των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλων Δημοσίων Φορέων, όπως :
- ✓ Σύγχρονο γεωγραφικό σύστημα πληροφοριών.
- ✓ Σύστημα τηλεπισκόπισης για εκμετάλλευση εικόνων δορυφόρου.
- ✓ Σύγχρονα συστήματα αναλυτικής και ψηφιακής φωτογραμμετρίας.
- ✓ Παραγωγή του χάρτη με ηλεκτρονικό τρόπο.
- ✓ Σύγχρονο εξοπλισμό εκτυπώσεων.

Η Γεωγραφική υπηρεσία στρατού βρίσκεται στο Πεδίο του Άρεως , στο στρατόπεδο Ιωάννη Παπανδρέου , όπου και στεγάζετε και το αντίστοιχο μουσείο.

Ο Ιωάννης Παπανδρέου ήταν αξιωματικός του πυροβολικού και υπηρετούσε στην Γεωγραφική υπηρεσία. Σκοτώθηκε στις 15/04/1941 , στο χωριό Δεσπηλιό της Καστοριάς , υπηρετώντας την πατρίδα κατά την διάρκεια του πολέμου.

Τα προσωπικά του αρχεία παραδόθηκαν από την σύζυγο του Άννα , στο μουσείο της Γεωγραφικής υπηρεσίας στρατού , όπου και εκτίθενται.

7. Σύγχρονα μηχανήματα αεροφωτογραφιών

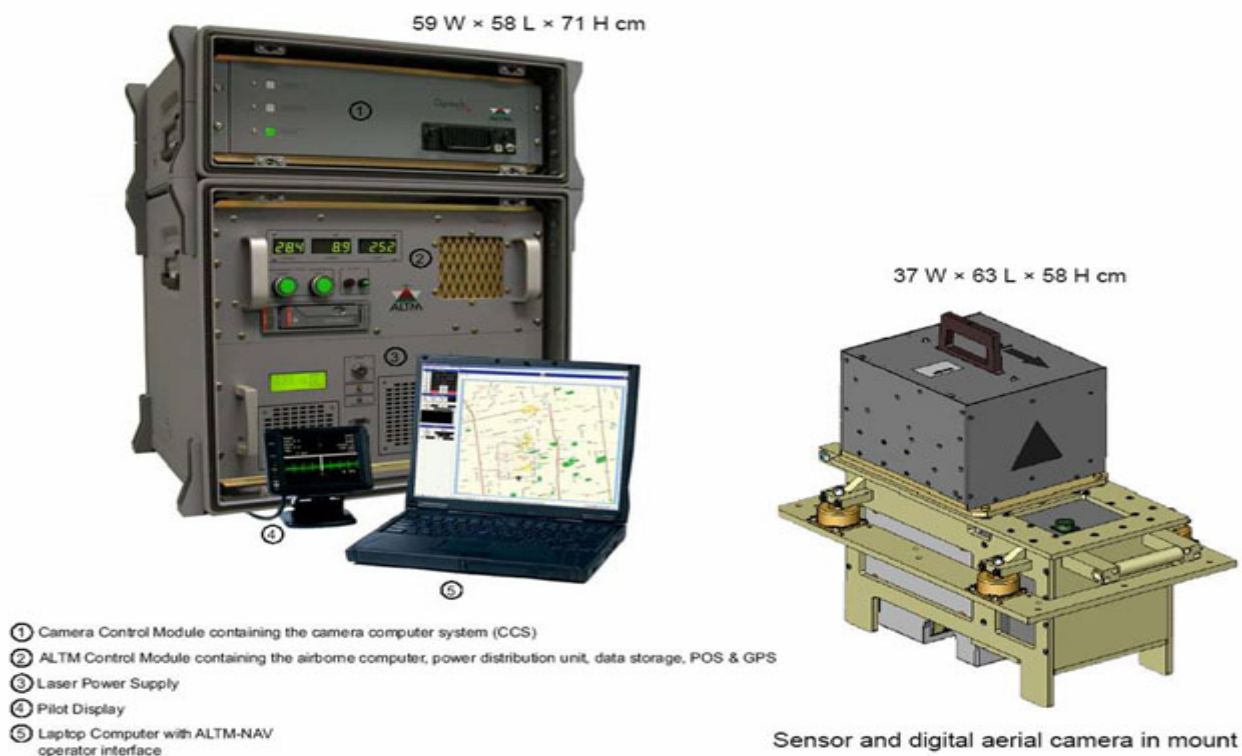
1. LMK2000

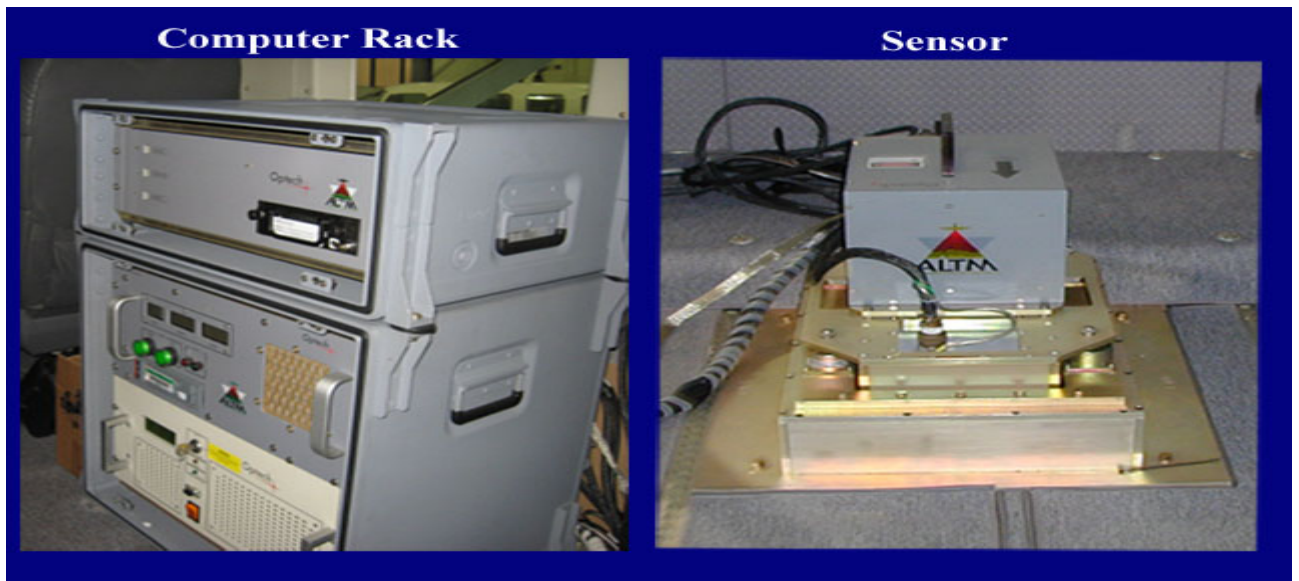

The LMK 2000 is a large format mapping camera was manufactured by Zeiss Jena in former East Germany. After the reunification of Germany, the company was taken over by Carl Zeiss, Inc. and production of aerial cameras in Jena was discontinued. Existing LMK cameras are now serviced by E. Coyote Enterprises, Inc. in Texas.

2. ALTM (Airborne Laser Terrain Mapper)

The ALTM system includes the rack and the unit housing the LIDAR sensor head, IMU (inertial measurement unit), and the digital camera.

We are using an ALTM 30/70C by Optech, Inc. The laser is located within the ALTM assembly unit which has been mounted onto the floor of the airplane in a custom hole cut from the bottom.

The rack is set next to the operators seat so that it can be monitored easier, and is controlled by the operator via a laptop computer.

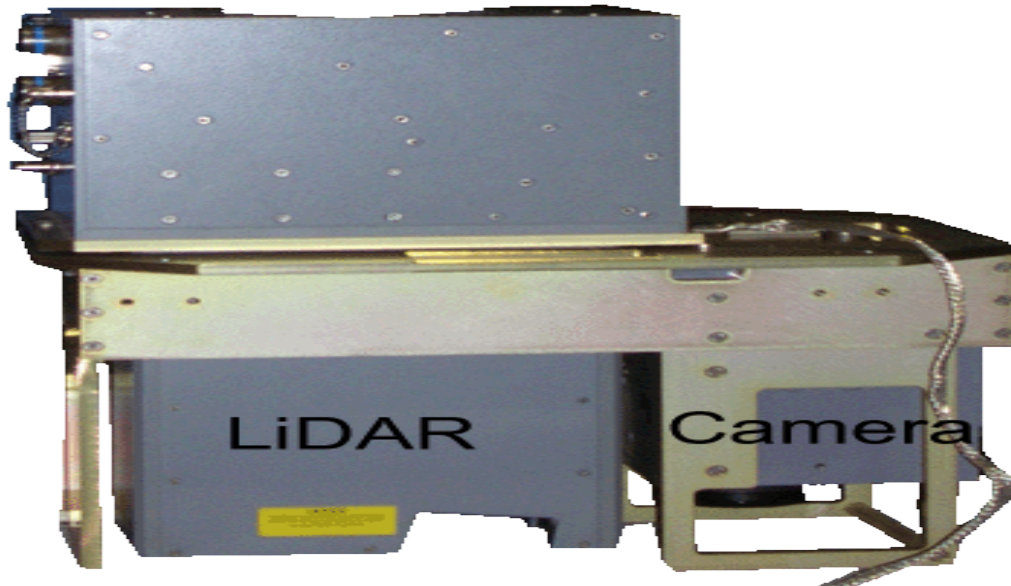
ALTM 30/70C System Specifications

- ✦ Pulse Rate: 70KHz
- ✦ Scan Angle: Variable, 0 to +/- 25degrees
- ✦ Scan Frequency: Variable, maximum 70Hz
- ✦ Range Capture: 4 range measurements per pulse
- ✦ Intensity Capture: 12bit dynamic range

3. 4K02

The 4-2K is our new digital camera that is set up for use with the LIDAR system. The camera is controlled through the same program that controls the LIDAR and digital images are captured simultaneously as the LIDAR is scanning.

This allows us to drape images over the LIDAR processed data for better planning, mapping, and design products and to help us produce orthorectified images

Camera Specs:

- Camera lens focal length = 55mm.
- Camera lens f/stop 4.0.
- 37 degrees footprint.
- Maximum frame rate = 1 frame every 2.5-2.7 seconds.
- Operating altitude for RHD: 10,000 ft MSL.

The image plate consists of a color 4077 x 4092 pixel CCD array. Each pixel is 9 microns in size. This results in an image size of 36.693 x 36.828 mm. The orientation of the CCD in the camera is such that the long axis is in the flight direction.

Here are some examples of the quality of photography we get with the digital camera (note: these images have been compressed for viewing on the web and have decreased the quality of the image, click on the image for full size view).

4. UltraCamXp

With an image format of 196 megapixels (17,310 across track x 11,310 along track) and a smaller pixel size of 6 μm , the UltraCamXp boasts the largest PAN frame image footprint of large format cameras available on the market today, resulting in fewer necessary flight lines. In doing so, the UltraCamXp saves time and lowers cost, without sacrificing radiometric performance. Increased onboard storage capacity allows for longer flights to take full advantage of favorable flying conditions, and the collection rate of 2.5 Gbits per second allows for collecting more data in less time. The UltraCamXp is capable of collecting stereo imagery at a remarkable 1 inch GSD at a flight speed of 110 knots. Post-processing of the data can be started on board, and finished on the ground with a group of PCs for even faster turnaround.

5. Microsoft UltraCamXp Wide Angle

The new Microsoft UltraCamXp Wide Angle photogrammetric digital aerial camera takes advantage of the same superior camera concept and image quality as the [UltraCamXp](#) but features a new proprietary, digital, high-performance, high-resolution lens system with a shorter focal length. This allows the latest UltraCam sensor to deliver the same ground sample distance (GSD) as the UltraCamXp, but at lower flight altitudes. An alternative to the UltraCamXp and at the same price, the UltraCam Wide Angle provides small-scale mapping capabilities to customers with lower-flying airplanes.

Of course this new sensor is fully compatible with the existing DXp and CXp systems, permitting customers who already own the [UltraCamXp](#) and the UltraCamX to purchase the sensor separately and add small-scale mapping capabilities to their businesses. The UltraCamXp Wide Angle provides the same large image format as the UltraCamXp at 196 megapixels (17,310 across track x 11,310 along track), and a pixel size at 6 μm . It integrates fully with existing UltraCamXp and UltraCamX storage and computing systems and is fully supported by Vexcel Imaging's [UltraMap](#) workflow software system.

6. UltraCamLp

Based on the UltraCamL, the UltraCamLp features the same advanced technical specifications, but with an impressive image footprint of 92 megapixels (11,704 x 7,920 pixels pan) compared to the UltraCamL 64 megapixel format, making it ideal for smaller aircraft and local projects that require a rapid response. With new electronics, the UltraCamLp allows for a larger footprint than the UltraCamL without sacrificing cycle rates. The result is 43% more image at the same frame rate, allowing for the following possible benefits:

- Data collection at higher flight speeds
- Increase of potential forward overlap for a given GSD and speed
- Data collection at higher resolutions with the same forward overlap and speed

With superior image quality, the UltraCamLp can be used on smaller airplanes, and thus operated at lower cost. Smaller mapping companies have an affordable option for offering a digital platform and expanding their aerial services. The UltraCamLp is also ideal for larger mapping firms who need to cost-effectively fly small projects or collect digital data in conjunction with lidar or other data. The UltraCamLp provides the same high geometric accuracy, broad dynamic range, matching and stereo capabilities, and full metric capabilities, as the photogrammetric cameras. The image data are suitable for DSM (digital surface model) production, aerotriangulation, ortho mapping and 3D technical vector mapping.

Κάποια άλλα μοντέλα μηχανημάτων λήψης αεροφωτογραφιών είναι τα ακόλουθα :

- **RMK TOP 15**

- **Re 30**

- **Camera lmk1000**

8. Η εξέλιξη των GIS

Η εξέλιξη των GIS και η χρήση τους σε εφαρμογές και επιστήμες που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένες με την Γεωγραφία και την Τοπογραφία καθιστά απαραίτητη την επεξήγηση βασικών αρχών της γεωδεσίας και των συστημάτων αναφοράς. Αν και τα GIS έχουν πάρει πλέον έναν περισσότερο τεχνολογικό δρόμο θα λέγαμε, οι προγραμματιστές και οι developers ίσως δεν κατανοούν πλήρως τα γεωγραφικά δεδομένα (spatial data) με τα οποία δουλεύουν. Για αυτό λόγο δημιουργούνται δύο νέα άρθρα που αναλύουν θεμελιώδεις έννοιες όπως είναι το γεωειδές, το ελλειψοειδές, οι γεωγραφικές συντεταγμένες, τα συστήματα συντεταγμένων, το GPS και τα συστήματα προβολής. Στο πρώτο μέρος αναλύονται το γεωειδές, το ελλειψοειδές, οι γεωγραφικές συντεταγμένες και το GPS.

8.1. Περί Γεωδεσίας

Η λέξη γεωδεσία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις «γή» και «δαίω» που σημαίνει διαιρώ. Η κυριολεκτική έννοια της γεωδεσίας λοιπόν αναφέρεται στην διαίρεση, διανομή και μέτρηση της γής. Στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών στην πλειονότητα των δεδομένων μας ενδιαφέρει να συνδέονται με μία τοποθεσία στην επιφάνεια της γής ή τουλάχιστον κοντά σε αυτή (π.χ στην Γεωλογία αναφέρονται κάτω από την επιφάνεια της γής ή στις επιστήμες της ατμόσφαιρας πάνω από την επιφάνεια της γής αντίστοιχα).

8.2. Συντεταγμένες και Συστήματα Συντεταγμένων

Οι συντεταγμένες (Coordinates) αποτελούν μέρος του συστήματος συντεταγμένων (Coordinate System). Με τον όρο σύστημα συντεταγμένων εννοούμε όλους εκείνους τους μαθηματικούς κανόνες που διέπουν τον χώρο και οι οποίοι είναι ο αριθμός των αξόνων, το όνομα τους, η διεύθυνση και η κατεύθυνση τους καθώς και οι μονάδες τους. Όταν χρησιμοποιούμε συντεταγμένες για να ορίσουμε την τοποθεσία ενός αντικειμένου στην επιφάνεια της γής τότε αυτές σίγουρα ανήκουν σε ένα σύστημα συντεταγμένων. Στην γεωγραφία ένα σύστημα συντεταγμένων αναφέρεται στην επιφάνεια της γής. Η αναφορά του συστήματος πετυχαίνεται θεσπίζοντας μία επιφάνεια αναφοράς (Datum). Η επιφάνεια της γής είναι ακανόνιστη με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουμε προβλήματα κατά τον υπολογισμό συντεταγμένων στην επιφάνεια της απευθείας. Για αυτό το λόγο οι τοπογράφοι χρησιμοποιούν μοντέλα της γής για να κάνουν τους υπολογισμούς τους. Υπάρχει πληθώρα μοντέλων ενώ κάθε ένα από αυτά μπορεί να έχει αρκετές μεταβολές όσον αφορά την τοποθεσία και τον προσανατολισμό του ως προς τη γή. Κάθε τέτοια μεταβολή οδηγεί στην δημιουργία ενός διαφορετικού συστήματος συντεταγμένων. Σε γενικές γραμμές όταν αλλάζει το σύστημα συντεταγμένων τότε αλλάζουν και οι συντεταγμένες των σημείων.

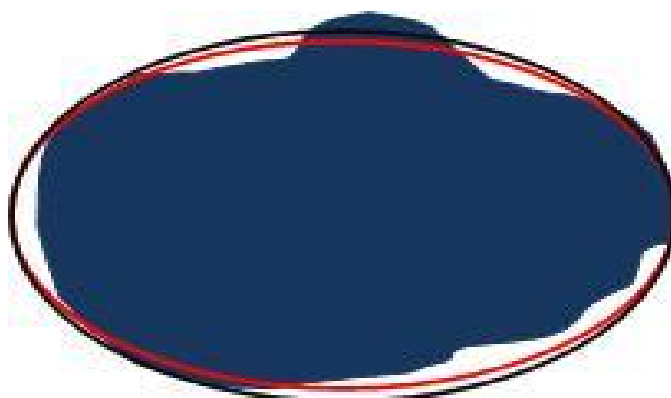
8.3. Το Γεωειδές

Η επιφάνεια της γής είναι πολύ ακανόνιστη για να μετρήσουμε πάνω σε αυτή με ακρίβεια. Οι τοπογράφοι ανάγουν τις παρατηρήσεις τους στη βαρυτική επιφάνεια της Γής που προσεγγίζει τη μέση στάθμη της θάλασσας. Αυτή η ισοδυναμική επιφάνεια είναι γνωστή σαν Γεωειδές (Geoid). Είναι σχεδόν σφαιρική αλλά λόγω της περιστροφής της Γής υπάρχει ένα μικρό «φούσκωμα» στον ισημερινό ενώ στους πόλους «ισοπεδώνεται». Συγχρόνως λόγω των διαφορετικών πετρωμάτων κατά τόπους υπάρχει μεταβολή στο βαρυτικό πεδίο κάτι που δημιουργεί τοπικά ακανόνιστες επιφάνειες. Όπως γίνεται κατανοητό το Γεωειδές είναι μία

αρκετά σύνθετη επιφάνεια.

8.4. Το Ελλειψοειδές

Για να απλοποιήσουμε τον υπολογισμό της τοποθεσίας ενός αντικειμένου το γεωειδές προσεγγίζεται από το κοντινότερο μαθηματικά προσδιοριστέο σχήμα που ονομάζεται ελλειψοειδές (ellipsoid). Παρόλα ταύτα υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός ελλειψοειδών που είναι διαθέσιμα και κάθε ένα από αυτά προσδιορίζεται είτε από το μικρό είτε από το μεγάλο άξονα της έλλειψης ή από μία αναλογία αυτών των αξόνων. Σε γενικές γραμμές το ελλειψοειδές δεν είναι τίποτα άλλο από το καλύτερο «ταίριασμα» του γεωειδούς. Η προσέγγιση ενός γεωειδούς με αναφορά ενός ελλειψοειδούς μπορεί να λάβει χώρα μόνο τοπικά και αυτός ο περιορισμός οδηγεί στην ύπαρξη πολλών διαφορετικών ελλειψοειδών με διαφορετικό μέγεθος και σχήμα. Αρκετά από αυτά τα ελλειψοειδή σήμερα έχουν εκλήψει ενώ άλλα χρησιμοποιούνται σε εθνικό επίπεδο για χαρτογράφηση εδαφών. Για το *Ελληνικό Γεωδαιτικό Σύστημα Αναφοράς 87* (ΕΓΣΑ 87) χρησιμοποιείται το ελλειψοειδές GRS 80 με μεγάλο ημιάξονα ελλειψοειδούς 6378137.000m.

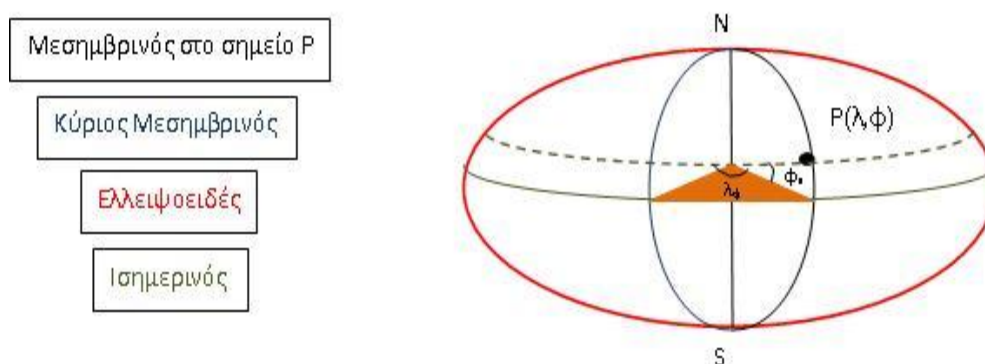
Εικόνα 1. Με μπλέ χρώμα απεικονίζεται το ακανόνιστο σχήμα της γής, με μαύρο η βαρυτική επιφάνεια της γής ή αλλιώς το γεωειδές ενώ με κόκκινο το τοπικό ελλειψοειδές.

8.5. Το Γεωδαιτικό Σύστημα Αναφοράς (Geodetic Datum)

Το γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς προσδιορίζει την θέση και τον προσανατολισμό του ελλειψοειδούς αναφοράς σε σχέση με το κέντρο της γής και του μεσημβρινού που ορίζεται σαν μηδέν γεωγραφικό μήκος ή αλλιώς του κεντρικού μεσημβρινού. Το μέγεθος και το σχήμα του ελλειψοειδούς επιλέγεται κατά αυτόν το τρόπο ώστε να ταιριάζει όσο το δυνατόν καλύτερα με την τοποθεσία που μας ενδιαφέρει. Ιστορικά οι χώρες χρησιμοποιούν σαν κύριο μεσημβρινό εκείνον που περνάει από το εθνικό τους αστεροσκοπείο.

8.6. Γεωγραφικές Συντεταγμένες

Η τοποθεσία ενός σημείου σε σχέση με ένα γεωγραφικό σύστημα αναφοράς περιγράφεται από το ελλειψοειδές του συστήματος αναφοράς και εκφράζεται με τις γεωγραφικές συντεταγμένες: γεωγραφικό πλάτος (latitude ϕ) και γεωγραφικό μήκος (longitude λ). Τα μεγέθη αυτά είναι εκφράσεις γωνιών που σχετίζονται με τον ισημερινό και τον κεντρικό μεσημβρινό που είναι συνήθως αυτός του Greenwich στο Λονδίνο (0° για Βορρά-Νότο/Ανατολή-Δύση αντίστοιχα). Για παράδειγμα μία τυχαία τοποθεσία στην επιφάνεια της Γής μπορεί να εκφραστεί ως Γεωγραφικό Πλάτος (Latitude): $57^\circ 30' 15''$ N, Γεωγραφικό Μήκος (Longitude) $3^\circ 40' 20''$ W (εικόνα 2).

Εικόνα 2. Ελλειψοειδές που εφαρμόζει καλύτερα τοπικά στο γεωειδές και γεωμετρικό πλάτος και γεωμετρικό μήκος του σημείου P

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι οι συντεταγμένες Γεωγραφικό Πλάτος και Γεωγραφικό Μήκος δεν είναι μοναδικές αλλά εξαρτώνται από το εκάστοτε γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς. Έτσι οποιαδήποτε τιμή που δίνεται για lat και Long μπορεί να αναφέρεται σε οποιοδήποτε γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς. Χωρίς να έχουμε γνώση για το γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς οι τιμές γεωγραφικού πλάτους και μήκους για οποιοδήποτε σημείο θα είναι ανακριβείς ενώ η απόκλιση μπορεί να φτάνει και τα 1500 μέτρα.

8.7. Global Positioning System (GPS)

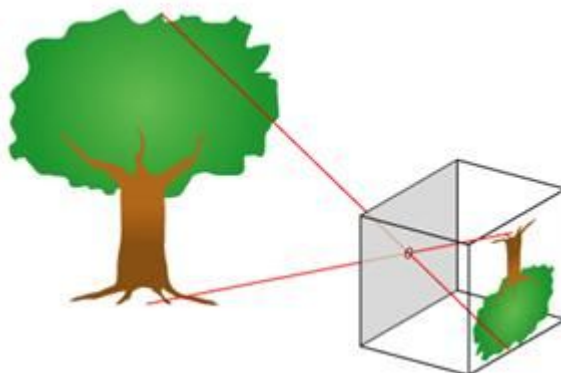
Η χρήση του GPS είναι πλέον διαδεδομένη για οποιαδήποτε επιστήμη και βιομηχανική εφαρμογή. Το GPS είναι ένα παγκόσμιο σύστημα πλοήγησης που ελέγχεται από το τμήμα άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών ενώ αποτελείται από 24 δορυφόρους καθώς και τους επίγειους σταθμούς τους. Οι δέκτες GPS χρησιμοποιούν το σύστημα των δορυφόρων σαν σημεία αναφοράς για να υπολογίσουν την τοποθεσία ενός σημείου στην επιφάνεια της γής ή πάνω από αυτή με ακρίβεια μέτρων. Οι δέκτες GPS δημιουργούν μία τρισδιάστατη συντεταγμένη του σημείου που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πλοήγηση ή και άλλες περισσότερο εξειδικευμένες εφαρμογές, η τοποθεσία εκφράζεται σε Latitude και Longitude ενώ υπολογίζει και το εκτιμώμενο ύψος πάνω από το ελλειψοειδές για την συγκεκριμένη θέση. Το σύστημα αναφοράς συντεταγμένων που χρησιμοποιείται για το GPS είναι το WGS84. Το WGS84 έχει το δικό του ελλειψοειδές που ορίζεται ως WGS84. Παρόμοια συστήματα με το GPS είναι σήμερα το GLONASS (Σοβιετική εκδοχή του GPS) καθώς και το GALLILEO (Ευρωπαϊκή εκδοχή που βρίσκεται σε δοκιμαστικά στάδια).

9. Η Τηλεπισκόπηση

Τηλεπισκόπηση ή Remote Sensing ονομάζουμε τη συλλογή πληροφοριών για ένα αντικείμενο χωρίς να έχουμε φυσική επαφή με αυτό (Rees, 2001). Στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών σκοπός μας είναι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, η καταγραφή δεδομένων για τα αντικείμενα που βρίσκονται στην επιφάνεια ή την ατμόσφαιρα της γής. Περιορίζοντας τον παραπάνω ορισμό στις ανάγκες και τους σκοπούς των GIS, τηλεπισκόπηση είναι η συλλογή πληροφοριών για ένα αντικείμενο χωρίς να έχουμε φυσική επαφή με αυτό χρησιμοποιώντας την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που ανακλάται ή εκπέμπεται από αυτά.

9.1. Ιστορική Αναδρομή

Οι ρίζες της τηλεπισκόπησης εντοπίζονται στην αρχαία Ελλάδα. Ο Αριστοτέλης ήταν από τους πρώτους που ανέφεραν κάποια στοιχεία για τη φύση και τις ιδιότητες του φωτός ενώ οι Άραβες αναφέρουν πρώτοι το φαινόμενο του ανεστραμμένου ειδώλου όταν το φώς περνάει από μία μικρή οπή (Καρτέρης, Δασική Αεροφωτογραφία, 2002).

Εικόνα 1. *Pinhole Camera.* Η συγκεκριμένη κατασκευή έχει δημιουργηθεί χωρίς την προσθήκη κάποιου συμβατικού οπτικού φακού. Μία πολύ μικρή τρύπα σε ένα πολύ λεπτό υλικό όπως είναι το χαρτί μπορεί να εστιάσει το φως περιορίζοντας τις ακτίνες μίας σκηνής μέσα από αυτή ενώ τα αποτελέσματα μπορούν να αποτυπωθούν σε φωτογραφικό χαρτί ή φιλμ.

Η πρώτη αξιόλογη προσπάθεια αποτύπωσης μίας εικόνας στο ορατό φάσμα της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας χρησιμοποιώντας μεθόδους τηλεπισκόπησης πραγματοποιήθηκε το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, ενώ συγχρόνως νέες μορφές ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας ανακαλύφθηκαν όπως η υπέρυθη ακτινοβολία (infrared), τα ραδιοκύματα (radio waves) καθώς και η υπεριώδης ακτινοβολία (ultraviolet). Η συλλογή της πρώτης αεροφωτογραφίας έγινε το 1858 από αερόστατο που πετούσε πάνω από την Πόλη του Παρισιού, ενώ αργότερα χρησιμοποιήθηκαν και άλλες πρωτότυπες εξέδρες αεροφωτογράφισης όπως είναι οι χαρταετοί και τα περιστέρια. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα χρησιμοποιήθηκαν τα αεροπλάνα ως εξέδρες αεροφωτογράφισης. Η πρακτικότητα τους αναγνωρίστηκε γρήγορα ενώ η χρήση τους στον πρώτο και περισσότερο στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο για κατασκοπευτικούς σκοπούς ήταν καίρια. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 πρωτοεμφανίστηκε το υπέρυθρο φιλμ που χρησιμοποιήθηκε επί το πλείστον για στρατιωτικές εφαρμογές και χαρτογράφηση της βλάστησης. Οι αισθητήρες ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας εξελίχθηκαν με γοργούς ρυθμούς ενώ άρχισαν να χρησιμοποιούνται οι δορυφόροι ως εξέδρες τηλεπισκόπησης. Ο πρώτος δορυφόρος που φέρει αισθητήρα ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας είναι ο TIROS-1 ενώ ακολουθεί ο ERTS το 1972 ο οποίος μετονομάζεται σε LandSAT-1 αργότερα. Ο αριθμός νέων δορυφόρων με

αισθητήρες ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας από τότε έχει πολλαπλασιαστεί ενώ η χρήση τους έχει ξεφύγει από τα στενά όρια του παρελθόντος αφού πλέον μπορούμε να πάρουμε μετρήσεις για πάρα πολλές μεταβλητές.

9.2. Εφαρμογές της τηλεπισκόπησης

Η επιστήμη της τηλεπισκόπησης καθώς και οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται σε αυτή συνεχίζουν να εξελίσσονται με γοργούς ρυθμούς. Αποτέλεσμα αυτής της ανάπτυξης είναι η μείωση της τιμής των παραγόμενων δεδομένων καθώς και η αύξηση στο εύρος και το πλήθος των εφαρμογών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι νέες τεχνικές και μεθοδολογίες παρατήρησης της Γής. Τα κύρια πλεονεκτήματα της τηλεπισκόπησης σήμερα είναι η χαμηλή τιμή των δεδομένων, η καλή ποιότητα των δεδομένων, η ποικιλία στην ανάλυση ανάλογα την εφαρμογή που μας ενδιαφέρει, η εύκολη διαχείριση και επεξεργασία τους με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και ο μικρός χρόνος αναμονής για απόκτηση των δεδομένων. Τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι μετρήσεις στο πεδίο είναι αρκετά χρονοβόρες και ακριβές κάνουν τα δεδομένα που παράγονται από τηλεπισκόπηση να βρίσκουν εφαρμογή σε πολλές επιστήμες και επαγγέλματα. Τα τηλεσκοπικά δεδομένα μπορούν να είναι χρήσιμα στις επιστήμες που σχετίζονται με την επιφάνεια της Γής (Δασολόγοι, Περιβαλλοντολόγοι, Γεωλόγοι, Τοπογράφοι, Γεωγράφοι, Γεωπόνοι, Πολιτικοί Μηχανικοί, Αρχιτέκτονες κτλ) για την μέτρηση μεγεθών όπως οι μετακινήσεις των τεκτονικών πλακών, η θερμοκρασία και η υγρασία του εδάφους, οι κλίσεις, το εμβαδόν και η τοπογραφία του εδάφους, το είδος, η υγεία και η πυκνότητα της βλάστησης, η βιομάζα των δασών και του φυσικού περιβάλλοντος γενικότερα, την ποσότητα των αερίων του θερμοκηπίου που μετακινείται στο φυσικό περιβάλλον κτλ. Επίσης τα τηλεσκοπικά δεδομένα είναι χρήσιμα για επιστήμες και επαγγέλματα που ασχολούνται με την ατμόσφαιρα και τους Ωκεανούς της Γής (Μετεωρολόγοι, Ωκεανολόγοι, Μηχανικοί Περιβάλλοντος, Χημικοί Μηχανικοί, Ναυτικοί, Φυσικοί κτλ). Τα δεδομένα σε αυτές τις επιστήμες χρησιμοποιούνται για την μέτρηση θερμοκρασιών αέρα και ωκεανού, υγρασίας, εξάτμισης του νερού, ταχύτητες του ανέμου, διοξειδίου του άνθρακα, όζοντος, τοπογραφία των ωκεανών, παλίρροιας, βαρυντικό πεδίο της Γής, παραγωγικότητα πλανγτόν κτλ.

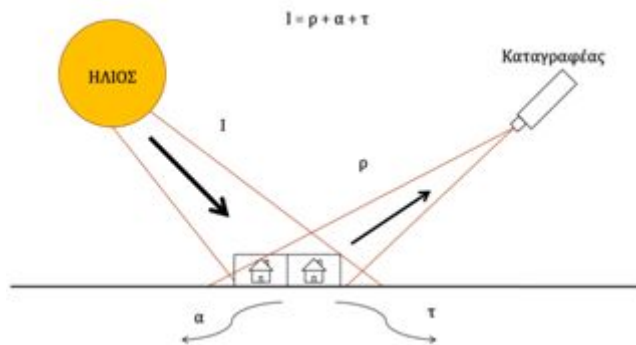
9.3. Συστήματα Τηλεπισκόπησης

Τα συστήματα τηλεπισκόπησης, δηλαδή το σύνολο των συσκευών και τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας διακρίνονται σε δύο κύριες κατηγορίες.

α) Τα παθητικά συστήματα τηλεπισκόπησης: είναι εκείνα τα συστήματα που εντοπίζουν και καταγράφουν την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία φυσικά.

β) Τα ενεργητικά συστήματα τηλεπισκόπησης: είναι εκείνα τα συστήματα που εκπέμπουν ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία και αναλύουν αυτήν που επιστρέφει πίσω σε αυτά. (Rees, 2001)

Για να γίνει περισσότερο κατανοητό στα παθητικά συστήματα τηλεπισκόπησης το μέσο που εκπέμπει την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία είναι ο Ήλιος και η ποσότητα της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας που μετράται από τους αισθητήρες του συστήματος είναι αυτή που ανακλάται από τα αντικείμενα που μας ενδιαφέρουν. Τα παθητικά συστήματα έχουν την δυνατότητα να μετρούν και την θερμική ακτινοβολία που εκπέμπεται από τα αντικείμενα. Στα ενεργητικά συστήματα τηλεπισκόπησης η ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία εκπέμπεται από κάποιο τεχνητό μέσο που συνήθως βρίσκεται ενσωματωμένο στο σύστημα (π.χ ραντάρ, LiDAR κτλ)

Εικόνα 2. Παθητικό Σύστημα Τηλεπισκόπησης και χαρακτηριστικά του. Ο ήλιος εκπέμπει μία ποσότητα ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας (I) η οποία προσπίπτει στα αντικείμενα της εικόνας. Μέρος αυτής της ακτινοβολίας διαχέεται (α), ένα άλλο μέρος απορροφάται (τ) ενώ ένα μέρος αυτής ανακλάται (ρ) και καταγράφεται. Σημαντική επίδραση στην ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία έχει η ατμόσφαιρα της γής υποβαθμίζοντας την ποιότητα της εικόνας που παράγεται.

9.4. Δεδομένα της Τηλεπισκόπησης

Τα δεδομένα που επεξεργαζόμαστε κατά την διαδικασία της ανάλυσης συνήθως έχουν τη μορφή μίας εικόνας καννάβου (raster image). Κάθε εικονοστοιχείο (pixel) πάνω στο raster έχει μία τιμή η οποία και αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τη μέτρηση της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας που ανακλούν τα αντικείμενα που μας ενδιαφέρουν. Τα χαρακτηριστικά των δεδομένων που παράγονται από τα συστήματα τηλεπισκόπησης είναι αυτά που διαμορφώνουν της ποιότητα τους και είναι τα παρακάτω:

α) Χωρική διακριτική ικανότητα (spatial resolution): Το μέγεθος του εικονοστοιχείου (pixel). Συνηθισμένες τιμές είναι από $15 \times 15\text{m}$ έως $1000 \times 1000\text{m}$.

β) Φασματική διακριτική ικανότητα (spectral resolution): Το φάσμα του μήκους κύματος της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας που μπορεί να καταγραφεί από τους αισθητήρες του συστήματος τηλεπισκόπησης. Συνήθως αυτό σχετίζεται με τον αριθμό των δίαυλων (bands) εφόσον μιλάμε για δορυφορικά συστήματα τηλεπισκόπησης ή για τον τύπο του φιλμ που χρησιμοποιούμε για όταν μιλάμε για φωτογραφικά συστήματα τηλεπισκόπησης. Ο δίαυλος είναι ουσιαστικά μία περιοχή του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος την οποία καταγράφουμε (Καρτέρης, Τηλεπισκόπηση Περιβάλλοντος, 2004). Ο γνωστός δορυφόρος LandSAT μπορεί να καταγράψει μία εικόνα σε οκτώ δίαυλους, ο SPOT σε τέσσερις και ο ASTER σε 14.

γ) Ραδιομετρική διακριτική ικανότητα (radiometric resolution): Ο αριθμός των διαφορετικών εντάσεων την ακτινοβολίας που μπορεί να διαχωρίσει ο καταγραφέας του συστήματος τηλεπισκόπησης. Η ραδιομετρική διακριτική ικανότητα εκφράζεται σε bits και συνήθως το εύρος αυτών των τιμών κυμαίνεται από 8 – 14 bits. Για παράδειγμα αν ένας δορυφόρος έχει 8bit ραδιομετρική διακριτική ικανότητα τότε τα δεδομένα που θα πάρουμε θα εκφράζονται σε $2^8 = 256$ επίπεδα διαβάθμισης.

δ) Χρονική Διακριτική Ικανότητα (Temporal resolution): Αναφέρεται στη συχνότητα κάλυψης και συλλογής δεδομένων από ένα συγκεκριμένο τμήμα της γήινης επιφάνειας ή αλλιώς το χρονικό διάστημα που απαιτείται για να περάσει ο δορυφόρος και να συλλέξει δεδομένα πάνω από το ίδιο σημείο της Γής.

a. Landsat ETM+

b. ATLAS

c. QuickBird

Εικόνα 3. Διαφορά στην χωρική διακριτική ικανότητα των τριών δορυφόρων πάνω απο την ίδια περιοχή (Earth Science Office)

10. Γενικά λόγια για τον τουρισμό:

Ο Τουρισμός σήμερα αποτελεί μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες και πλέον ανταγωνιστικές δραστηριότητες στον πλανήτη και αποτελεί την κινητήρια δύναμη για την οικονομία και την απασχόληση.

Ενώ ξεκίνησε στις αρχές του 20ου αιώνα ως μία ελιτίστικη και ακριβή μορφή διασκέδασης, απέκτησε μια μαζική και λαϊκή μορφή κατά τη δεκαετία του 1960 και έχει φτάσει σήμερα να αποτελεί μία βασική ανάγκη των πολιτών των χωρών του ανεπτυγμένου κόσμου.

Η αύξηση της ευημερίας, η μείωση του κόστους και η απελευθέρωση στις διεθνείς μεταφορές, η πρόοδος στην παραγωγή και κατανάλωση της πληροφορίας είναι ορισμένοι από τους λόγους που ωθούν την προοπτική εξέλιξης του Τουρισμού. Από την άλλη όμως, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 2000 έδειξαν ότι η τουριστική αγορά αποτελεί έναν ευμετάβλητο χώρο, όπου οι εξωτερικοί παράγοντες, όπως φυσικές καταστροφές ή πολιτικές οξύνσεις, μπορούν να ανατρέψουν στρατηγικές επενδύσεις και να οδηγήσουν σε σοβαρά αναπτυξιακά αδιέξοδα.

Το ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αντιστοιχεί άμεσα στην Τουριστική βιομηχανία είναι 5%, για την ευρύτερη οικονομία ανέρχεται στο 12% με περισσότερες από 2 εκατομμύρια επιχειρήσεις κυρίως μεσαίου και μικρού μεγέθους και 8 εκατομμύρια εργαζόμενους.

Στην Ελλάδα, ο Τουρισμός συμβάλλει κατά 15% στο ΑΕΠ και εξασφαλίζει περίπου 700.000 θέσεις εργασίας. Η Ελλάδα παγκοσμίως κατέχει την 15η θέση σε αφίξεις τουριστών (άνω των 13 εκατομμυρίων/έτος) και την 4η στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε καθαρά έσοδα από τον τουρισμό. Και τέλος, την 9η παγκοσμίως, σε επίπεδο ολοκληρωμένου τουριστικού προορισμού, με την κατηγορία της ιστορίας να καταλαμβάνει την 4η θέση και την κατηγορία της Τέχνης και της Κουλτούρας την 6η θέση.

Όμως τα καλά νέα για την Ελλάδα σταματούν εδώ. Και τούτο διότι παγκοσμίως αλλά και ιδιαίτερα στην Ευρώπη και γιατί όχι και στην Ελλάδα συμβαίνουν γρήγορες αλλαγές και ανακατατάξεις, τις οποίες αν αγνοήσουμε πολύ γρήγορα θα βρεθούμε εκτός παιχνιδιού.

Ο Τουρισμός είναι μια υπηρεσία/προϊόν που αναφέρεται κυρίως σε αισθήσεις, συναισθήματα και εμπειρίες, και λιγότερο σε τεχνικά χαρακτηριστικά ενός προϊόντος/υπηρεσίας. Τα χαρακτηριστικά του τουρίστα μεταβάλλονται σε σχέση με το χρόνο. Ο άπειρος, ακατάδεκτος και προβλέψιμος τουρίστας που ήταν διψασμένος για ήλιο και κινούνταν μαζικά για να αποδράσει, σήμερα έχει γίνει ώριμος και απρόβλεπτος, έχει χορτάσει τον ήλιο, αναζητά τη διαφορετικότητα και θέλει να κατανοεί και να συμμετέχει και να αποκτά εμπειρίες ζωής.

Σύμφωνα με έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, ο κύριος όγκος της ζήτησης στην Ευρώπη κατά την επόμενη εικοσαετία, θα προσανατολισθεί στις καλούμενες «εναλλακτικές μορφές τουρισμού», οι οποίες δεν συμπεριλαμβάνουν απαραίτητα τα στοιχεία του κλασικού-μαζικού τουρισμού «ήλιος + θάλασσα» .

Εκτιμάται ότι το 2020 οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού θα καταλαμβάνουν το 20% της τουριστικής κίνησης στην Ευρώπη, που μεταφράζεται στο 40% της συνολικής τουριστικής κίνησης σήμερα.

Μπορεί η Ελλάδα να προσφέρει αυτά που αναζητά ο σύγχρονος τουρίστας; Η απάντηση είναι καταφατική. Έχει τις δυνατότητες η Ελλάδα να κερδίσει μερίδιο και μάλιστα σημαντικό από τις εξελίξεις στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού; Η απάντηση είναι και πάλι καταφατική.

Και μάλιστα ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει το ανάχωμα για τη συγκράτηση του πληθυσμού στην επί χρόνια εγκαταλελειμμένη περιφέρεια. Θα μπορούσε επίσης να αποτελέσει και το μοχλό αειφορικής ανάπτυξης αυτών των περιοχών που τα

επί σειρά ετών μειονεκτήματά τους, (μακριά από μεγάλα κέντρα, δύσκολη πρόσβαση, ορεινοί όγκοι κ.λπ.) σήμερα εμφανίζονται ως δυνητικοί πόροι ανάπτυξης.

Το Υπουργείο Τουρισμού αντιλαμβανόμενο τις νέες εξελίξεις έχει φροντίσει να κινηθεί προς την κατεύθυνση αυτή αναπτύσσοντας καμπάνιες προβολής στο εξωτερικό και προωθώντας ψήφιση αντιστοίχων νομοθετημάτων. Όμως όλα αυτά σταματούν σε αυτό το επίπεδο. Οι πόροι και οι γενναίες χρηματοδοτήσεις εξακολουθούν να κατευθύνονται στις περιοχές του παραδοσιακού μοντέλου «ήλιος + θάλασσα». Οι μηχανισμοί προώθησης και προβολής, με ορισμένες εξαιρέσεις, παραμένουν αγκυλωμένοι στην αδράνειά τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα Περιφερειακά Γραφεία Τουρισμού εσωτερικού και εξωτερικού δε γνωρίζουν και δεν ασχολούνται με τους νέους προορισμούς εναλλακτικού τουρισμού. Οι κεντρικές υπηρεσίες αντί να αναπτύξουν το στρατηγικό και επιτελικό τους ρόλο, προσπαθούν να ελέγχουν και να εγκρίνουν όλες τις κινήσεις των τοπικών φορέων. Πρόσφατο παράδειγμα η ρύθμιση για έγκριση των διαφημιστικών καταχωρίσεων των Αυτοδιοικητικών Οργανισμών από τις κεντρικές Υπηρεσίες. Και σε όλα αυτά έρχονται να προστεθούν οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί και οι αγκυλώσεις σε σωρεία θεμάτων, άλλων Υπουργείων, καθυστερώντας με αυτό τον τρόπο την πορεία ανάπτυξης, προκαλώντας σημαντική απώλεια επιχειρηματικού χρόνου και απογοήτευση των επενδυτικών κινήσεων.

Το Υπουργείο Τουρισμού οφείλει και πρέπει να παρέμβει και να διορθώσει όλες αυτές τις αδυναμίες, ενώ θα πρέπει να δώσει σημαντικό βάρος στην εκπαίδευση κυρίως σε επίπεδο Ανωτάτων Ιδρυμάτων καθώς και την ανάπτυξη Τουριστικής συνείδησης στον Έλληνα πολίτη.

11. Οι ορεινοί όγκοι

11.1. Τα χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν ένα ζωτικό χώρο με πολλαπλές λειτουργίες. Αν και χαρακτηρίζονται από τις παραγωγικές τους δραστηριότητες (κυρίως γεωργικές), τα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτισμικά τους στοιχεία, παρουσιάζουν σημαντικά αναπτυξιακά προβλήματα που τις τοποθετούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των επιστημόνων που ασχολούνται με τα θέματα της ανάπτυξης.

Οι ορεινές περιοχές κατοικούνται από άτομα που παρουσιάζουν μια ξεχωριστή και μοναδική συμπεριφορά σχετικά με τον τρόπο ζωής, η οποία είναι προσανατολισμένη στην παροχές του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος, αλλά παράλληλα βασίζεται και στα έντονα πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Συνεπώς αυτός ο συνδυασμός ενός πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος, με σημαντική χλωρίδα και πανίδα, αλλά και η φροντίδα σε συνδυασμό με την εξάρτηση των κατοίκων των ορεινών περιοχών με το περιβάλλον έχει αναδείξει πολύτιμους παραδοσιακούς οικισμούς, οι οποίοι αποτελούν πόλο έλξης χιλιάδων επισκεπτών τα τελευταία χρόνια. Έτσι, οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν δυνατότητες ανάπτυξης μεθόδων που βασίζονται στην βιώσιμη αξιοποίηση των φυσικών πόρων που διαθέτουν, μέσω της ανάπτυξης δραστηριοτήτων ήπιων προς το περιβάλλον, όπως ο ορεινός τουρισμός.

11.2. Η ανάπτυξη των ορεινών όγκων

Η αναπτυξιακή πολιτική που εφαρμόζεται στις ορεινές περιοχές σε παγκόσμια κλίμακα περιλαμβάνει δύο ξεχωριστές μορφές διαχείρισης των θεμάτων για την ανασυγκρότηση των ορεινών περιοχών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη «μη δεσμευτική» και τη «δεσμευτική» πολιτική. Στην πρώτη κατηγορία, την πρωτοβουλία έχουν διεθνή όργανα, τα οποία καθορίζουν

τους στόχους και τις κατευθυντήριες γραμμές για τις δράσεις τόσο σε πλανητικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Παράδειγμα τέτοιας πολιτικής αποτελεί η Agenda 21.

Αντίθετα η δεσμευτική πολιτική περιλαμβάνει τις συνθήκες και τις συμβάσεις που δεσμεύουν τις χώρες που τις υπογράφουν να λάβουν μέτρα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα της ανάπτυξης, πάντα μέσα σε πνεύμα συνεργασίας και συνεννόησης.

Οι ορεινές περιοχές θεωρείται ότι αποτελούν ένα ζωτικό χώρο με πολλαπλές λειτουργίες, και παρά τα αναπτυξιακά τους προβλήματα, βρίσκονται πλέον στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος λόγω των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων που παρουσιάζουν.

Για τις περισσότερες των περιπτώσεων των ορεινών περιοχών, υπάρχουν κοινές προοπτικές προκειμένου οι κάτοικοί τους να αντισταθμίσουν την απώλεια εισοδήματος που οφείλεται στις φυσικές ιδιαιτερότητες των περιοχών αυτών.

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική, και περιβαλλοντική ανάπτυξη) προϋποθέτει την ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και την παράλληλη συμπληρωματική διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο κοινωνικό - οικονομικό - λειτουργικό χώρο της κάθε περιφέρειας.

11.2.1. Πολιτικές για την ανάπτυξη

Για την ανάδειξη των ορεινών περιοχών απαιτείται η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος βιώσιμης ανάπτυξης, το οποίο βασίζεται στην χρήση κάποιων συγκεκριμένων εργαλείων.

Η αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές βασίζεται στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Η γενικότερη φιλοσοφία της όλης πολιτικής έγκειται στο ότι για τις ορεινές αγροτικές περιοχές που βρίσκονται κοντά σε πόλεις, ενθαρρύνεται η ενδυνάμωση της αλληλεξάρτησης πόλης - υπαίθρου, ενώ για τις ορεινές περιοχές, οι οποίες απέχουν σημαντικά από πόλεις, προτείνεται η προώθηση εξωγεωργικών δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός και η αναψυχή.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου οι ορεινές περιοχές στο ελληνικό τοπίο χωρίζονται σε τρεις τύπους, ανάλογα με την αναπτυξιακή δυναμική τους:

Περιοχές Σχετικά Αναπτυγμένες:

Αφορά σε περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και αιφόρο οικονομική βάση που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης.

Οι περιοχές αυτές δεν αντιμετωπίζουν τα προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών.

Περιοχές Δυναμικές με Αναξιοποίητους Πόρους:

Αφορά σε περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό, υποβαθμισμένη οικονομική βάση, εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών, και μείωση της κτηνοτροφίας, παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.

Περιοχές Εσωτερικές:

Αφορά σε περιοχές με σχεδόν πλήρη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά με προβλήματα περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων.

Παράλληλα το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου προτείνει κάποια μέτρα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές.

Οι πολιτικές του συγκεκριμένου σχεδίου αφορούν:

• Μετασχηματισμός της Αγροτικής Δραστηριότητας:

Περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό των συνήθων συστημάτων παραγωγής τόσο στην γεωργία όσο και στην κτηνοτροφία, καθώς και την προβολή των προϊόντων με μέσα όπως συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης και εμπορίας. Τα προϊόντα θα κατευθύνονται ως εισροή στον τουρισμό και λιγότερο σε νέες αγορές. Για το λόγο αυτό καθιερώνονται οι χρήσεις ειδικών σημάτων ποιότητας : προϊόντα «Έντασης Παραδοσιακής Τεχνογνωσίας»

• Εντατική Ανάπτυξη Ήπιων Μορφών Τουρισμού:

Η ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού οφείλει να μετουσιωθεί σε καθολικότερη τουριστική ανάπτυξη μέσω της διασύνδεσης των περιοχών τουριστικής ζήτησης σε διανομαρχιακό και διαπεριφερειακό επίπεδο, έτσι ώστε να επιτευχθεί οικονομία κλίμακας. Συνεπώς, προωθούνται πολιτικές ειδικών σημάτων ποιότητας στον τουρισμό και καλύτερη προβολή και εμπορική διαχείριση των επιχειρήσεων.

• Στήριξη της Οικοτεχνίας και της Βιοτεχνίας Μικρής Κλίμακας:

Η μεταποιητική δραστηριότητα στον ορεινό χώρο πρέπει να συνεργάζεται με τον πρωτογενή τομέα και να κατευθύνεται στον τουρισμό ως άμεση αγορά. Προωθείται η συνεργασία των μικρών επιχειρήσεων και η δημιουργία δικτύων ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

• Συγκρότηση Ορεινών Κέντρων Ανάπτυξης ανά Περιφέρεια Προγραμματισμού:

Ορίζονται περιφέρειες προγραμματισμού και ορεινά κέντρα, τα οποία θα πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση στο κύριο οδικό δίκτυο, να έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν κοινωφελείς και εμπορικές υπηρεσίες στους κατοίκους τους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30' και να μπορούν να λειτουργήσουν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των τουριστικών διαδρομών.

• Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα :

Θα πρέπει να διασφαλιστεί η καταλληλότητα του δικτύου πρόσβασης στα ορεινά κέντρα και η συντήρησή του ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες (ταχεία επέμβαση για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό, κ.τ.λ.), ώστε να είναι αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα.

11.3. Τουριστική ανάπτυξη

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης και ενδιαφέροντος ενός μεγάλου μέρους του παγκόσμιου πληθυσμού. Αυτό οφείλεται στα αρκετά πλεονεκτήματα που διαθέτουν αυτές οι περιοχές, όπως το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, η ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική, ο τρόπος ζωής, ο πολιτισμός και οι παραδόσεις των κατοίκων.

Παράλληλα οι συγκεκριμένες περιοχές έχουν την δυνατότητα να αναπτυχθούν μέσω της βιώσιμης αξιοποίησης και κατάλληλης εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων σε συνδυασμό με την υιοθέτηση δραστηριοτήτων ήπιων προς το περιβάλλον. Συνεπώς οι συγκεκριμένες περιοχές διαθέτουν σημαντικούς πόρους, οι οποίοι μπορούν να αξιοποιηθούν, ενισχύοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα και την δυναμική τους, υπό την ενεργή συμμετοχή όλων των κατοίκων ως απαραίτητη προϋπόθεση.

Η ορεινή ύπαιθρος λόγω του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος και της σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτει μπορεί να αποτελέσει ένα αρκετά ανταγωνιστικό τουριστικό προορισμό. Ο ορεινός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει ένα πρότυπο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και επομένως είναι πολύ σημαντικό να εξετάζεται το ορεινό τοπίο τόσο από πλευράς φυσικής και κοινωνικοοικονομικής διάστασης όσο και από πολιτισμικής κατάστασης.

Επομένως στις ορεινές περιοχές λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το μέτρο της φέρουσας τουριστικής ικανότητας, η οποία αφορά τα όρια του φυσικού, κοινωνικού, και οικονομικού περιβάλλοντος και ο προσδιορισμός της εξαρτάται από την προσμέτρηση φυσικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και άλλων παραγόντων. Η τουριστική δραστηριότητα στις ορεινές περιοχές βασίζεται στην προσέλκυση επισκεπτών που αναζητούν παραδοσιακές μορφές φιλοξενίας, στιγμές ξεκούρασης και χαλάρωσης, αλλά και δραστηριότητες που συνδυάζουν το φυσικό στοιχείο.

11.3.1. Μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης

Πολλές είναι οι έρευνες και οι μελέτες για την τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, μέσω της εφαρμογής σχεδίων - μοντέλων, τα οποία μπορούν σήμερα να θεωρηθούν σημαντικά μεθοδολογικά εργαλεία για τις πολιτικές εφαρμογής ολοκληρωμένων σχεδίων αειφόρου ορεινής τουριστικής ανάπτυξης. Τα μοντέλα αυτά έχουν εφαρμοστεί κυρίως στο ορεινό όγκο των Άλπεων, όπου έχουν παρατηρηθεί τέσσερα διαφορετικά αναπτυξιακά πρότυπα ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού.

1. Αξιοποίηση των υφιστάμενων παραδοσιακών οικισμών. Πολυλειτουργικότητα , παραθερισμός και αναψυχή.
2. Σχεδιασμός και κατασκευή εκ του μηδενός εγκαταστάσεων, για χιονοδρομικές πίστες, σε μεγαλύτερα υψόμετρα - εξειδίκευση στη χιονοδρομία
3. Αυτοδύναμοι σταθμοί, σε μορφή θύλακα . Ολοκληρωμένος χωροταξικός - πολεοδομικός σχεδιασμός. Ογκώδεις κατασκευές και εγκαταστάσεις. Εντονότερη εξειδίκευση. (Γαλλικό Πρότυπο)

4. Έλεγχος του χωρικού πλαισίου. Διαφύλαξη παραδοσιακού τοπίου (Τυρολέζικο Πρότυπο)

Τα τρία πρώτα πρότυπα επέφεραν ανεπανόρθωτες φθορές στο περιβάλλον λόγω της μη σχεδιασμένης και χωρίς μέτρο ανάπτυξης. Πραγματοποιήθηκαν βεβιασμένες κινήσεις για την γρηγορότερη και όσο τον δυνατόν μεγαλύτερη διέλευση τουριστών στις περιοχές αυτές με αποτέλεσμα τόσο την δυσλειτουργία των μοντέλων αυτών και την απομάκρυνση των τουριστών από τις εγκαταστάσεις που δημιουργήθηκαν και από τις περιοχές αυτές όσο και της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος.

Αντίθετα με την εφαρμογή του Τυρολέζικου Πρότυπου οι κατασκευές , των διαφόρων τουριστικών εγκαταστάσεων και θέρετρων , βασίζονται στην τοπική αρχιτεκτονική, ενώ παράλληλα αναπτύσσονται και άλλες μορφές ορεινού τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός. Οι κάτοικοι έχοντας άμεση εμπλοκή στην όλη αναπτυξιακή διαδικασία δέχτηκαν τον τουρισμό ως ένα αναπτυξιακό μηχανισμό με αιεφόρο προσανατολισμό. Κατά αυτό τον τρόπο, ο τουρισμός συντέλεσε:

- ✓ Στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού και αρχιτεκτονικού τοπίου
- ✓ Στην άρση της παρακμής των αγροτικών οικονομιών.
- ✓ Στον περιορισμό της μετανάστευσης των ντόπιων προς τα αστικά κέντρα.
- ✓ Στην αύξηση του εισοδήματος από τον τουριστικό τομέα, λόγω και της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου για όλο το χρόνο.

11.4. Η τουριστική ανάπτυξη και οι ορεινοί όγκοι στην Ελλάδα

Ένα μοντέλο ανάπτυξης που έχει δημιουργηθεί προκειμένου να αναβαθμιστεί ο ρόλος των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα είναι η προώθηση των ήπιων μορφών τουρισμού. Οι περιοχές αυτές αρχίζουν σιγά - σιγά να αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς για τους τουρίστες, αποσπώντας ένα σημαντικό μερίδιο της τουριστικής κίνησης. Έτσι, αναπτύσσονται δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, το rafting , η ορεινή ποδηλασία κ. α.

Η ως τώρα τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας, αν και περιορισμένη, επηρεάστηκε θετικά από τους εξής παράγοντες:

- Την αύξηση των διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών στους ορεινούς νομούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην Πελοπόννησο το 57%, στην Στερεά Ελλάδα το 61,7% και τη Δυτική Μακεδονία το 87,8 % του συνόλου των διανυκτερεύσεων καλύπτεται από ημεδαπούς τουρίστες. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην ανάπτυξη των χιονοδρομικών κέντρων και στην αύξηση των ταξιδιών μικρής διάρκειας με αθλητικό και οικολογικό περιεχόμενο.
- Το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ταξιδιών - διακοπών των Ελλήνων πραγματοποιείται σε περιοχές της ενδοχώρας.
- Στις διεθνείς τάσεις αμφισβήτησης του μοντέλου του μαζικού τουρισμού παράλληλα με το αυξημένο ενδιαφέρον του ανθρώπου για το περιβάλλον, την αναζήτηση της αυθεντικότητας, της ηρεμίας, της ησυχίας καθώς και το αυξημένο ενδιαφέρον για θέματα υγείας και υγιεινής ζωής.
- Στη σταθερή ενίσχυση του αγροτουρισμού κατά τη δεκαετία του '90 από ένα μεγάλο αριθμό προγραμμάτων που στόχο έχουν την ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου.
- Στη δυναμική ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού, όπου οι φυσικοί πόροι και η βιοποικιλότητα της Ελλάδας ωθούν την περαιτέρω ανάπτυξή του.

12. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στους ορεινούς όγκους

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στον τουρισμό μια στροφή από την ποσότητα στην ποιότητα. Ο καταναλωτής πλέον έχει γίνει πιο απαιτητικός και εκλεπτυσμένος και αναζητά νέα προϊόντα και προορισμούς. Παράλληλα εμφανίζεται πιο ευαισθητοποιημένος σε θέματα ποιότητας περιβάλλοντος και διεκδικεί μια πιο ενεργητική αναψυχή (άθληση, επιμόρφωση) απομακρυσμένος από το μοντέλο του παθητικού τουρίστα. Παρατηρείται, λοιπόν, σταδιακή στροφή σε ειδικές ή νέες μορφές τουρισμού. Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε σε εκείνες τις μορφές τουρισμού που εμφανίστηκαν μετά ή παράλληλα με τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό για να καλύψουν τις νέες ανάγκες της αγοράς.

Σύμφωνα με την Πρόεδρο της Αγροτουριστικής Α.Ε. κα. Παπασταύρου ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί ένα νέο σύγχρονο τουριστικό προϊόν, και βασικό μοχλό στη νέα στρατηγική της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. Θεωρεί ότι ανταποκρίνεται ιδανικά στην ανάγκη αναζήτησης νέων κατευθύνσεων για την αναβάθμιση του τουρισμού και αποτελεί ένα μοντέλο ολιστικής ανάπτυξης - αναζωογόνησης των ορεινών και περιφερειακών περιοχών της χώρας.

Επομένως, σύμφωνα με την Πρόεδρο της Αγροτουριστικής Α.Ε., ο εναλλακτικός τουρισμός δημιουργεί αρκετά οφέλη στις τοπικές κοινωνίες.

Τέτοια οφέλη είναι:

- Η δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος για τον αγρότη και γενικότερα για τις τοπικές κοινωνίες, επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο και συγκροτώντας τον πληθυσμό στην ύπαιθρο.
- Γεφυρώνει τις παραδοσιακές δραστηριότητες, που τείνουν να εξαφανιστούν, με τη σύγχρονη επιχειρηματική δράση, τον λαϊκό τεχνίτη και τον ντόπιο παραγωγό με τον σύγχρονο επενδυτή.
- Διασφαλίζεται η σύζευξη της οικονομικής ανάπτυξης με τη φυσική ομορφιά και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου.
- Αποτελεί μοχλό ανάδειξης και ανάπτυξης της «άλλης Ελλάδας», που χρόνια τώρα βιώνει την υπανάπτυξη, τις περιφερειακές ανισότητες και την ερήμωση.

Οι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού σύμφωνα με τον Τσάρτα (Κοκκόσης, Χ. & Τσάρτας, Π., Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001,) είναι οι εξής:

1. Κοινωνικός Τουρισμός.
2. Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματιών ενώσεων.
3. Αγροτουρισμός (διάφοροι τύποι).
4. Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών.
5. Τουρισμός στην ύπαιθρο, Φυσιολατρικός τουρισμός.
6. Τουρισμός τρίτης ηλικίας (τουρισμός παραχείμασης).
7. Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι).
8. Περιηγητικός τουρισμός.
9. Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι).
10. Οικολογικός τουρισμός (διάφοροι τύποι).
11. Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής.
12. Ιαματικός τουρισμός.
13. Πολιτιστικός τουρισμός.

14. Εκπαιδευτικός τουρισμός.
15. Θρησκευτικός τουρισμός.
16. Συνεδριακός τουρισμός.
17. Εκθεσιακός τουρισμός.
18. Τουρισμός κινήτρων.
19. Επαγγελματικός τουρισμός.
20. Ορεινός τουρισμός.
21. Χειμερινός τουρισμός.
22. Γυμνιστικός τουρισμός.
23. Χρονομεριστική μίσθωση.
24. Τουρισμός Περιπέτειας.
25. Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου (club).
26. Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και θεματικά μουσεία.
27. Αστικός τουρισμός.

Στις ορεινές περιοχές ο αειφόρος τουρισμός βασίζεται στην αξιοποίηση και ανάδειξη των φυσικών πόρων και των πολιτιστικών στοιχείων της περιοχής, ενώ παράλληλα αντιστοιχεί σε μικρής κλίμακας τουριστική ανάπτυξη και προϋποθέτει ενεργή συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού. Οι κύριες μορφές ήπιας τουριστικής ανάπτυξης που μπορούν να αναπτυχθούν με αρκετή επιτυχία στις ορεινές περιοχές είναι οι εξής:

- ✓ Αγροτουρισμός.
- ✓ Οικοτουρισμός.
- ✓ Πολιτιστικός Τουρισμός.
- ✓ Θρησκευτικός τουρισμός.
- ✓ Περιηγητικός τουρισμός.
- ✓ Τουρισμός περιπέτειας.
- ✓ Γεωτουρισμός .

12.1. Ο Θρησκευτικός τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες.

Ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται σε δύο κατηγορίες:

1.Προσκυνητές τουρίστες, στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο.

Οι τουρίστες αυτοί επισκέπτονται μία περιοχή αποκλειστικά για την επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο.

2.Τουρισμός θρησκευτικής κληρονομιάς.

του οποίου οι τουρίστες ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν το ταξίδι τους και με άλλες τουριστικές δραστηριότητες.

12.2. Ο Αγροτουρισμός

Ως αγροτουρισμός ορίζεται η παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αποσκοπεί στην οικονομική και την κοινωνική αναβάθμιση των αγροτικών χώρων και της υπαίθρου, με την στήριξη της τοπικής αγροτικής παραγωγής, της εμπορίας, της ήπιας και μικρής κλίμακας προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών και της ανάδειξης του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου κάθε περιοχής.

Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νοιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης.

Παράλληλα, κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Πολλές επιχειρήσεις σ' όλη τη χώρα, προσφέρουν τη δυνατότητα να απολαύσει κανείς τα μοναδικά πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου, μέσω ειδικών προγραμμάτων αγροτουρισμού.

Οι επιχειρήσεις αυτές κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- ✚ πρατήρια / εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων
- ✚ αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής
- ✚ τουριστικά γραφεία, που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση ή την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος
- ✚ αγροκτήματα
- ✚ επιχειρήσεις παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων
- ✚ εργαστήρια λαϊκής τέχνης

Ο αγροτουρισμός θεωρείται ως μία ήπια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, καθώς οι υποδομές που προϋποθέτει και οι υπηρεσίες που παρέχει δεν είναι μαζικές.

Η ανάπτυξη των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στοχεύει κυρίως:

- Στην αναβάθμιση και τουριστική αξιοποίηση των απομακρυσμένων περιοχών
- Στη συμπλήρωση του εισοδήματος των αγροτών (μέσω της ανάπτυξης υποδομών υποστήριξης του αγροτουρισμού και της προώθησης τοπικών προϊόντων)
- Στην εξοικείωση του επισκέπτη με τον τρόπο ζωής της αγροτικής οικογένειας και στη συμμετοχή του στις γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες
- Στη συνέχιση της τοπικής αγροτικής παράδοσης

Ο αγροτουρισμός όπως έχει αναπτυχθεί μέχρι και σήμερα έχει παρουσιαστεί σε δύο μορφές, οι οποίες είναι οι εξής:

1. Η πρώτη μορφή είναι αυτή που οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μεγάλα αγροκτήματα και συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες και στην καθημερινή ζωή των αγροτών. Αυτή η μορφή αγροτουρισμού είναι γνωστή σαν: « Διακοπές στην Αγροτική Εκμετάλλευση» (Farmhouse Holidays) και έχει αναπτυχθεί κυρίως σε χώρες, όπως στη Γερμανία και Αυστρία, που υπάρχει η έννοια της μεγάλης ιδιοκτησίας και της μεγάλης γεωργικής εκμετάλλευσης.

2. Η δεύτερη μορφή είναι αυτή που οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μικρά καταλύματα όπου τους προσφέρεται και πρωινό. Το πρωινό συνήθως αποτελείται από τοπικά παραγόμενα προϊόντα. Η μορφή αυτή είναι γνωστή σαν: « Διανουκτέρευση με Πρωινό (Bed and Breakfast)» και κυρίως συναντάται σε χώρες όπως Ιταλία, Ιρλανδία, Μ. Βρετανία και Ελλάδα που οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις έχουν μικρό μέγεθος.

12.3.Ο Θαλάσσιος τουρισμός

Ο θαλάσσιος τουρισμός είναι ο τουρισμός ο οποίος σχετίζεται με την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Συνήθως αφορά την κολύμβηση και την αναψυχή στην παραλία, αλλά με την εναλλακτική του έννοια εμπεριέχει και λοιπές δραστηριότητες, όπως θαλάσσια σπορ, παρακολούθηση βυθού, κλπ.

Ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού, με ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα, καθώς επίσης και με τεράστια περιθώρια ανάπτυξης.

Στην έννοια του θαλάσσιου τουρισμού εντάσσεται κάθε είδους ανθρώπινη δραστηριότητα που έχει ως πεδίο δράσης το θαλάσσιο χώρο και ως σκοπό την αναψυχή και την πολιτισμική επικοινωνία. Είναι μια από τις δυναμικότερες μορφές του σύγχρονου τουρισμού και περιλαμβάνει ένα πλήθος δραστηριοτήτων αναψυχής όπως είναι ο αλιευτικός τουρισμός...

Ορισμένες από τις θαλάσσιες δραστηριότητες αναψυχής είναι οι ακόλουθες :

1. Surfing
2. Windsurfing
3. Parasailing (ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΑΛΕΞΙΠΤΩΤΟ)
4. Κανό και καγιάκ θαλάσσης
5. Ο θαλάσσιος αθλητικός τουρισμός
6. Καταδυτικός τουρισμός
7. Το γιώτινγκ – σκάφη αναψυχής
8. Κρουαζιέρες

12.3.1 Γιώτινγκ – σκάφη αναψυχής

Το γιώτινγκ (yachting) είναι μια πολύ δημοφιλής δραστηριότητα όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων αλλά και ανάμεσα στους ξένους επισκέπτες της χώρας .

Με τον όρο γιώτινγκ είναι διεθνώς γνωστή η θαλάσσια δραστηριότητα κατά την οποία ο ταξιδιώτης χρησιμοποιεί θαλαμηγό σκάφος για λόγους αναψυχής.

Βασίζεται στο θαλαμηγό σκάφος που παρέχει υπηρεσίες διαμονής και εστίασης στον τουρίστα, καθώς και τη δυνατότητα προσέγγισης σε νησιωτικές και παράκτιες περιοχές. Σημαντικό τμήμα του θαλάσσιου τουρισμού αποτελούν οι περιηγήσεις με σκάφη αναψυχής , κυρίως ιστιοφόρα και θαλαμηγούς . Οι περιηγήσεις γίνονται με ιδιόκτητα ή μισθωμένα πλοία , τα οποία μπορεί να περιλαμβάνουν στη μίσθωση και πλήρωμα (crewed boats) ή να προσφέρονται χωρίς αυτό (bare boats).

12.3.2 Κρουαζιέρες

Οι κρουαζιέρες αποτελούν οργανωμένες περιηγήσεις με ειδικά διαμορφωμένα πλοία. Τα κρουαζιερόπλοια είναι πρακτικά πλωτά ξενοδοχεία, τα οποία βρίσκονται σε κίνηση, δίνοντας τη δυνατότητα στους ταξιδιώτες να πραγματοποιούν επισκέψεις και εκδρομές στα διάφορα λιμάνια που προσεγγίζουν.

Εντός του πλοίου προσφέρονται ποικίλες υπηρεσίες διασκέδασης, άθλησης, φαγητού, αγορών έως και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Οι κρουαζιέρες διακρίνονται ανάλογα με τη διάρκεια σε μονοήμερες ή πολυήμερες, ανάλογα με τον προορισμό σε εγχώριες, διεθνείς, υπερατλαντικές κ.λ.π.

12.4. Ο Περιπατητικός τουρισμός

Ο περιπατητικός τουρισμός ορίζεται ως η πραγματοποίηση τουριστικών δραστηριοτήτων, που αφορούν τη διενέργεια περιπατητικών εκδρομών διαμέσου περιοχών αξιόλογης αισθητικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας. Ο περιπατητικός τουρισμός αλληλοσυνδέεται σε πολλές περιπτώσεις με τον οικοτουρισμό. Η βασική διαφορά των δύο έγκειται στο ότι ο οικοτουρισμός προϋποθέτει τη συμμετοχή του επισκέπτη για τη διατήρηση του τοπίου και της οικολογικής ισορροπίας, ενώ ο περιπατητικός τουρισμός όχι.

Ο περιπατητικός τουρισμός είναι στενά συνδεδεμένος με την ύπαρξη των καταλλήλων μονοπατιών, οργανωμένων ή όχι, εύκολης ή δύσκολης πρόσβασης. Πραγματοποιείται κυρίως σε ημιορεινές ή ορεινές περιοχές (λαγκάδια, πλαγιές, κλπ), χωρίς αυτό να είναι απόλυτο, και θα μπορούσε να θεωρηθεί ως είδος αθλητικού τουρισμού. Στην περίπτωση που ο περιπατητικός τουρισμός πραγματοποιείται σε ορεινές περιοχές, εντάσσεται στην κατηγορία του ορεινού τουρισμού.

12.5. Ο Οικοτουρισμός

Ως οικοτουρισμός ορίζεται ο περιβαλλοντικά υπεύθυνος τουρισμός και η επίσκεψη σε φυσικές περιοχές, που αποσκοπεί στην απόλαυση και εκτίμηση της φύσης (και των πολιτισμικών στοιχείων του παρόντος και παρελθόντος) και ο οποίος προάγει τη διατήρηση της φύσης, έχει χαμηλή επιρροή από τους επισκέπτες και παρέχει χρήσιμα ενεργή κοινωνικό-οικονομική ανάμιξη του ντόπιου πληθυσμού.

Ο οικοτουρισμός είναι μια περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένη μορφή τουρισμού, η οποία προωθεί την κατανόηση και την προστασία της φύσης, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στη γνώση και στο σεβασμό της ιστορίας ενός τόπου.

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού έχει ως στόχους:

- Την ανάδειξη και αξιοποίηση περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή περιβαλλοντικής αξίας.
- Της προστασία οικολογικά ευαίσθητα περιοχών μέσω της περιβαλλοντικής έρευνας
- Τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και του τοπικού χαρακτήρα της περιοχής
- Την ενθάρρυνση της περιβαλλοντικής συνείδησης των επισκεπτών μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

12.6. Ο Πολιτιστικός τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός σχετίζεται με την επίσκεψη σε έναν τόπο με στόχο την επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού (αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία, κλπ). Συνήθως δεν εμφανίζεται μόνος του, εκτός των περιπτώσεων εκπαιδευτικών εκδρομών σχολείων, αλλά πραγματοποιείται συμπληρωματικά με κάποιο άλλο είδος τουρισμού, προσφέροντας γνώση και ποικιλία στο τουριστικό προϊόν.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και δημοφιλέστερα είδη τουρισμού.

Από τους περασμένους αιώνες άτομα ή ομάδες περιηγητών, αναζητώντας τη γνώση, την εμπειρία, την προσωπική ανακάλυψη, πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον, σε μέρη με διαφορετικό πολιτισμό και εθνολογικές ιδιομορφίες. Ο πολιτιστικός τουρισμός προσφέρει ευκαιρίες για πολιτιστική εμπειρία, προσφέρει την περιήγηση στη φυσική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά μιας περιοχής καθώς και στη σημερινή δημιουργία.

Επίσης, περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε δραστηριότητες είτε παθητικές, όπως παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.α.), επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, περιηγήσεις σε πολιτιστικές διαδρομές, είτε ενεργητικές όπως εκμάθηση τοπικής μαγειρικής, τέχνης ή συμμετοχή σε λαογραφικές δραστηριότητες. Μια άλλη σημαντική παράμετρος που χαρακτηρίζει αυτή τη μορφή τουρισμού, είναι η στενή και ουσιαστική επαφή που αποκτούν οι επισκέπτες με τον τοπικό πληθυσμό, τα ήθη και τις παραδόσεις του, σε συνδυασμό με τα πολιτιστικά δρώμενα στην περιοχή.

12.7. Ο Θεραπευτικός / Ιαματικός τουρισμός

Η φύση εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, «χάρισε» στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θεοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θεοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός).

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

Η υδροθεραπεία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες, και διακρίνεται σε δύο είδη:

1. Την εσωτερική, η οποία περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία (πόση ιαματικών νερών), εισπνοθεραπεία (εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών) και τις πλύσεις (στοματικές, ρινικές, γυναικολογικές)
2. Την εξωτερική, η οποία περιλαμβάνει τα λουτρά, τις καταιονήσεις (για ορισμένο χρόνο το σώμα δέχεται το θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με ψηλή ή χαμηλή πίεση) τις υδρομαλάξεις (το σώμα δέχεται την πίεση του νερού), την υδροκινησιοθεραπεία (συνδυασμός λουτροθεραπείας και κινησιοθεραπείας, όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό) και την πηλοθεραπεία (εφαρμογή πηλού, που έχει «ωριμάσει», σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις).

13. Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού

Ο τουρισμός, ως βασικός κοινωνικός και οικονομικός θεσμός, αποτελεί αντικείμενο εξειδικευμένης επιστημονικής δραστηριότητας με τα εξής χαρακτηριστικά:

- a. Αφορά το σύνολο των κοινωνικών τάξεων.
- b. Είναι οργανωμένος ώστε να έχει τη δική του υποδομή.
- c. Είναι αντικείμενο κρατικής παρέμβασης (κοινωνικός τουρισμός), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παύει να αφορά και την ιδιωτική πρωτοβουλία.
- d. Είναι πολυσύνθετη δραστηριότητα.
- e. Είναι ουσιώδης αναπτυξιακός παράγοντας της οικονομίας.
- f. Συμβάλλει στην αγορά εργασίας και στην καταπολέμηση της ανεργίας.
- g. Έχει ευρύ κοινωνικό και ψυχολογικό περιεχόμενο.

13.1. Παράμετροι τουριστικής ζήτησης και προσφοράς

Για την καλύτερη και πιο εμπειριστατωμένη ανάλυση του τουρισμού, κρίνεται αναγκαίο να αναλυθούν οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τη ζήτηση και προσφορά του τουρισμού. Έτσι κατά τους Κοκκώση και Τσάρτα οι παράμετροι που επηρεάζουν και καθορίζουν την τουριστική ζήτηση είναι οι κάτωθι:

- Οι παγιωμένες τάσεις της ζήτησης διεθνώς. Η ζήτηση για οργανωμένο μαζικό τουρισμό διακοπών αποτελεί βασικό παράγοντα αυτής της τάσης.
- Τα κίνητρα των τουριστών, τα οποία ενεργοποιούν τα ταξίδια διαμορφώνοντας διαφορετικά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.
- Η διαφήμιση, η οποία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της ζήτησης του τουρισμού, αφού αποτελεί το μέσο προβολής μιας τουριστικής περιοχής.
- Η εφαρμογή ενός δυναμικού προγράμματος μάρκετινγκ στην τουριστική ανάπτυξη, επηρεάζει θετικά τη ζήτηση τουρισμού.
- Η πολιτική των tour – operators
- Η γεωγραφική θέση της περιοχής υποδοχής τουριστών. Αν, για παράδειγμα η περιοχή βρίσκεται γεωγραφικά σε μία από τις παραδοσιακά αναπτυγμένες ζώνες τουρισμού, αυτό επηρεάζει τη σύνθεση της ζήτησης συνήθως θετικά.
- Η κρατική μέριμνα και η εφαρμογή πολιτικών που ενισχύουν την τουριστική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής τουριστών.
- Η συγκυρία στις χώρες υποδοχής τουριστών. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι οικονομικές και πολιτικές κρίσεις που μπορεί να αντιμετωπίζει μία τέτοια χώρα.

Αντίστοιχα, οι παράμετροι που επηρεάζουν και καθορίζουν την τουριστική προσφορά τίθενται παρακάτω:

- Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι της τουριστικής περιοχής, που αφορούν κυρίως παράγοντες όπως το περιβάλλον, το κλίμα, τη χλωρίδα και πανίδα, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τα ήθη και έθιμα και τις παραδόσεις.
- Οι ανθρωπογενείς πόροι. Πρόκειται για πόρους που σχετίζονται με το δομημένο περιβάλλον, όπως π.χ. οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα ιστορικά κέντρα πόλεων, τα ιστορικά μνημεία κ.τ.λ.
- Οι υποδομές και υπηρεσίες, οι οποίες σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη διανομή των τουριστών στην περιοχή : ξενοδοχεία, πρακτορεία, μεταφορικά μέσα, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής, εγκαταστάσεις υγείας κ.λπ.

13.2. Στάδια τουριστικής ανάπτυξης

Αρκετοί είναι οι μελετητές που έχουν ασχοληθεί με τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού. Οι περισσότεροι εξ' αυτών θεωρούν ότι ο τουριστικός προορισμός έχει ορισμένη διάρκεια ζωής, η οποία περνά από 3 στάδια τουριστικής ανάπτυξης, τα οποία είναι τα εξής:

1^ο ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο στάδιο αυτό η περιοχή είναι ακόμα άγνωστη ως τουριστικός προορισμός και ο αριθμός των τουριστών που την επισκέπτεται είναι σχετικά μικρός, ενώ και οι επιχειρηματίες που θέλουν να ασχοληθούν με τον τουριστικό κλάδο είναι λίγοι. Όμως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο αριθμός τους βαίνει αυξανόμενος. Το επίπεδο των υπαρχόντων υποδομών και των προσφερόμενων υπηρεσιών είναι υποτυπώδες, αλλά παρατηρείται σταδιακή και αργή αλλαγή των παραγωγικών δομών της περιοχής με στροφή προς τις υπηρεσίες. Επίσης, οι τουρίστες αντιμετωπίζονται από τους ντόπιους με αρκετά φιλόξενη διάθεση, αφού και αυτοί θέλουν να έρθουν σε επαφή με διαφορετικές αντιλήψεις. Οι κύριοι παράγοντες που συμβάλουν σε αυτές τις αλλαγές είναι οι ντόπιοι επιχειρηματίες και οι νέοι της περιοχής, οι οποίοι επιθυμούν να προσελκύσουν τουρίστες στην περιοχή τους. Σε αυτή την πρόθεση συμβάλουν και οι εφαρμογές κάποιων προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης τοπικής η εθνικής εμβέλειας, καθώς και η προβολή του τουριστικού πόρου της περιοχής (π.χ. λίμνη, παραδοσιακός οικισμός κλπ.).

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πρώτου σταδίου της τουριστικής ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι τα ακόλουθα:

- Η υποτυπώδης υποδομή (ενοικιαζόμενα δωμάτια, πανδοχεία) σε ξενοδοχεία και επιχειρήσεις εστίασης (ταβέρνες).
- Μικρός αριθμός τουριστών που ταξιδεύουν αυτόνομα και επιθυμούν τη διαμονή σε περιοχές ήσυχες, με καθαρό περιβάλλον.
- Ανύπαρκτη διαφημιστική εικόνα στις τουριστικές αγορές του μαζικά οργανωμένου τουρισμού.
- Οι μικρής εμβέλειας, τουριστικές επενδύσεις από τους ντόπιους κατοίκους.

2^ο ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο στάδιο αυτό, η περιοχή αρχίζει να γίνεται γνωστή ως τουριστικός προορισμός, με αποτέλεσμα την στροφή των ντόπιων αλλά και των ξένων επιχειρηματιών προς την απασχόληση με τον τουρισμό. Επομένως, υπάρχει μια έντονη κινητικότητα, ιδιαίτερα από νέους και γυναίκες προς τα τουριστικά επαγγέλματα, γεγονός που σημειώνεται με την αύξηση των επενδύσεων στον τουριστικό τομέα (καταλύματα, εστιατόρια, μέσα μεταφοράς

κ.λπ.). Η δημιουργία επαφών με τους τουρίστες έχει σαν αποτέλεσμα την υιοθέτηση των καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων των αστικών κέντρων από μεγάλο μέρος του ντόπιου πληθυσμού. Παράλληλα οι σχέσεις μεταξύ των τουριστών και των ντόπιων γίνονται σταδιακά σχέσεις εμπορικής συναλλαγής. Στις αλλαγές αυτές συμβάλουν οι μεγάλες επιχειρήσεις που επιθυμούν να επενδύσουν στο τουριστικό κλάδο, οι τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας (tour – operators), οι ντόπιοι, οι οποίοι έχουν επιλέξει να ασχοληθούν αποκλειστικά με τον τουρισμό, αλλά και το κράτος με την εφαρμογή προγραμμάτων τουριστικής ανάπτυξης και προβολής του τουριστικού προϊόντος.

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δεύτερου σταδίου τουριστικής ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι τα ακόλουθα:

- Δημιουργείται μια σύνθετη τουριστική υποδομή (εστιατόρια, μεγάλα ξενοδοχεία, μπαρ, πρακτορεία κ.λπ.).
- Πραγματοποιούνται μεγάλης εμβέλειας επενδύσεις από το κράτος και οι πρώτες σημαντικές τουριστικές επενδύσεις από ιδιώτες.
- Παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στη χωρική και λειτουργική οργάνωση της περιοχής, ώστε να εξυπηρετούνται οι τουρίστες.
- Εμφανίζονται οι πρώτες ομάδες οργανωμένου τουρισμού που ταξιδεύουν χρησιμοποιώντας υπηρεσίες.
- Η περιοχή αποκτάει διαφημιστική εικόνα.

3^ο ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο στάδιο αυτό η περιοχή ωριμάζει ως τουριστικός προορισμός και αρχίζει να υιοθετεί τον τύπο ανάπτυξης του οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Αυτό οδηγεί στην αστικοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής, το οποίο έχει σαν αποτέλεσμα την ανέγερση εκτεταμένων εγκαταστάσεων και υποδομών για την εξυπηρέτηση των αυξανόμενων αναγκών των τουριστών. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να αισθάνεται ότι έχει χάσει τη δυνατότητα επηρεασμού και ελέγχου της τουριστικής βιομηχανίας της περιοχής. Οι ρυθμοί της ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και οι αξίες αλλάζουν πλησιάζοντας την αστικοποίηση. Επιπλέον, οι σχέσεις των τουριστών με τους ντόπιους γίνονται τελείως απρόσωπες. Οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές είναι κυρίως οι τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας (tour - operators), οι ξένοι επενδυτές και η εφαρμογή διεθνών και περιφερειακών τουριστικών πολιτικών.

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του τρίτου σταδίου τουριστικής ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι τα ακόλουθα:

- Η οργανωμένη μαζική υποδομή τουρισμού.
- Δημιουργούνται υπηρεσίες και δραστηριότητες, οι οποίες μέχρι στιγμής δεν υπήρχαν, για την εξυπηρέτηση των τουριστών.
- Η περιοχή μετατρέπεται σε τουριστικό προορισμό με διεθνείς προδιαγραφές.
- Έρχονται κυρίως τουρίστες με οργανωμένα πακέτα διακοπών μέσω των tour – operators.
- Η διαφημιστική εικόνα της περιοχής διεθνοποιείται και συμβάλλει στη μαζική προσέλευση τουριστών.

14. Οι επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας

Η τουριστική ανάπτυξη επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις και αλλαγές στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον των περιοχών όπου εφαρμόζονται οι τουριστικές πολιτικές και δράσεις.

14.1. Επιπτώσεις στον οικονομικό τομέα

Όσο αφορά την οικονομία ο τουρισμός αυξάνει την απασχόληση, αφού αποτελεί τομέα έντασης εργασίας, δημιουργώντας έτσι θέσεις απασχόλησης. Πρόβλημα αποτελεί ότι ο τουρισμός ενισχύει κυρίως την εποχική απασχόληση, συνήθως κατά την θερινή περίοδο. Εντούτοις η προσφορά τουριστικών υπηρεσιών δίνει τη δυνατότητα, ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές, δημιουργίας ενός συμπληρωματικού και εναλλακτικού εισοδήματος για τους κατοίκους.

Πέρα από την αύξηση των εισοδημάτων, η ανάπτυξη του τουρισμού ενισχύει τις επενδύσεις και διευρύνει την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας με αποτέλεσμα να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής, αλλά και να ενισχυθεί η τοπική οικονομία, δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι ο τουρισμός αυξάνει τα φορολογικά έσοδα του κράτους, καθότι στις τουριστικές υπηρεσίες απασχολείται μεγάλος αριθμός ατόμων, η πλειοψηφία των οποίων παρουσιάζουν ικανοποιητικά εισοδήματα.

Η περίπτωση αυτή εφαρμόζεται κυρίως στον αγροτουρισμό, κατά τον οποίο συνδυάζεται η παροχή τουριστικών υπηρεσιών στην ύπαιθρο, αλλά και η εργασία στο αγρόκτημα – τουριστικό κατάλυμα.

Συνακόλουθα, τα άτομα αυτά αυξάνουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες, προσκομίζοντας κέρδη και για άλλους επαγγελματίες μη σχετιζόμενους με την αγορά του τουρισμού.

Παράλληλα, οι σημαντικές επενδύσεις που πραγματοποιούνται για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα προκαλούν την ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με την δημιουργία πολλών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό χώρο, προσδίδοντας δυναμική και έντονη επιχειρηματικότητα αλλά και έσοδα από την φορολογία για το κράτος. Κρίνεται επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι ο τουρισμός προκαλεί θετική επίδραση στο ισοζύγιο πληρωμών, λόγω των συναλλαγματικών εισροών που έρχονται στην χώρα που λειτουργεί ως τουριστικός προορισμός.

14.2. Οι επιπτώσεις στον κοινωνικό τομέα

Ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα και την κοινωνία και τον πολιτισμό της, αφού προκαλεί αλλαγές στην κοινωνική δομή της τοπικής κοινωνίας, ιδιαίτερα στις νησιωτικές και ορεινές περιοχές, όπου διαμορφώνεται μια νέου τύπου αστικοποιημένη κοινωνική δομή, με τον τουρισμό να κυριαρχεί σε όλα τα επίπεδα.

Επίσης, ο τουρισμός οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλος μέρος του πληθυσμού περιοχών, που λειτουργούν ως τουριστικοί προορισμοί, εγκαταλείπει το επάγγελμα που δραστηριοποιούταν, και εντάσσεται στις υπηρεσίες του τουριστικού κλάδου. Μάλιστα η κινητικότητα αυτή είναι αρκετά εντονότερη στους νέους και στις γυναίκες, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπονται παραδοσιακοί κλάδοι όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία στις περιοχές της υπαίθρου. Επιπρόσθετα κοινωνική επίπτωση του τουρισμού αποτελεί η δυνατότητα επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες, με αποτέλεσμα την ανταλλαγή απόψεων, αλλά και την προβολή του τοπικού πολιτισμού, των εθίμων και των παραδόσεων και γενικότερα την καλύτερη επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ τους.

14.3. Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον

Η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις και στην ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της ανάγκης επέκτασης της στο χώρο της υπαίθρου, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των τουριστών. Μάλιστα οι επιπτώσεις αυτές είναι πολύ πιο έντονες σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές, όπως υγροβιότοπους, παραθαλάσσιες και ορεινές περιοχές. Συγκεκριμένα παρατηρούνται συγκρούσεις και διαφωνίες για τις χρήσεις γης, με την οριοθέτηση των συνόρων μεταξύ του δομημένου και του φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο απαιτείται να μείνει ανεπηρέαστο. Μάλιστα, τίθεται έντονα το ζήτημα του προσδιορισμού της φέρουσας τουριστικής ικανότητας μιας περιοχής, προκειμένου να αποτραπεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση. Τα φαινόμενα αυτά έχουν παρατηρηθεί ιδίως τα τελευταία χρόνια με την μαζική μορφή που έχει πάρει ο τουρισμός. Χαρακτηριστικά φαινόμενα υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος από την τουριστική δραστηριότητα είναι: η απώλεια σημαντικών εκτάσεων της υπαίθρου, η καταστροφή βιοτόπων, η αλλοίωση του τοπίου, η μείωση της βιοποικιλότητας, η ρύπανση των υδάτων, η αύξηση της ποσότητας των απορριμμάτων και αποβλήτων και το πρόβλημα της διαχείρισής τους κ.α. Ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές, όπου ο τουρισμός παρουσιάζει πολλαπλάσια ένταση, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ακόμη μεγαλύτερες.

15. Τουριστική χωρητικότητα – Φέρουσα ικανότητα

Η εντατική τουριστική εκμετάλλευση που εκφράζεται με την μαζική συγκέντρωση επισκεπτών σε συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς και σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους είχε ως συνέπεια την αυξημένη πίεση στο περιβάλλον, οδηγώντας και σε αρκετές περιπτώσεις στην περιβαλλοντική υποβάθμιση. Η διατάραξη των σχέσεων ισορροπίας τουρισμού και περιβάλλοντος συνδέεται άμεσα με τη μεγέθυνση της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία παραβιάζει τα όρια αντοχής του τόπου υποδοχής τουριστών. Το φαινόμενο αυτό απαιτεί τον προσδιορισμό της τουριστικής χωρητικότητας ή της φέρουσας ικανότητας ενός συγκεκριμένου τουριστικού προορισμού. Η φέρουσα τουριστική ικανότητα είναι συνάρτηση του λόγου του αριθμού των αφίξεων, του επιπέδου (ποσοτικού και ποιοτικού) των κάθε μορφής προσφερόμενων υπηρεσιών στο τουριστικό κοινό, του βαθμού διατήρησης της ποιότητας ζωής και της ανοχής του ντόπιου πληθυσμού στις τουριστικές πιέσεις, συνυπολογίζοντας την κοινωνική και περιβαλλοντική απαίτηση για διατήρηση, σε επίπεδο βιωσιμότητας, των φυσικών πολιτιστικών και δομημένων στοιχείων του τόπου.

Το θέμα αυτό έχει απασχολήσει κατά καιρούς τους θεωρητικούς του τουρισμού, οι οποίοι προσπαθούν να το προσεγγίσουν με μια σειρά δεικτών, που εκφράζουν την «τουριστικότητα» του τόπου σε σχέση με τον πληθυσμό των κατοίκων και των επισκεπτών.

Παρόλα αυτά επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει μέχρι σήμερα κατάληξη σε μία συγκεκριμένη μέθοδο μέτρησης της τουριστικής χωρητικότητας.

Η ανάλυση της φέρουσας ικανότητας χρησιμοποιείται στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό με σκοπό να κατευθύνει αποφάσεις σχετικές με την κατανομή της χρήσης γης. Αποτελεί μια βασική τεχνική, η οποία χρησιμοποιείται ευρέως για να καθοριστεί η ικανότητα μιας περιοχής να αντέξει το μέγιστο επίπεδο ανάπτυξης από τον τουρισμό, τη γεωργία, τη βιομηχανία και τις υποδομές. Λόγω του ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δραστηριότητες, είναι απαραίτητο να καθοριστεί η φέρουσα ικανότητα σύμφωνα με τις συγκεκριμένες χρήσεις. Από την άποψη αυτή η φέρουσα ικανότητα αφορά συγκεκριμένη περιοχή και συγκεκριμένη χρήση. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού η φέρουσα ικανότητα μιας τουριστικής περιοχής ορίζεται ως ο μέγιστος δυνατός αριθμός

ατόμων που μπορεί να φιλοξενήσει ταυτοχρόνως ένας τουριστικός προορισμός, χωρίς να προκαλείται καταστροφή του φυσικού, οικονομικού, κοινωνικού περιβάλλοντος, αλλά και μια μη αποδεκτή μείωση στην ποιότητα της ικανοποίησης των επισκεπτών.

Επομένως, η φέρουσα ικανότητα ενός τουριστικού τόπου είναι το μέγεθος εκείνο της τουριστικής δραστηριότητας που μπορεί να γίνει ανεκτό. Το επίπεδο πέρα από το οποίο η τουριστική παρουσία καθίσταται ενοχλητική εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως τους παρακάτω:

- Η ευαισθησία του τουριστικού περιβάλλοντος, φυσικού και κοινωνικού.
- Η δομή της οικονομίας του τόπου υποδοχής.
- Το είδος της τουριστικής δραστηριότητας.
- Το μέγεθος της τουριστικής παρουσίας, το οποίο εξαρτάται από τον αριθμό των αφίξεων και τη διάρκεια της διαμονής των τουριστών, από τα χαρακτηριστικά των τουριστών καθώς και των ντόπιων (πχ ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, μόρφωση, εισόδημα, περιβαλλοντική συνείδηση κ.α.), τη γεωγραφική συγκέντρωση και την κινητικότητα των τουριστών, καθώς και τη χρονική διασπορά της παρουσίας των τουριστών (εποχικότητα).

Οι μελέτες για τη φέρουσα ικανότητα περιστρέφονται γύρω από τρεις βασικές συνιστώσες ή διαστάσεις: τις φυσικό - οικολογικές, τις κοινωνικό - δημογραφικές και τις πολιτικο - οικονομικές. Είναι φανερό ότι, όταν αναφερόμαστε στη φέρουσα ικανότητα, τα τρία συστατικά θα πρέπει να λαμβάνονται με διαφορετικό βάρος (σημασία) όταν αναφέρονται σε διαφορετικούς προορισμούς. Αυτές οι διαφορές προέρχονται από τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες του μέρους, τον τύπο - είδος του τουρισμού (παράκτιος, προστατευόμενος, αγροτικός, ορεινός, ιστορικός) και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον τουρισμό και στο περιβάλλον.

15.1. Φυσική – Οικολογική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας

Το φυσικό - οικολογικό σύνολο αποτελείται από όλα τα αμετάβλητα και εύκαμπτα συστατικά του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος καθώς και της υποδομής. Τα αμετάβλητα συστατικά αναφέρονται στην ικανότητα των φυσικών συστημάτων. Κατά περίπτωση, εκφράζονται ως οικολογική ικανότητα, αφομοιωτική ικανότητα, κ.ά. Δεν μπορεί να υπάρξει εύκολα σε αυτά ανθρώπινη επέμβαση που να τα κατευθύνει. Τα όρια είναι δυνατό να εκτιμηθούν, και ως τέτοια θα πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά και να αποτελέσουν αντικείμενο σεβασμού. Τα εύκαμπτα συστατικά αναφέρονται πρωτίστως στα συστήματα υποδομής όπως είναι αυτά που αφορούν την ύδρευση, τα απορρίμματα, τον ηλεκτρισμό, τη συγκοινωνία, καθώς και τις κοινωνικές διευκολύνσεις όπως είναι οι ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες υγείας, ο νόμος, οι τράπεζες, τα εμπορικά καταστήματα κ.ά. Τα όρια της ικανότητας των συστατικών υποδομής μπορούν να προσδιοριστούν μέσω επενδύσεων στις υποδομές, μέσω φόρων, οργανωτικών - ρυθμιστικών μέτρων κ.ά. Για το λόγο αυτό, οι αξίες τους δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν τόσο ως βάση για τον προσδιορισμό της φέρουσας ικανότητας, αλλά περισσότερο ως ένα πλαίσιο προσανατολισμού και λήψης αποφάσεων σχετικών με τις πτυχές της διαχειριστικής δράσης.

15.2. Κοινωνικό-Δημογραφική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας

Το κοινωνικό - δημογραφικό σύνολο αναφέρεται σε εκείνες τις κοινωνικές πλευρές οι οποίες είναι σημαντικές για τις τοπικές κοινωνίες και σχετίζονται με την παρουσία και την ανάπτυξη του τουρισμού.

Κοινωνικά και δημογραφικά ζητήματα, όπως είναι το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό ή το καταρτισμένο προσωπικό κ.ά. Επίσης, περιλαμβάνονται κοινωνικό - πολιτιστικά ζητήματα όπως είναι η αίσθηση της ταυτότητας της τοπικής κοινωνίας ή η τουριστική εμπειρία κ.ά. Μερικά από αυτά μπορούν να εκφραστούν με ποσοτικούς όρους, αλλά τα περισσότερα απαιτούν κατάλληλη κοινωνικό - ψυχολογική έρευνα. Σε σύγκριση με τα φυσικό - οικολογικά και οικολογικά συστατικά, η κοινωνική φέρουσα ικανότητα είναι ίσως η πιο δύσκολη στο να εκτιμηθεί, καθώς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αξίες κρίσης. Οι πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις μπορεί να επηρεάζουν κάποιες κοινωνικό - δημογραφικές παραμέτρους όπως, για παράδειγμα, οι πολιτικές μετανάστευσης. Η κοινωνική φέρουσα ικανότητα χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για να περιλάβει και τα επίπεδα αντοχής του φιλοξενούμενου πληθυσμού, καθώς και την ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών στην περιοχή.

15.3. Πολιτικό - Οικονομική συνιστώσα της φέρουσας τουριστικής ικανότητας

Το πολιτικό - οικονομικό σύνολο αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχει ο τουρισμός στην τοπική οικονομική δομή, τις δραστηριότητες κ.ά., περιλαμβανομένου του ανταγωνισμού με άλλους τομείς. Περιλαμβάνονται, επίσης, θεσμικά ζητήματα στο βαθμό που εμπλέκουν τοπικές ικανότητες διαχείρισης της παρουσίας του τουρισμού. Οι μελέτες των πολιτικό - οικονομικών παραμέτρων είναι απαραίτητες για να εκφραστεί η διαφορά στις αξίες και τις συμπεριφορές εντός μιας τοπικής κοινωνίας όσον αφορά τον τουρισμό.

16. Ο αγροτικός χώρος

Οι «εσωτερικές» περιοχές (ενδοχώρα) αποτελούν την πίσω όψη της τουριστικής και αστικής παραλιακής ζώνης και χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ή μικρότερη απόσταση όσον αφορά το επίπεδο ανάπτυξής τους και με ισχυρή εξάρτηση από την εσωτερική μορφολογία, η οποία διαμορφώνει το βαθμό μειονεκτικότητας και τα χαρακτηριστικά της απομόνωσης σε αρκετές περιπτώσεις. Οι πρωτογενείς δραστηριότητες έχουν από σημαντική έως κυρίαρχη παρουσία, ενώ ένα δίκτυο οικισμών με κεφαλοχώρια και σημαντικά παραδοσιακά στοιχεία συνθέτουν τον οικιστικό ιστό των περιοχών αυτών. Εδώ κατοικεί το 50% περίπου του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας. Τα δυναμικότερα τμήματα του πληθυσμού (παιδικός και παραγωγικός) εμφανίζονται σχετικά εξασθενημένα, ενώ σχετικά ενισχυμένος εμφανίζεται ο γεροντικός πληθυσμός (22,8% έναντι 20,4% για την Περιφέρεια συνολικά πυκνότητα του αγροτικού πληθυσμού υπολογίζεται γενικά στους 60,6 κατ. ανά τ.χλμ.

Οι περιοχές αυτές της Περιφέρειας διαθέτουν ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως το αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, την ποικιλία του τοπίου, την μακρόχρονη αγροτική παράδοση και την παράδοση στην παραγωγή οικοτεχνικών προϊόντων καθώς και την ύπαρξη ορισμένων παραδοσιακών προϊόντων που ξεχωρίζουν

Εντούτοις, αντιμετωπίζουν τα προβλήματα και τις αντίστοιχες τάσεις που εντοπίζονται γενικά στον ελληνικό αγροτικό χώρο, όπως πληθυσμιακή αποψίλωση, χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, δυσκολίες στην προσπελασιμότητά, ελλείψεις σε υποδομές, πιέσεις στο περιβάλλον κ.α

Μια υποκατηγορία της ενδοχώρας, κυρίως στα πεδινά, είναι αυτή που γειτνιάζει με την παράκτια ζώνη, ενώ μια δεύτερη προσδιορίζεται από το μεγάλο υψόμετρο, που καθορίζει την ένταση της προβληματικότητας και απομόνωσή της. Ειδικότερα:

α. Αγροτικές / Ορεινές περιοχές

Ο ορεινός χώρος καλύπτει το 24-28% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας και μαζί με τον χαρακτηριζόμενο ως ημιορεινό φθάνουν το 65% .

Στον ορεινό χώρο κατοικεί το 22,4% του πληθυσμού της Περιφέρειας (46.864 κάτ.), ενώ η πληθυσμιακή πυκνότητα υπολογίζεται σε 30 κατ. ανά τχλμ, και είναι η μισή αν ληφθεί υπόψη ο συνολικός αγροτικός χώρος. Στις περιοχές αυτές γενικά συντελούνται δύο διαδικασίες, αντιφατικές μεταξύ τους: πληθυσμιακή και παραγωγική αποψίλωση περιοχών από τη μια, παράλληλα με τάσεις συγκράτησης σε άλλες περιοχές, λόγω της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και της αντοχής ορισμένων παραδοσιακών προτύπων.

β. Αγροτικές/πεδινές περιοχές

Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται οι πεδινές περιοχές της ενδοχώρας, που αθροίζουν το 35% περίπου του συνολικού χώρου της Περιφέρειας και που σε ορισμένες περιπτώσεις καλύπτουν και τμήματα της παράκτιας (μη τουριστικά αναπτυγμένης) ζώνης.

Η πληθυσμιακή πυκνότητα στις περιοχές αυτές είναι αυξημένη σε σχέση με τις ορεινές και υπολογίζεται στους 183 κατ. ανά τ.χλμ.. Αυτό οφείλεται κυρίως στη γειτνίασή τους με τα αστικά και τουριστικά κέντρα, που τους επιτρέπει να συγκρατούν εν μέρει ένα πληθυσμιακό δυναμικό, το οποίο βρίσκει συμπληρωματική απασχόληση στα παραπάνω κέντρα, συνδυάζοντας την πρωτογενή δραστηριότητα κατά τη χειμερινή, με την τουριστική κ.ά. δραστηριοποίηση κατά τη θερινή περίοδο.

16.1 Προτάσεις γεωργικών παρεμβάσεων

Η γεωργική ανάπτυξη μπορεί να επιταχυνθεί με παραβάσεις της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης με τις οποίες θα επιδιωχθεί η αντιμετώπιση προβλημάτων και αδυναμιών του τομέα . Με τις προτάσεις που ακολουθούν υποδεικνύονται παρεμβάσεις που εμπίπτουν στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης .

Αυτές είναι :

i. Κοινωνική Υποδομή

Την πρώτη προτεραιότητα πρέπει να έχουν οι παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων που προκύπτουν από ενδεχόμενη ανεπάρκεια της κοινωνικής υποδομής (Υγεία, Πρόνοια, Παιδεία, Συγκοινωνίες).

Πρόκειται για υποδομή που αποτελεί προϋπόθεση για την αγροτική ανάπτυξη . Με τις παρεμβάσεις της η Νομαρχία είναι προφανές ότι πρέπει να επιδιώκει την έγκαιρη υλοποίηση των μέτρων που περιλαμβάνονται στο ΠΕΠ.

ii. Βελτίωση της αποδοτικότητας των γεωτεχνικών υπηρεσιών

Η εφαρμογή από το 2005 της αναθεωρημένης ΚΑΠ, με την εισαγωγή της ενιαίας ενίσχυσης και της μερικής αποσύνδεσης της παραγωγής από τις επιδοτήσεις απαιτεί τη στήριξη και τον έλεγχο της υλοποίησής της, αλλά και την ενημέρωση των αγροτών για τις προοπτικές που δημιουργούνται στην αγορά. Είναι προφανές ότι είναι απαραίτητη η ενίσχυση με προσωπικό και η προετοιμασία των γεωτεχνικών υπηρεσιών για την αξιοποίηση των μέτρων πολιτικής.

Στα πλαίσια της βελτίωσης της αποδοτικότητας των γεωτεχνικών υπηρεσιών περιλαμβάνεται και η καλύτερη αξιοποίηση των διορισθέντων γεωπόνων στους Δήμους του νομού .

Θεωρούμε ότι πρέπει να καθορισθούν οι αρμοδιότητες των γεωπόνων αυτών και να εκπαιδευθούν για την άσκησή τους και κυρίως να ενισχυθεί η συνεργασία τους με τη Δ/ση Γεωργικής ανάπτυξης . Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι γεωπόνοι των Δήμων πρέπει να αναλάβουν τις αρμοδιότητες των Γεωργικών Εφαρμογών (ενημέρωση , στήριξη για την αντιμετώπιση προβλημάτων, καταγραφή προβλημάτων της περιοχής) και να δοθεί έμφαση στην ενημέρωση των αγροτών .

iii. Η βελτίωση της αξιοποίησης των υδάτινων πόρων

Η αρδευόμενη έκταση μπορεί να αυξηθεί με μικρά έργα (φρεγάτας, υδατοδεξαμενές) που συγκεντρώνουν επιφανειακά νερά για άρδευση και εμπλουτισμό των υπόγειων ιδροφορέων. Το ορεινό ανάγλυφο του νομού προσφέρεται για τέτοια έργα με τα οποία αμβλύνεται ο κύριος περιορισμός για την ανάπτυξη της γεωργίας .

Με τους περιορισμούς που υπάρχουν είναι αμφίβολο αν οι διαθέσιμοι πόροι αρκούν για μερική έστω κάλυψη των σχετικών αναγκών . Η Νομαρχία μπορεί να διαβάλλει κυρίως με τη λεπτομερή καταγραφή των τοποθεσιών που προσφέρονται για φράγματα και υδατοδεξαμενές , με τη διερεύνηση της ύπαρξης υπόγειων υδροφορέων που είναι αξιοποιήσιμοι και ακόμη, αν διαθέτει πόρους , με την ανάληψη κατασκευής ορισμένων έργων.

iv. Η αντιμετώπιση ειδικών προβλημάτων

Σε κάθε περιοχή παρουσιάζονται ειδικά προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίζονται από τις Νομαρχιακές Γεωτεχνικές Υπηρεσίες, πρόκειται κυρίως για φυτοπαθολογικά προβλήματα και προβλήματα ζωνόσων. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Το φυτοπαθολογικό πρόβλημα της καπνοκαλλιέργειας που είναι ο κυλιδωτός μαρασμός της ντομάτας , που μπορεί να αντιμετωπιστεί με προληπτική λήψη μέτρων .
- Τα φυτοπαθολογικά προβλήματα της καλλιέργειας πατατόσπορου
- Οι βακτηριώσεις των πυρηνόκαρπων .
- Οι ζωνόσοι (βρουκέλωση κ.λπ.).

v. Η Αγροτική Οδοποιία – Λοιπές υποδομές

Έργα αγροτικής οδοποιίας περιλαμβάνονται στο ΠΕΠ ως παράλληλα έργα αναδασμού. Είναι προφανές ότι οι ανάγκες υπερβαίνουν τα προγραμματιζόμενα έργα, έτσι η παρέμβαση της Νομαρχίας είναι απαραίτητη ιδιαίτερα σε περιοχές που παράγουν ευπαθή προϊόντα ή το δίκτυο αγροτικής οδοποιίας τους είναι εντελώς ανεπαρκές.

Εκτός της αγροτικής οδοποιίας απαιτούνται παραβάσεις για την ολοκλήρωση του εξηλεκτρισμού και των έργων αξιοποίησης των βοσκοτόπων.

vi. Ερευνητική Υποδομή

Έρευνα και ανάπτυξη νέων μεθόδων παραγωγής γεωργικών προϊόντων τα οποία να αντέχουν σε τυχόν αντίξοες κλιματικές και καιρικές αλλαγές, αύξηση της ποιότητας και ποσότητας παραγωγής καθώς, επίσης, και η δημιουργία νέων λιπασμάτων και φαρμάκων για την καταπολέμηση τυχόν ασθενειών των φυτών, με την βοήθεια, πάντα κατάλληλα εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού

vii. Η επέκταση κλάδων ζωικής παραγωγής (κτηνοτροφίας).

Πρόκειται για κλάδους που αξιοποιούν συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής ενώ υπάρχουν περιοχές στις οποίες υπάρχουν δυνατότητες αύξησης της παραγωγής ζωικών προϊόντων. Είναι προφανές ότι θα πρέπει να αξιοποιηθούν τα κίνητρα και οι ρυθμίσεις της ΚΑΠ για τη βιολογική κτηνοτροφία.

viii. Η αύξηση των εκτάσεων και η διαφοροποίηση της δενδροκομίας.

Η δενδροκομεία της περιοχής περιορίζεται σε λίγα είδη (ροδάκινα, μήλα, αχλάδια) ενώ υπάρχουν προοπτικές αύξησης των εκτάσεων και διαφοροποίησής της. Στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να αξιολογηθούν τοπικά είδη και ποικιλίες.

ix. Η αύξηση των εκτάσεων της καλλιέργειας όσπριων.

x. Η παραγωγή σπόρων.

Πρόκειται για σποροπαραγωγή χειμερινών σιτηρών, όσπριων και πατατόσπορου.

xi. Η παραγωγή πολλαπλασιαστικού υλικού δενδροκομίας (φυτώρια).

Οι μη δενδροκομικές περιοχές του χωριού είναι κατάλληλες για την παραγωγή πολλαπλασιαστικού υλικού. Πρόκειται για δραστηριότητα για την οποία δεν υπάρχει εμπειρία και έχει απαιτήσεις σε τεχνολογία.

xii. Η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων φυτικής και ζωικής προέλευσης.

Πρόκειται για προϊόντα που δεν παράγονται πλέον ή παράγονται σε μικρές ποσότητες.

Η παραγωγή των προϊόντων αυτών θα μπορούσε να οργανωθεί σε τοπικό επίπεδο και με προδιαγραφές που είναι απαραίτητες για την ανάδειξής τους σε προϊόντα

ποιότητας συγκεκριμένης τοπικής προέλευσης (διάφορα είδη τυριών , λιαστό κρασί κ.λπ.)

xiii. Βιολογικές καλλιέργειες.

Η οργάνωση της παραγωγής βιολογικών προϊόντων έχει προοπτικές αλλά και προβλήματα που προκύπτουν κυρίως κατά την εμπορία των προϊόντων.

xiv. Ο αγροτουρισμός και η οργάνωση τοπικών αγορών .

Αποτελούν εναλλακτικές αγροτικές δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν.

xv. Η παραγωγή προϊόντων από αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά.

Πρόκειται για προϊόντα των οποίων η ζήτηση είναι ανελαστική γι αυτό και δεν υπάρχουν προοπτικές για καλλιέργεια μεγάλων εκτάσεων . Η καλλιέργειά τους όμως μπορεί να αξιοποιήσει τοπικά χαρακτηριστικά και ενδεχομένως να αυξηθούν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις σε τοπικό επίπεδο.

xvi. Συλλογή Προϊόντων Αυτοφύων φυτών .

Πρόκειται για εναλλακτική δραστηριότητα και συμπληρωματική πηγή εισοδήματος σε ορεινές περιοχές .

Αναφέρονται, η συλλογή αυτοφύων αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών , η συλλογή μανιταριών, κ.λπ.

xvii. Ο Ολοκληρωμένος Αναδασμός.

Μια ολοκληρωμένη πολιτική γης, περιβάλλοντος και ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές οφείλει να αξιοποιεί τις πολυδιάστατες δυνατότητες του ολοκληρωμένου αναδασμού .

Ο ολοκληρωμένος αναδασμός , ,μπορεί να διευρύνει ουσιαστικά και αποτελεσματικά τις τυπικές δυνατότητες του παραδοσιακού αναδασμού , ο οποίος ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές, με προοδευτικά φθίνοντα και γερασμένο πληθυσμό, στερείται έννοιας, στο βαθμό που η εκούσια ή ακούσια συνένωση και μεγέθυνση των αγροτικών ιδιοκτησιών για βελτιστοποίηση της παραγωγής , χωρίς το απαραίτητο ανθρώπινο αγροτικό (και όχι μόνο) δυναμικό , παραμένει γράμμα κενό περιεχομένου.

Έτσι , ο ολοκληρωμένος αναδασμός στις ορεινές περιοχές αντιλαμβάνεται ολιστικά και διεπιστημονικά το συνολικό πρόβλημα στο οποίο θα πρέπει να δοθεί λύση και το οποίο αφορά , όχι μόνο στην υπό αναδασμό αγροτική γη αλλά και - το σημαντικότερο- στο σύνολο των περιβαλλοντικά ευαίσθητων , κλιματικά ευάλωτων, γεωλογικά «εύθραυστων» , εδαφολογικά κρίσιμων , γεωμορφολογικά ασυνεχών , ραγδαία μεταβαλλόμενων υψομετρικά , υπολοίπων και πιο απομακρυσμένων και δυσπρόσιτων εκτάσεων τους , οι οποίες πέραν της φυσικής ομορφιάς τους μπορούν ν' αποκαλύψουν και άλλες πολυδιάστατες φυσικές και πολιτισμικές δυνατότητες αξιοποίησης από τους φορείς πρωτοβουλιών Ολοκληρωμένης τους Ανάπτυξης.

Γιατί εξαιρετικής σημασίας παράμετροι του προβλήματος είναι , τόσο η ανάγκη επανάκαμψης και/ ή προσέλευσης νέου και όχι μόνο αγροτικού δυναμικού, όσο και η θεμελιώδης διαπίστωση και πεποίθηση, ότι η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών δεν μπορεί να βασίζεται μόνο ή κυρίως στον αντικειμενικά

σημαντικό πρωτογενή τομέα της αγροτικής παραγωγής αλλά και στην βέλτιστη αξιοποίηση όλων των φυσικών και πολιτισμικών διαθεσίμων τους, με στόχο την ολοκληρωμένη ζωή, τόσο για τους παλιούς όσο και για τους νέους κατοίκους τους.

Υποκείμενα του ολοκληρωμένου αναδασμού στο πλαίσιο των αρχών αρμονικής συνεργασίας του ιδιωτικού, του κοινωνικού και του δημόσιου τομέα μπορούν να είναι:

- ✓ Ενεργοί αγρότες, μόνιμοι κάτοικοι μιας συγκεκριμένης περιοχής οι οποίοι συνεισφέρουν τη γη, τον εξοπλισμό και την προσωπική τους εργασία,
- ✓ Απόμαχοι αγρότες, μόνιμοι κάτοικοι, οι οποίοι συνεισφέρουν τη γη και τον τυχόν εξοπλισμό τους,
- ✓ Απόδημοι, περιστασιακοί κάτοικοι του χωριού, οι οποίοι συνεισφέρουν τη γη τους και/ή τα εγκαταλειμμένα σπίτια στα οποία δεν κατοικούν,
- ✓ Νέοι ακτήμονες αγρότες, οι οποίοι συνεισφέρουν την προσωπική τους εργασία,
- ✓ Νέοι ακτήμονες επιστήμονες, τεχνικοί και επαγγελματίες με καταγωγή απ' την συγκεκριμένη περιοχή, οι οποίοι επιλέγουν με βάση τα πορίσματα των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της πραγματικότητας της συγκεκριμένης ορεινής περιοχής να εγκατασταθούν σ' αυτή, ή στην ευρύτερη περιφέρειά της συνεισφέροντας την επιστημονική τους γνώση, τις δεξιότητες και την εργασία τους για τη σύνταξη αξιόπιστων και συμβατών με τις αρχές, τις αξίες και τις απαιτήσεις της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (Ρόκκος 2001) σε περιβαλλοντικό και πολιτισμικό επίπεδο, επενδυτικών σχεδίων, μελετών, προγραμμάτων και εφαρμογών,
- ✓ Η τοπική αυτοδιοίκηση η οποία θα συνεισφέρει, με χωροταξικούς, περιβαλλοντικούς και αναπτυξιακούς όρους και προϋποθέσεις την κοινή χρήση και αξιοποίηση κοινοτικών εκτάσεων της ορεινής περιοχής,
- ✓ Το δημόσιο, εκπροσωπούμενο από την Γενική Γραμματεία της Περιφέρειας, το οποίο θα επιτρέψει την σύμφωνη με το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τις αρχές της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, χρήση, διαχείριση και αξιοποίηση των δημοσίων γαιών της περιοχής.

Συνεπώς, ένας παραδοσιακός αναδασμός στις ορεινές περιοχές, έχοντας από τη φύση του τον αποκλειστικό χαρακτήρα συμβολής στη βελτίωση της απόδοσης των μεγεθυμένων, θεωρητικά (μετά απ' αυτόν), αγροτικών εκμεταλλεύσεων, δεν μπορεί στην πράξη να έχει νόημα, εφ' όσον θα περιορίζεται στη μονοδιάστατη « αναπτυξιακή» σχέση του γερασμένου φτωχού αγρότη με τα και πάλι πολλά μικρά και διεσπαρμένα, χαμηλής παραγωγικότητας αγροτεμάχια, της έτσι κι αλλιώς μικρής αγροτικής του εκμετάλλευσης, που θα παραμείνουν και μετά τον αναδασμό, λόγω των αντικειμενικών γεωμορφολογικών, γεωλογικών και εδαφολογικών περιορισμών και των κοινωνικών συνθηκών και παραδόσεων.

Αντίθετα, ο ολοκληρωμένος αναδασμός αντιμετωπίζει την ιδιωτική, την κοινοτική και τη δημόσια γη των ορεινών περιοχών ως ολότητα όλων των «δυνάμει» φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων (και δυνατοτήτων) τους, τα οποία μπορούν ν' αξιοποιηθούν δυναμικά και αποδοτικά μόνο μέσα από μια ολιστική πολιτική. Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, που θα είναι Αξιοβίωτη στο βαθμό που θα ζωντανεύει εκτός από τις φυσικές, και τις ανθρώπινες δυνάμεις και δυνατότητες όλων όσων αποφασίσουν εθελοντικά και συνεργατικά να συμμετάσχουν σ' ένα τέτοιο ελπιδοφόρο πείραμα.

17. Λίγα λόγια για το Νομό Κορινθίας

Ο Νομός Κορινθίας παρουσιάζει ένα θαυμάσιο και ιδιαίτερης οικολογικής αξίας φυσικό περιβάλλον, που διαμόρφωσε, μαζί με τη μοναδική γεωγραφική του θέση, θαυμάσιες συνθήκες ζωής κι ευημερίας. Όποιο ιδιαίτερο τόπο και να επισκεφθείς στην Κορινθία δεν θα είναι ένα απλό ταξίδι σε ένα γνωστό ή άγνωστο τόπο, αλλά συγχρόνως και ένα ταξίδι στο χρόνο, στην ιστορία των λαών και του πολιτισμού. Η Κορινθία είναι ένας χαρακτηριστικός ημιορεινός νομός με μια χαρακτηριστική γεωγραφική ιδιαιτερότητα, τον Ισθμό της Κορίνθου. Ήταν και είναι ο μοναδικός χερσαίος δρόμος για να πας από τη Στερεά Ελλάδα, τη Ρούμελη, στην Πελοπόννησο, το Μοριά. Όπου τα διοικητικά του όρια δεν βυθίζονται στη θάλασσα, συμπίπτουν με δασοσκεπείς ορεινούς χαρακτηριστικούς όγκους. Προς τα βορειοανατολικά, με το νομό Αττικής, οριοθετείται από τον ορεινό όγκο των Γερανείων. Δυτικά, με το Νομό Αχαΐας, με τον ορεινό όγκο του Χελμού. Νότια, με τους νομούς Αρκαδίας και Αργολίδας, με τον ορεινό όγκο του Ολίγυρτου και της Τραπεζώνας. Στο εσωτερικό του νομού το ανάγλυφο διαμορφώνεται έντονο. Στο δυτικό ορίζοντα του νομού δεσπόζει χαρακτηριστικά ο ορεινός όγκος της Ζήρειας ή Κυλλήνης και του Μαύρου Όρους και χαμηλότερα της Κορφιώτισσας. Στην κεντρική Κορινθία χαρακτηριστικοί είναι οι μικρότεροι ορεινοί όγκοι της Λέχωβας, του Προφήτη Ηλία, της Ευαγγελίστριας, του Φωκά, του Ακροκορίνθου και άλλοι. Και στον ανατολικό ορίζοντα αναγνωρίζονται εύκολα οι ορεινοί όγκοι των Όνιων και της Τζάλικας, που είναι η ψηλότερη κορυφή της χερσονήσου της Σολυγείας.

Σημαντική οικολογική παράμετρο αποτελούν για το νομό τα δασικά φυσικά οικοσυστήματά του, που καλύπτουν το 54% της συνολικής έκτασής του. Πρόκειται για αμιγή δάση κεφαλληνιακής ελάτης, που αναπτύσσονται στους ορεινούς όγκους του Ολίγυρτου, του Χελμού, της Λέχωβας, στους βόρειους πρόποδες της Ζήρειας και την κορυφή των Γερανείων. Αμιγή δάση χαλεπίου πεύκης καλύπτουν το 32% των ορεινών όγκων και αναπτύσσονται στους ορεινούς όγκους των Γερανείων, της χερσονήσου της Σολυγείας, τις περιοχές του Χιλιομοδίου, Αθικίων και στην ημιορεινή παράλληλη ζώνη της κεντρικής και δυτικής Κορινθίας. Αμιγή δάση μαύρης πεύκης καλύπτουν το 2% των ορεινών όγκων και αναπτύσσονται στους βόρειους πρόποδες της Ζήρειας, το Μαύρο όρος και τον Χελμό. Μικτά δάση αειφυλλων - πλατύφυλλων καλύπτουν το 44% των ορεινών όγκων και αναπτύσσονται κυρίως στις ημιορεινές περιοχές της ανατολικής Κορινθίας. Υπάρχουν και δύο αμιγή δάση δρυός (βελανιδιάς) στο Νομό, του Σπαρτιά και του Μουγγοστού που έχει κηρυχθεί και Αισθητικό Δάσος. Αισθητικό έχει χαρακτηριστεί επίσης και ο Πευκιάς του Ξυλοκάστρου.

Στο νομό δεν υπάρχουν ποταμοί. Μόνο χειμαρροπόταμοι και ρέματα. Το μοναδικό ρέμα που έχει καταγραφεί ως ποταμός είναι ο Ασωπός, που συγκεντρώνει τα νερά από τον ορεινό όγκο του Φαρμακά στην Αργολίδα, διασχίζει τον κάμπο της Νεμέας και εκβάλλει στη Νεράντζα, ανατολικά του Κιάτου στον Κορινθιακό. Σε διάφορα τμήματα των χειμαρροποτάμων που διέρχονται κυρίως ανάμεσα από φυσικές διαπλάσεις αναγνωρίζεται μία χαρακτηριστική υδρόφιλη βλάστηση που είναι χαρακτηριστική για τα ποτάμια. Αν και τα ποτάμια του νομού στερούνται συνεχούς ροής, ο νομός, διαθέτει και τους τρεις τύπους υγροτόπων. Έναν φυσικό, τη λίμνη Στυμφαλία, γνωστή από το μύθο των Στυμφαλίδων ορνίθων με τον μυθικό ήρωα Ηρακλή. Έναν παράκτιο, το έλος του Λεχαίου στη θέση του αρχαίου λιμανιού του Λεχαίου και έναν τεχνητό, την τεχνητή λίμνη του αρδευτικού φράγματος Δόξας Φενεού, εμπρός από την ιστορική Ιερά Μονή του Αγίου Γεωργίου Φενεού. Η στενή επαφή του νομού με το νερό ολοκληρώνεται στην «ίσαλο γραμμή της» που σχηματίζεται με τα 165 χιλιόμετρα ακτογραμμής στον Κορινθιακό και Σαρωνικό κόλπο.

Στο υδρογράφημα του νομού έχουν καταγραφεί επίσημα από το ΕΚΒΥ οι παρακάτω υδροτροπικές περιοχές: Η περιοχή της λίμνης Στυμφαλίας, το έλος του Λεχαίου, η πόλη Δασίου, πάνω από τα Τρίκαλα, το δέλτα των εκβολών του ποταμού Ασωπού, η περιοχή του

ταμιευτήρα του αρδευτικού φράγματος Δόξα Φενεού , το έλος με τις υφάλμυρες πηγές στο Κοκκώσι, στον Μύλο Κάτω Αλμυρής και το έλος του Κόρφου. Οι δύο τελευταίοι έχουν αλλοιωθεί έντονα. Δεν έχουν καταγραφεί και πρέπει και να μελετηθούν τα επόμενα χρόνια

17.1. Η λίμνη Στυμφαλία

Στο Νομό Κορινθίας αναπτύσσεται ένας από τους σημαντικότερους υγροβιότοπους της χώρας μας. Πρόκειται φυσικά για την περιοχή της λίμνης Στυμφαλίας. Σχηματίζεται στο χαμηλότερο σημείο (600 μ. υψόμ.) του ομώνυμου Λεκανοπεδίου και εκτός των νερών , των πηγών και απορροών του λεκανοπεδίου, δέχεται και τα νερά που αποστραγγίζονται από το λεκανοπέδιο , της αποξηραθείς λίμνης της Πελλήνης. Έχει αναγνωριστεί και συμπεριληφθεί στον ειδικό κατάλογο γνωστού ως «Natura 2000», της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αφορά τη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας σημαντικών βιοτόπων. Επίσης συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των Σημαντικών Περιοχών για τα πουλιά της Ελλάδας (ΣΠΕΕ) της Ορνιθολογικής Εταιρείας. Η έκταση του υγροτόπου είναι 3.650 στρέμματα, ενώ η έκταση της ενταγμένης στο δίκτυο Natura περιοχής είναι ευρύτερη και ανέρχεται σε 13.090 στρέμματα. Η Στυμφαλία είναι μια σπάνια λίμνη όχι μόνο για την Πελοπόννησο, αλλά και για ολόκληρη την Ελλάδα, με μεγάλη οικολογική ποικιλότητα, αφού συνολικά φιλοξενεί περισσότερα από 160 είδη ορνιθοπανίδας. Σ' αυτά περιλαμβάνονται ο μικροτσικνιάς, ο πορφυροτσικνιάς, ο σφηκιάρης, ο καλαμόκιρκος, η πετροπέρδικα και οι φαλαρίδες, οι οποίες, μετά την απαγόρευση του κυνηγιού (1997) έχουν καταμετρηθεί σε 4.000 πουλιά. Επίσης, η λίμνη είναι σημαντικός σταθμός για αποδημητικά πουλιά, όπως αρκετά είδη ερωδιού, τις χαλκόκοτες, το γερογλάρονο, το μαυρογλάρονο, τον νυκτοκόρακα και τον βαλτόκιρκο. Στα νερά της συναντάτε το σπάνιο ενδημικό είδος ψαριού *Phoxinellus stymphalicus* αλλά και το μικρότερο ψάρι της Βαλκανικής, το τσιρώνι, το οποίο συμπεριλαμβάνεται στο Κόκκινο Βιβλίο των απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών. Οι πλαγιές των ορέων της Κυλλήνης και του Ολίγυρτου, που περιβάλλουν και οριοθετούν το οροπέδιο της Στυμφαλίας, καλύπτονται από βλάστηση τύπου *Magnopotamion* ή *Hydrocharition*, φρύγανα, δάση σκληρόφυλλων και παρόχθια δάση. Η οικολογική σπουδαιότητα της ευρύτερης περιοχής του υγροτόπου είναι ακόμη μεγαλύτερη, γιατί σήμερα αποτελεί την περιοχή με τα πλουσιότερα υδάτινα αποθέματα γλυκού νερού, που τροφοδοτούν την πεδιάδα της Βόχας και της Σκοτεινής Αργολίδας.

17.2. Το οροπέδιο του Φενεού

Από το 1998 στο Οροπέδιο Φενεού σχηματίστηκε, πίσω από το αρδευτικό φράγμα του ομώνυμου χειμάρρου που κατασκεύασε η ΥΕΒ, ένας νέος υγρότοπος. Το οροπέδιο του Φενεού είναι ένα μεγάλο τριγωνικό επίπεδο οροπέδιο περιτριγυρισμένο από δασωμένα βουνά που συνορεύει με τους νομούς Αχαΐας προς τα δυτικά και της Αρκαδίας προς τα νότια. Είναι το νοτιοδυτικότερο οροπέδιο της Κορινθίας. Ένα απέραντο μωσαϊκό με χρώματα. Πέρα από την αισθητική παρέμβαση, που μάλλον φαίνεται να διαμορφώνεται θετική για την περιοχή, η Πελοπόννησος, και η Κορινθία ιδιαίτερα, απόκτησαν ένα ανοικτό τεχνητό υδρολογικό μικρό πάρκο που περιτριγυρίζεται από θαυμάσια τροπικά και ιδιαιτέρου οικολογικού ενδιαφέροντος φυσικά δασικά οικοσυστήματα. Τα δάση αυτά έχουν συμπεριληφθεί στην περιοχή NATURA 2000 του Χελμού.

17.3. Το έλος του Αρχαίου λιμανιού του Λεχαιού

Άλλος σημαντικός υγροβιότοπος του νομού είναι το έλος του Αρχαίου λιμανιού του Λεχαιού, δυτικά της Κορίνθου. Οι ρηχές λίμνες του, που προέκυψαν από την τεχνητή διευθέτηση του αρχαίου λιμανιού, φιλοξενούν τα τελευταία χρόνια κατά τους χειμερινούς μήνες αρκετούς βουβόκυκνους, χαλκόκοτες, φαλαρίδες, χήνες και άλλα υδρόβια.

17.4. Τουριστικός οδηγός νομού Κορινθίας

Μία εύκολη λύση για τους κατοίκους της Αττικής προκειμένου να κάνουν θαλάσσια μπάνια ή ημερήσιες εκδρομές είναι ο νομός Κορινθίας. Πρόκειται για ένα νομό που προσφέρει αρχαιολογικές ξεναγήσεις, τουριστικές περιηγήσεις και σε αυτόν θα έχετε την ευκαιρία να γνωρίσετε πολλούς ενδιαφέροντες τόπους, όπως είναι η αρχαία Κόρινθος, η Νεμέα, η Σικυών, η Ισθμία, το Ηραίο, κ.ά. Η πρωτεύουσα του νομού, η Κόρινθος είναι σύγχρονο εμπορικό και αστικό κέντρο. Ποικίλα προϊόντα παράγει ο κάμπος της Κορινθίας. Η τουριστική υποδομή είναι πολύ καλή στις παραλίες του Κορινθιακού, του Σαρωνικού και του Λουτρακίου. Η αρχαία Κόρινθος ήταν από τις μεγαλύτερες και σπουδαιότερες πόλεις της Ελλάδας. Στη θέση της αρχαίας Κορίνθου σήμερα έχει μείνει ένα μικρό χωριό με το όνομα παλαιά Κόρινθος, που συνεχώς εξωραϊζεται και αναπτύσσεται. Βρίσκεται δίπλα στον αρχαιολογικό χώρο, στον οποίο οι ανασκαφές συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Στη σύγχρονη Κόρινθο αξίζει να επισκεφθείτε το Μητροπολιτικό Ναό του Αποστόλου Παύλου, το κτίριο του Δικαστικού Μεγάρου, το Άγαλμα του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, την Αρχαία Κόρινθο και τον Ακροκόρινθο καθώς και τα μουσεία (Αρχαιολογικό, Εκκλησιαστικό, Ιστορικό - Λαογραφικό) που υπάρχουν στην περιοχή. Οι παραλίες Ιερατικής, Καλαμών και Κοράκου ενδείκνυται για κολύμπι. Οι Άγιοι Θεόδωροι είναι μία παραλιακή κωμόπολη που συνδυάζει βουνό και θάλασσα. Με εκδρομικό καΐκι μπορείτε να επισκεφθείτε το νησάκι Όμβριος που έχει θαλασσινές σπηλιές.

Αξίζει τον κόπο επίσης να επισκεφθείτε την εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων καθώς και τις μονές της Αγίας Μαρίας και του Πραθίου. Η Αλμυρή - Λουτρό Ελένης είναι δύο παραθαλάσσιοι οικισμοί ιδιαίτερα αναπτυγμένοι τουριστικά τα τελευταία χρόνια. Το Λουτρό Ελένης είναι γνωστό για τις ιαματικές πηγές του.

Προσφέρονται για κολύμπι τα γραφικά λιμανάκια Σιδερώνας και Λυχνάρι στο χωριό Κατακάλι. Ο Όρμος της Αλμυρής προσφέρεται επίσης για κολύμπι ενώ αξίζει τον κόπο αν βρεθείτε στην περιοχή τον Σεπτέμβριο να πάτε στο πανηγύρι της Αγίας Φοίβης που γίνεται κάθε χρόνο στις 3 Σεπτεμβρίου. Το Βραχάτι είναι ένας οικισμός με πάρα πολύ πράσινο κοντά στη θάλασσα και κάθε χρόνο στις 26 Ιουλίου γίνεται εκεί το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής. Στα σύνορα σχεδόν με την Αχαΐα βρίσκεται το παραλιακό χωριό Δερβένι. Σε αυτό μπορείτε να επισκεφθείτε το αρχαίο θέατρο, το χωριό Εβρόστινα με τρεχούμενα νερά, βρύσες, το ρέμα των Μύλων, το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου Ζαχόλης καθώς και τον Ανδριάντα του Παναγιώτου Γεράρη. Θα ήταν όμως παράλειψη να μην επισκεφθείτε την εκκλησία της Παναγίας του Βράχου (Παναγία Καταφυγίων) μέσα σε ένα βράχο. Μπορείτε να κολυμπήσετε στις παραλίες του Δερβενίου, της Πεταλούς, στη Λυγιά και στο Στόμιο. Στο ανατολικό άκρο της διώρυγας της Κορίνθου είναι χτισμένο το παραλιακό χωριό της Ισθμίας στο οποίο μπορείτε να επισκεφθείτε το Ιερό του Ποσειδώνα, στο χωριό Κυρά Βρύση όπου διατηρούνται τα λείψανα του ιερού του Ποσειδώνα. Αξίζει τον κόπο να δείτε τα Ρωμαϊκά Λουτρά με τα θαυμάσια ψηφιδωτά δάπεδα καθώς και τις αρχαίες Κεγχρεές. Στην Ισθμία λειτουργούν ξενοδοχεία, κάμπινγκ, ενοικιαζόμενα δωμάτια ενώ η κύρια τοπική εκδήλωση - πανηγύρι του χωριού είναι το πανηγύρι του Αϊ Γιάννη στις 29 Αυγούστου. Ιδανικό για χειμερινές διακοπές, χτισμένο ανάμεσα στα έλατα και σε υψόμετρο 920 μέτρων είναι το ορεινό χωριό της Καστανιάς. Το Κιάτο είναι μία εξαιρετικά εύφορη πόλη παραλιακή με

μεγάλο λιμάνι που αποτελεί σημαντικό εξαγωγικό κέντρο εσπεριδοειδών. Ενδιαφέρουσες αερογραφίες έχει η εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στην παραλία. Αξίζει να επισκεφθείτε, επίσης, την αρχαία Σικυών, ενώ στην περιοχή πραγματοποιούνται κάθε Ιούλιο και Αύγουστο οι πολιτιστικές εκδηλώσεις "Σικυώνια". Στο χωριό Πάσιο κάθε χρόνο στις 6 Αυγούστου γίνεται το πανηγύρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Το Λέχαιο είναι ένα ιστορικό, όμορφο παραλιακό χωριό στο οποίο σώζονται τα ερείπια παλαιοχριστιανικής Βασιλικής στην παραλία. Η παραλία του χωριού ενδείκνυται για κολύμπι και στο χωριό λειτουργεί και κάμπινγκ.

Το Λουτράκι είναι διεθνούς φήμης λουτρόπολη, με πασίγνωστα ιαματικά και φυσικά μεταλλικά νερά. Αξίζει τον κόπο να επισκεφθείτε τους τεχνητούς καταρράκτες, τις εκκλησίες του Αγίου Ανδρέα, του Αγίου Φανουρίου, του Αγίου Γεωργίου και της Παναγίας της Γιάτρισσας. Επίσης, τα μοναστήρια του Οσίου Πατάπιου, της Αγίας Τριάδας, του Προφήτη Ηλία. Οι παραλιακοί οικισμοί Σχίνος και Στραβά ενδείκνυται για οικογενειακές διακοπές ενώ στην όμορφη περιοχή της Μαυρολίμνης λειτουργεί ιδιωτική μαρίνα. Από το Λουτράκι ή από τον Όρμο των Στραβών μπορείτε να επισκεφθείτε τις Αλκωνίδες, σύμπλεγμα τεσσάρων νησιών με θαυμάσιες παραλίες και κρυστάλλινα νερά.

Η Λυκοποριά και το Μελίσσι καθώς και η Νεράντζα είναι παραλιακά χωριά κατάλληλα για κολύμπι και για διακοπές. Η Νεμέα φημίζεται για τη γιορτή κρασιού που γίνεται κάθε χρόνο στα τέλη Αυγούστου. Η απέραντοι αμπελώνες και η μεγάλη αρχαιολογική σημασία της μεσόγειας αυτής κωμόπολης την έχουν κάνει γνωστή σε όλο τον κόσμο.

Με αξιόλογη τουριστική υποδομή και κίνηση, με σύγχρονη μαρίνα, μπορείτε να επισκεφθείτε τη σύγχρονη αυτή πόλη που λέγεται Ξυλόκαστρο. Πολιούχος της πόλης είναι ο Άγιος Βλάσης, την ομώνυμη εκκλησία του οποίου μπορείτε να επισκεφθείτε και να θαυμάσετε τις έξοχες τοιχογραφίες. Στο Ξυλόκαστρο, μεταξύ άλλων, βρίσκεται ο Πευκιάς, αισθητικό δάσος με πεύκα. Κάθε χρόνο στο Ξυλόκαστρο, στις 11 Φεβρουαρίου γίνεται το πανηγύρι του Αγίου Βλασίου. Το Σοφικό και η Συκιά είναι χωριά δίπλα στη θάλασσα με πάρα πολύ πράσινο. Στον όρμο Σέλοντας, στο Σοφικό λειτουργεί σήμερα σύγχρονη μονάδα ιχθυοκαλλιέργειας. Στη Συκιά δίπλα στα γραφεία του δημοτικού διαμερίσματος βρίσκεται ο πύργος του Κιαμήλ Μπέη. Στη Στυμφαλία που είναι ορεινό χωριό λειτουργεί εκτροφείο πέστροφας. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως την αρχαία πόλη, από την οποία σήμερα διασώζονται οικοδομήματα της αγοράς και θεμέλια παλαιστρας, στοάς και ναού, μία κρήνη, τμήματα του οχυρωματικού περιβόλου, ίχνη ναού της Αθηνάς καθώς και ίχνη υδραγωγείου. Υπάρχουν επίσης απομεινάρια της ερειπωμένης φράγκικης εκκλησιάς καθώς και λείψανα του φράγκικου κάστρου.

Τα Τρίκαλα και ο Φενεός είναι ορεινά χωριά με πολλές εκκλησίες και μοναστήρια που ενδείκνυται για χειμερινές διακοπές. Στο Φενεό μία επίσκεψη στο φράγμα Φενεού - Δόξας μέσα σε τοπίο εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς, κοντά στο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου, θα σας καταπλήξει.

Σπουδαίο γεωργοκτηνοτροφικό κέντρο, με αξιόλογη περιοχή βερίκοκων είναι το Χίλιομόδι. Στο Χίλιομόδι μπορείτε να επισκεφθείτε τις μονές του Τιμίου Σταυρού, του Αγίου Δημητρίου και των Ταξιαρχών.

Η Σουλτανίνα είναι η τοπική σταφίδα της Κορίνθου και πρέπει οπωσδήποτε να τη δοκιμάσετε, όπως τα γλυκά και τα αμυγδαλωτά από τον Ισθμό και του Λουτράκι, το κρασί από τη Νεμέα, τη Ροδοζάχαρη και το μέλι από το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου Φενεού και τα βερίκοκα από το Χίλιομόδι. Από τις τοπικές νοστιμιές που αξίζει τον κόπο να γευτείτε εάν επισκεφθείτε το νομό Κορινθίας είναι τα ψάρια και τα θαλασσινά καθώς και τα ψητά σχάρας και σουβλάς στην Εβροσίνα και στην Περαχώρα.

17.5. Άσος Κορινθίας

Αναφερόμαστε σε χωριό που βρίσκεται 12 περίπου χλμ. δυτικά της Κορίνθου, πάνω στην παλαιά εθνική οδό Κορίνθου - Πατρών σε μέσο υψόμετρο 30 περίπου μέτρων. Ανήκει στο Δήμο Άσσου - Λέχαιου. Έχει περίπου 2.500 κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλλιεργούνται αμπέλια, οπωροφόρα δένδρα, εσπεριδοειδή, λαχανικά και επίσης διατηρούνται κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις. Στην περιοχή λειτουργούν πολλές βιοτεχνίες επεξεργασίας και συσκευασίας γεωργικών προϊόντων. Στον Άσσο υπογράφηκε στις 7 Νοεμβρίου 1823, η παράδοση των Τούρκων του Ακροκορίνθου στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.

Στο χωριό του Άσσου, στην ενδοχώρα, ξεχωρίζει ο ναός των Ταξιαρχών. Πρόκειται για ναό μεγάλων διαστάσεων, με δίριχτη κεραμοσκεπή στέγη, τρίπλευρη αψίδα ιερού, εισόδους στη δυτική και νότια πλευρά, με τοξωτά υπέρθυρα και αγιογραφίες μεγάλου καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Οικοδομήθηκε το 1822, σε ανάμνηση της φυγής των Τούρκων την ημέρα της γιορτής των Ταξιαρχών.

Παραλία Άσσος

Ενετική υδατογέφυρα στο Λογγοπόταμο στον Άσσο

17.5.1 Αεροφωτογραφίες Άσσου Κορινθίας

1965

1987

2007

Γεωμορφολογία

Το υδρογραφικό δίκτυο δεν είναι πλούσιο όμως υπάρχουν αρκετά πηγάδια και φυσικές πηγές από τις οποίες αρδεύονται οι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Το έδαφος είναι ομαλό και δεν υπάρχουν εδαφικές εξάρσεις. Το οδικό δίκτυο της περιοχής είναι πολύ καλό.

17.5.2 Μέθοδοι τουριστικής ανάπτυξης στον Άσσο Κορινθίας

Ο Άσσος Κορινθίας είναι ένα ημιορεινό χωριό με πολλές προοπτικές οικονομικής και αγροτικής ανάπτυξης καθώς, διαθέτει όλα τα απαραίτητα προσόντα για την προσέλκυση τουριστικού κοινού και την βελτίωση της οικονομικής του ευημερίας, λόγω της μεγάλης πολιτισμικής ιστορίας του και της γεωγραφικής του θέσης.

Ορισμένες από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν και να αναπτυχθούν είναι :

▪ Ο θρησκευτικός τουρισμός

Ο Άσσος Κορινθίας διαθέτει έναν από τους ιστορικότερους ναούς της Ελλάδας, το ναό των Ταξιαρχών. Πρόκειται για ναό μεγάλων διαστάσεων, με δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη, τρίπλευρη αψίδα ιερού, εισόδους στη δυτική και νότια πλευρά, με τοξωτά υπέρθυρα και αγιογραφίες μεγάλου καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Οικοδομήθηκε το 1822, σε ανάμνηση της φυγής των Τούρκων την ημέρα της γιορτής των Ταξιαρχών.

Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού είναι δυνατόν να προσελκύσει και τις δύο κατηγορίες θρησκευτικού τουρισμού που προαναφέραμε.

Συγκεκριμένα :

1. Αρκετοί ενδιαφερόμενοι μπορεί να προτιμήσουν τον Άσσο Κορινθίας αποκλειστικά και μόνο για να έχουν την ευκαιρία να προσκυνήσουν και να θαυμάσουν το ιερό ναό των ταξιαρχών και για να ακούσουν την μεγάλη ιστορία του αφού, όπως προαναφέρθηκε, ο ιερός ναός των Ταξιαρχών χτίστηκε ως ανάμνηση της φυγής των τούρκων κατακτητών, την ημέρα της γιορτής των Ταξιαρχών, από τους τοπικούς κατοίκους του χωριού.

Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για προσκυνητές τουρίστες.

2. Επιπροσθέτως, είναι δυνατή η πραγματοποίηση και προσέλκυση τουριστών θρησκευτικής κληρονομιάς. Οι τουριστικές ομάδες θα έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον κατά την επίσκεψη τους στη περιοχή και τον ιερό ναό των Ταξιαρχών, επίσκεψη με έντονα επιμορφωτικό χαρακτήρα. Για τη διευκόλυνση του κοινού, κρίνεται σκόπιμος ο διαχωρισμός τους σε μικρότερες ομάδες και η μεταφορά με ειδικά λεωφορεία.

▪ Ο αγροτικός τουρισμός

Ο Άσσος Κορινθίας είναι κατεξοχήν αγροτική περιοχή και οι ντόπιοι ασχολούνται κυρίως με την γεωργία και την κτηνοτροφία.

Αυτό είναι ενισχυτικός παράγοντας του αγροτικού τουρισμού της περιοχής, διότι ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή, όχι μόνο με τοπία και κτήρια ιστορικά και αισθητικά σημαντικά, αλλά και με έναν τρόπο ζωής που διαφέρει ριζικά από τα σημερινά πρότυπα και τείνει να εκλείψει από τις περισσότερες περιοχές του δυτικού κόσμου.

Είναι θεμιτό, δηλαδή, οι ντόπιοι κάτοικοι του χωριού, να φιλοξενήσουν στα σπίτια τους οικογένειες τουριστών, παρέχοντας τους τα βασικά για την διαβίωσή τους, όπως στέγη, φαγητό και νερό με αντάλλαγμα την συνεισφορά τους στις αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες του αγροκτήματος.

Με αυτόν τον τρόπο, και οι φιλοξενούμενοι θα έκαναν οικονομικότερες και ιδιαίτερες διακοπές, μιας και θα τους παρέχονταν τα απαραίτητα από τους ίδιους τους κατοίκους, όπως επίσης και η ευκαιρία να ζήσουν μια αξέχαστη εμπειρία δουλεύοντας και ζώντας στα αγροκτήματα και, αφετέρου, οι ντόπιοι αγρότες θα μπορούσαν να αυξήσουν την παραγωγή τους με λιγότερο κόπο και χρόνο.

▪ Ο περιπατητικός τουρισμός

Εκτός από τα δύο προηγούμενα είδη τουρισμού που αναφέραμε, υπάρχει και ο περιπατητικός τουρισμός, ο οποίος απευθύνεται σε εκείνους που ενδιαφέρονται να ταξιδέψουν πεζοί μέσα από δασικά μονοπάτια και να θαυμάσουν από κοντά την απaráμιλλη ομορφιά της φύσης.

Μια προτεινόμενη λύση είναι η κατασκευή κατάλληλων ξενώνων για την φιλοξενία ξένων πολιτών χωρισμένων σε ομάδες. Από εκεί μπορεί κανείς να επισκεφθεί με λεωφορείο κάθε περιοχή της Κορίνθου που έχει φυσικό ενδιαφέρον, όπως τα Γεράνια όρη με τα δάση Χαλεπιού Πεύκης, ο Χελμός με τα δάση κεφαλληνιακής ελάτης και μαύρης Πεύκης, η Ζειρία, το Μαύρο όρος και στους νομούς Σπαρτιά και Μουγκοστού όπου υπάρχει ένα δάσος δρυός (βελανιδιάς) το οποίο έχει κηρυχθεί και Αισθητικό δάσος. Στην συνέχεια, οι επισκέπτες, θα μπορούσαν πεζοί, μέσω μονοπατιών και με την βοήθεια κατάλληλου ξεναγού, να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις μέσα στις τοποθεσίες αυτές που περικλείουν φυσική ομορφιά απaráμιλλου κάλους και αισθητικής και να θαυμάσουν την σπάνια χλωρίδα και πανίδα που φιλοξενούν.

Τέλος, η περιοχή προσφέρεται και για κατασκήνωση, μια δραστηριότητα που γίνεται ολοένα και δημοφιλέστερη στις μέρες μας. Οι τουρίστες είναι βέβαιο πως θα επέλεγαν το συγκεκριμένο κομμάτι της Ελλάδας, αν νωρίτερα είχαν ενημέρωση από οποιοδήποτε είδους διαφημιστικό υλικό, είτε έντυπης είτε ψηφιακής μορφής.

▪ Ο οικοτουρισμός

Ένα άλλο είδος τουρισμού, που θα βελτιώνει αισθητά και την εικόνα του οικισμού αλλά και των γύρω περιοχών, είναι ο οικοτουρισμός.

Ως οικοτουρισμό εννοούμε την διατήρηση του τοπίου από ανθρώπους της φύσης (φυσιολάτρες). Αρκετοί επιστήμονες και άνθρωποι με οικολογική ευσυνειδησία, επισκέπτονται συχνά στις διακοπές τους περιοχές με περιβαλλοντικά προβλήματα για να βοηθήσουν στην αποκατάσταση του φυσικού τοπίου, που συχνά πλήττεται από την ανθρώπινη παρέμβαση ή από φυσικά αίτια, όπως πλημμύρες και φωτιές από κεραυνό σε δασώδεις εκτάσεις.

Επιπλέον, με την βοήθεια των επιστημόνων, μέσω εντατικής και σύγχρονης έρευνας θα μπορούσαν όχι μόνο να διατηρηθούν τα ήδη υπάρχοντα φυσικά οικοσυστήματα αλλά και να δημιουργηθούν νέα, όπως τεχνητές λίμνες οι οποίες θα φιλοξενούσαν σπάνια ήδη πτηνών και ψαριών. Επίσης, η ομαδική εργασία θα βοηθούσε στο να αποφευχθούν τυχόν μελλοντικές καταστροφές στο τοπίο, με τη δημιουργία φραγμάτων ενάντια στο νερό από πλημμύρες.

Η κατηγορία αυτή τουρισμού προσφέρει κυρίως με την δράση της, την κατάλληλη περιβαλλοντική γνώση που τόσο πολύ φαίνεται να χρειάζεται η σύγχρονη εποχή. Η περιβαλλοντική παιδεία και αγωγή ιδιαίτερα των νέων, αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη φυσική και πολιτιστική επιβίωση της ανθρωπότητας. Στα πλαίσια της περιβαλλοντικής αγωγής οι νέοι έχουν τη δυνατότητα να εξοικειώνονται με όλο το φάσμα των οικο-περιβαλλοντικών θεωρήσεων και αντιλήψεων, για να μπορούν και οι ίδιοι αργότερα να προτείνουν λύσεις για ζητήματα και προβλήματα που αφορούν το (τοπικό και παγκόσμιο) περιβάλλον τους.

▪ Ο θεραπευτικός – Ιαματικός τουρισμός

Η κατασκευή τεχνικών εγκαταστάσεων ιαματικών πηγών θα οδηγούσε αρκετούς από τους επισκέπτες της χώρας μας στις περιοχές εκείνες που διαθέτουν ιαματικές πηγές λόγω της θεραπευτικής τους ιδιότητας.

Χρόνιες παθήσεις όπως αρθριτικά και ρευματοπάθειες μπορούν να θεραπευτούν στις ιαματικές πηγές γεγονός που τις κάνει πολύ δημοφιλείς σε άτομα με τέτοιου είδους προβλήματα (ηλικιωμένοι ή μη).

Αυτό με την σειρά του αυξάνει την επισκεψιμότητα των περιοχών, γεγονός βοηθητικό στην οικονομική ευημερία των κατοίκων και στην ανάπτυξη της περιοχής.

17.5.3. Κάτω Άσος

Πρόκειται για χωριό που βρίσκεται στην παραλία του Κορινθιακού κόλπου, δυτικά της Κορίνθου, σε απόσταση 13 χλμ. περίπου και σε υψόμετρο 10 μέτρων. Ανήκει στον Δήμο Άσσου - Λεχαιού. Έχει περίπου 1.000 κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνται με τη γεωργία και τα τελευταία χρόνια με τον θερινό τουρισμό. Καλλιεργούνται αμπέλια, βερικοκιές, ροδακινιές, εσπεριδοειδή, αχλαδιές και λαχανικά. Στην περιοχή λειτουργούν πολλές βιοτεχνίες επεξεργασίας και συσκευασίας γεωργικών προϊόντων. προσφέρεται για όμορφες διακοπές και ήρεμες περιηγήσεις, αφού συνδυάζει τη φύση με την καταπληκτική, φροντισμένη παραλία και την ήρεμη διασκέδαση, ενώ τα ταβερνάκια προσφέρουν νόστιμους μεζέδες της παραδοσιακής ελληνικής κουζίνας.

▪ Ο θαλάσσιος τουρισμός

Εδώ μπορούν να αναπτυχθούν και οι τέσσερις τελευταίες κατηγορίες τουρισμού που προαναφέραμε για τον άνω Άσσο, δηλαδή ο περιπατητικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο θεραπευτικός – ιαματικός τουρισμός και ο αγροτικός τουρισμός.

Σε αυτό όμως που υπερέχει ο κάτω Άσος από τον Άσσο είναι η παρουσία του θαλάσσιου παράγοντα. Με την κατάλληλη αξιοποίηση θα επέρχονταν σημαντικά οικονομικά οφέλη για τους κατοίκους της περιοχής.

Για το λόγο αυτό κρίνονται αναγκαία τα εξής: η ύπαρξη παραθαλάσσιων ξενοδοχείων, η φροντίδα για καθαρή ακτή, η παρουσία κατάλληλα εκπαιδευμένου ναυαγοσώστη, η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων αναψυχής όπως: θαλάσσια σπορ, surfing, η πτώση με θαλάσσιο αλεξίπτωτο, το γιώτινγκ (μπορεί κάποιος να ενοικιάσει ένα επανδρωμένο σκάφος που θα του παρέχει όλες τις ανέσεις ή μη επανδρωμένο το οποίο θα το ελέγχει ο ίδιος για να μεταφερθεί σε κοντινά νησιάκια), ερασιτεχνικό ή και επαγγελματικό ψάρεμα (μέσω ειδικά

ειδικευμένου επαγγελματία), θαλάσσιο jet sky κ.α. είναι μόνο λίγα τα οποία θα μπορούσαν να επιτευχθούν με την κατάλληλη οργάνωση και αξιοποίηση της παραλίας που διαθέτει η περιοχή.

18. Γενικά στοιχεία δήμου Ναυπακτίας

Στον ακόλουθο πίνακα παρατίθενται ορισμένα βασικά στατιστικά στοιχεία του δήμου Ναυπακτίας όπως οι δασικές και οι γεωργικές εκτάσεις, οι εκτάσεις φυσικών και τεχνικών λιμνών, ονομασίες ποταμών καθώς και ορεινών περιοχών (βουνών) καθώς επίσης και οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονται στο natura.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ				
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ				
ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΡΥΠΑΝΣΗΣ - ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΔΙΚΤΥΩΝ				
Φυσικοί Πόροι	Μονάδες Μέτρησης			
	Όνομασία	Έκταση (στρ.)	Πηγή άντλησης στοιχείων	Ημερομηνία Καταγραφής
Δάση	1.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ	27300		
	2.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΠΟΔΟΤΙΑΣ	211400		
	3.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ	103200		
	4.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΗΝΗΣ	97500		
	5.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΛΑΤΑΝΟΥ	128300		
	6.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΛΚΕΙΑΣ	54900		
Γεωργικές Περιοχές	1.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ	23000		
	2.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΠΟΔΟΤΙΑΣ	44700		
	3.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ	54600		
	4.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΗΝΗΣ	25200		
	5.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΛΑΤΑΝΟΥ	38600		
	6.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΛΚΕΙΑΣ	56200		
Περιοχές που Καλύπτονται από Νερά	1.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ			
	2.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΠΟΔΟΤΙΑΣ			
	3.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ	1900		
	4.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΗΝΗΣ	1900		
	5.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΛΑΤΑΝΟΥ	1700		
	6.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΛΚΕΙΑΣ	3300		

Λίμνες (περιλαμβάνονται και λίμνες από φράγματα)	1. Ευνολίμνη	3.500		
	2.			
	3.			
Τεχνητές περιοχές	1.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΡΡΙΟΥ	400		
	2.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΠΟΔΟΤΙΑΣ	100		
	3.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ	900		
	4.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΗΝΗΣ			
	5.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΛΑΤΑΝΟΥ	400		
	6.ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΛΚΕΙΑΣ	200		
	Όνομασία	Ποσοστό Κάλυψης %	Πηγή άντλησης στοιχείων	Ημερομηνία Καταγραφής
Ορεινοί Όγκοι	1.Όρος Βαράσσοβα			
	2.Κλόκοβα			
	3. Ριγάνι			
	4. Τσακαλάκι			
	5. Ομάλια			
	6. Τσεκούρα			
	7. Αρδίνης			
	8. Μακρυνόρος			
	9. Πανατωλικό			
Ποτάμια	1.Εύηνος			
	2.Πόριαρης			
	3.Κότσαλος			
	4. Ρέμα Κάτω Βασιλικής			
	5.Ρέμα Λογγιές			
	6.Κερασόρεμα			
	7. Ρέμα Γραμμένης Οξιάς			
	8. Μέγα ρέμα			
Περιοχές Natura	Όνομασία		κωδικός	Έκταση (στρ.)
	1 Όρος Βαράσσοβα		GR2310005 pSCI	16,45

Στην συνέχεια σας παραθέτουμε ορισμένα στοιχεία για την τοπική οικονομία και απασχόληση, όπως αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες, δραστηριότητες μεταποίησης και παραγωγής όπως και ορισμένες τουριστικές δραστηριότητες.

ΤΟΠΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ & ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ									
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ									
Οικονομικώς ενεργοί									
Σύνολο	Απασχολούμενοι					Άνεργοι		Οικονομικώς μη ενεργοί	
	Σύνολο	Πρωτογενής Τομέας NACE A-B	Δευτερογενής Τομέας NACE C-F	Τριτογενής Τομέας NACE G-Q	Δε δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας	Σύνολο	Από αυτούς Νέοι Άνεργοι		
3.274	2.829	1.314	1.855	4.364	498	1.235	724	14.780	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ & ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ									
	Ημερομηνία Καταγραφής	Σύνολο	ΑΝΤΙΡΡΙΟ	ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ	ΑΠΟΔΟΤΙΑ	ΠΥΛΗΝΗ	ΠΛΑΤΑΝΟΣ	ΧΑΛΚΕΙΑ	
Αγροτική Δραστηριότητα	2001	Καλλιέργισμη Έκταση σε στρ.							
		92.100	12.900	27.300	8.700	4.600	8.000	30.600	
	2008	Επιχειρήσεις Επεξεργασίας Αγροτικών Προϊόντων							
		5	1	4	0	0	0	0	
Κτηνοτροφική Δραστηριότητα	2001	Μονάδες Εκτροφής (πλήθος)							
		5.485	578	2.255	359	666	556	1.071	
	2001	Ζωικός Πληθυσμός							
		190.116	20.199	91.792	9.906	15.760	13.887	38.572	
	2008	Επιχειρήσεις Επεξεργασίας Κτηνοτροφικών Προϊόντων							
		3	0	2	0	0	0	1	
Αλιεία/Ιχθυοκαλλιέργεια		Αλιευτικά Σκάφη							
	2011	Ιχθυόσκαλες							
		0	0	0	0	0	0	0	
	2008	Μονάδες Ιχθυοκαλλιέργειας							
		2	0	2	0	0	0	0	
	2008	Επιχειρήσεις Επεξεργασίας Αλιευμάτων							

Δραστηριότητες Μεταποίησης/Παραγωγής	2011	Επιχειρήσεις	6	0	6	0	0	0	0
		Ναυπηγία Πλοίων	0	0	0	0	0	0	0
	2011	Ναυπηγία Μικρών Σκαφών και Επαγγελματικών	0	0	0	0	0	0	0
Δραστηριότητες Τουρισμού/Υπηρεσίες	2011	Ξενοδοχεία/Καταλύματα 5**** (κλίνες)	14	0	14	0	0	0	0
		Ξενοδοχεία/Καταλύματα 4**** (κλίνες)	20	0	0	0	0	0	20
		Ξενοδοχεία/Καταλύματα 3*** (κλίνες)	393	0	333	32	0	28	0
		Ξενοδοχεία/Καταλύματα 2** (κλίνες)	504	21	241	216	0	0	26
		Ξενοδοχεία/Καταλύματα 1* (κλίνες)	46	0	46	0	0	0	0
		Λοιπές Τουριστικές Μονάδες	431	93	63	36	40	46	153
		Τουριστικά κάμπινγκ	1	1	0	0	0	0	0
		Μονάδες Αγροτουρισμού	0	0	0	0	0	0	0
		Εμπορικές Επιχειρήσεις	430	34	373	2	2	1	18
		Επιχειρήσεις Παροχής Υπηρεσιών (εκτός ξενοδοχείων/ καταλυμάτων/ τουριστικών κάμπινγκ)	158	13	138	1	0	0	6

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται ορισμένες πολιτιστικές εκδηλώσεις που συντελούνται στο δήμο καθώς και οι πολιτιστικές του δομές όπως το πλήθος των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων , δημοτικές βιβλιοθήκες κ.α.

Πολιτιστική Υποδομή και Δραστηριότητες								
Υποδομές - Χώροι - Δομές								
Πλήθος								
Αρχαιολογικοί Χώροι	8	2	4	1	0	0	1	
Μουσεία	9	0	2	4	0	2	1	
Μνημεία Σύγχρονου Πολιτισμού								
Πολιτιστικά Κέντρα	4	0	1	2	1	0	0	
Δημοτικές Βιβλιοθήκες	1	0	1	0	0	0	0	
Φιλαρμονική	1	0	1	0	0	0	0	
ΔΗΠΕΘΕ	0	0	0	0	0	0	0	
Δημοτικοί Κινηματογράφων	1	0	1	0	0	0	0	
Σχολές Χορού	4	0	4	0	0	0	0	
Εργαστήρι Τέχνης	1	0	1	0	0	0	0	
Ωδεία	3	0	3	0	0	0	0	
Λοιπές Πολιτιστικές Υποδομές								
Μικτή Χορωδία Ναυπάκτου	1	0	1	0	0	0	0	
Πολιτιστικές Εκδηλώσεις								
	Ονομασία							
Εκδηλώσεις	(ενδεικτικά) Γιορτή τσιπούρας, γιορτή της τράτας, γιορτή καστανού και τσίπουρου, Πυληνίος Αύγουστος, γιορτή των Βλάχων, Μεγάλη Παρασκευή, Γιορτή Αϊ-Γιάννη Ριγανά, Πυληνίων ποιμενικός βίος, Γιορτή της γυναίκας, Ξεφλουδισία Καλαμποκιού, Ναυμαχία Ναυπάκτου, Παζάρια Αγίου Δημητρίου, Μνήμη πεσόντων αεροπόρων							
Φεστιβάλ	Διεθνές χωροδιακό φεστιβάλ Μίκης Θεοδωράκης, πολιτιστικό φεστιβάλ							
Καρναβάλι	Καρναβάλι Ναυπακτίας / Καθαρά Δευτέρα - Κούλουμα (Ναύπακτος, Αντίρριο, Γαλατάς, Άνω Χώρα, Πλάτανος)							

Ο Δήμος Ναυπακτίας αποτελεί μια ενιαία γεωγραφική ενότητα στον Νομό (Περιφερειακή Ενότητα) Αιτωλοακαρνανίας, ο οποίος δημιουργήθηκε με την συνένωση των Καποδιστριακών Δήμων Αντιρρίου, Αποδοτίας, Ναυπάκτου, Πυλίνης, Πλατάνου και Χάλκειας και ο οποίος παρουσιάζει τα εξής κύρια περιγραφικά χαρακτηριστικά:

- αποτελείται από 66 Τοπικές Κοινότητες και μια Δημοτική Κοινότητα
- το 88% των τοπικών κοινοτήτων έχουν πληθυσμό έως 499 κατοίκους
- μόλις τέσσερις τοπικές κοινότητες, εκ των οποίων η μια είναι η πόλη της Ναυπάκτου, έχουν πληθυσμό άνω των 1000 κατοίκων
- το 94% των τοπικών κοινοτήτων χαρακτηρίζονται ως ορεινές και το 6% ως πεδινές (Οδηγία 75/268/ΕΟΚ)
- η έκταση του Δήμου ανέρχεται σε 876,01 km
- η έκταση του Δήμου αποτελεί το 7,7% της έκτασης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

18.1. Η Τουριστική Δραστηριότητα στην Ναύπακτο

Ο Δήμος Ναυπακτίας χαρακτηρίζεται από ένα ποικιλόμορφο φυσικό περιβάλλον. Οι σημαντικοί πόροι του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος παρέχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα με χαρακτηριστικά και μεγέθη ικανά να προσδιορίσουν τα αντικείμενα, το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα της τουριστικής ανάπτυξης.

Η παραλιακή ζώνη του Δήμου, το ιδιαίτερο παραλίμνιο περιβάλλον και το τοπίο όπως διαμορφώνεται με την τεχνητή λίμνη του Εύηνου ποταμού, οι επιβλητικότεροι ορεινοί όγκοι, οι διάφοροι αρχαιολογικοί χώροι – μνημεία, τα ιστορικά και παραδοσιακά κτίρια, το φυσικό περιβάλλον, τα μνημεία της φύσης, τα γεφύρια ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας, τα μονοπάτια, τα ιστορικά και λαογραφικά μουσεία, τα μοναστήρια και οι εκκλησίες, η ιδιαιτερότητα της πόλης της Ναυπάκτου ως καστρόπολης, με την πλήρη και ορθολογική εκμετάλλευση τους μπορούν να αποτελέσουν μόνιμο και δυναμικό πόλο έλξης.

Στους παραπάνω αξιοσημείωτους φυσικούς, πολιτιστικούς, ιστορικούς και ανθρωπογενείς πόρους στηρίζεται το τουριστικό προϊόν του Δήμου. Η τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει άνοδο και ενισχύεται από την εφαρμογή Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων.

18.1.1. Τα σημαντικότερα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος του Δήμου Ναυπακτίας

1. Τεχνητή λίμνη Εύηνου και ποταμός Εύηνος

Το οικοσύστημα που διαμορφώνεται από τον ποταμό Εύηνο και την τεχνητή λίμνη του Ευήνου είναι από τα ωραιότερα και πιο ενδιαφέροντα στη χώρα. Στην περιοχή της τεχνητής λίμνης του Ευήνου δεν έχουν οριστεί προστατευόμενες περιοχές, αλλά καταγράφεται ο οικότοπος της κοιλάδας του Ευήνου που ενώνεται με τα άνω όρια του Εθνικού πάρκου Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Ο ποταμός Εύηνος ή Φίδαρης (λόγω της μαιανδρικής στο κάτω τμήμα ροής του), πηγάζει από τα Βαρδούσια όρη της Ευρυτανίας και την περιοχή Αρτοτίνα Φωκίδας, και διατρέχοντας το Νομό Αιτωλοακαρνανίας με διεύθυνση ΒΒΑ-ΝΝΔ, εκβάλλει στον Πατραϊκό κόλπο απέναντι από την Πάτρα, διανύοντας συνολικά 113 km.

Αυτό το οικοσύστημα συγκαταλέγεται στα σημαντικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Δήμου Ναυπακτίας, η αξιοποίηση του οποίου δύναται να επιφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη στην ευρύτερη περιοχή και όχι μόνο στον Δήμο Ναυπακτίας. Ωστόσο, υπάρχουν περιορισμοί για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων τόσο εντός της τεχνητής λίμνης όσο και περιμετρικά της λίμνης (που προκύπτουν κυρίως από την ΕΥΔΑΠ). Η ορθολογική άρση αυτών των περιορισμών αποτελεί κρίσιμο ζήτημα για τον Δήμο Ναυπακτίας και πρέπει να αποτελέσει στόχο βραχυπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου χαρακτήρα.

2. Η πόλη της Ναυπάκτου

Η πόλη της Ναυπάκτου χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός τόπος και τοπίο ιδιαίτερου κάλλους, ενώ μεγάλο μέρος της έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός. Έχουν καταγραφεί συνολικά, συμπεριλαμβανομένου του λιμανιού και του κάστρου 185 μνημεία και κτίρια τα όποια ελέγχονται και προστατεύονται.

3. Ναυμαχία της Ναυπάκτου

Η Ναυμαχία της Ναυπάκτου είναι μια από τις σημαντικότερες ναυμαχίες στην παγκόσμια ιστορία και η αμέσως, μετά της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας, ιστορικότερη ναυμαχία. Με την ονομασία Ναυμαχία της Ναυπάκτου παρέμεινε στην ιστορία η ναυμαχία που έγινε στις 7 Οκτωβρίου του 1571 μεταξύ των ενωμένων στόλων της Ισπανίας, της Βενετίας, της Γένουας, της Νεάπολης και Σικελίας και του Πάπα εφενός και του ενιαίου στόλου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αφετέρου παρά την είσοδο του Κορινθιακού Κόλπου κοντά στις νήσους νότιες Εχινάδες παρά το Ακρωτήριο Σκρόφα. Κάθε χρόνο τον μήνα Οκτώβριο γίνονται εορταστικές εκδηλώσεις με «αναπαράσταση της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου» οι οποίες και συγκεντρώνουν πλήθος επισκεπτών στην πολύ και την ευρύτερη περιοχή.

4. Όρος Βαράσοβα

Ο ορεινός όγκος της Βαράσοβας έχει κηρυχθεί ως τόπος ιστορικός και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Στις δυσπρόσιτες πλαγιές της Βαράσοβας αναπτύχθηκαν την εποχή του Βυζαντίου εκκλησίες, μονές και τα οποία σήμερα είναι ερειπωμένα, με σπουδαιότερο το σπήλαιο του Αγίου Νικολάου. Το όρος Βαράσοβα αποτελεί αναρριχητικό πεδίο μοναδικό στον Ελλαδικό χώρο, που προσελκύει πλήθος αναρριχητών.

5. Λουτρά Στάχτης και Αγραπιδόκαμπου

Γνωστές από την αρχαιότητα οι ιαματικές πηγές στα Λουτρά στάχτης, στην δημοτική ενότητα Πυλήνης, βοηθούν στη θεραπεία ασθενειών, όπως αρθρίτιδα, δερματοπάθειες, ρευματισμοί, ενδείκνυνται ακόμα για ποσιθεραπεία. Σήμερα λειτουργεί χώρος λουτρικών εγκαταστάσεων, μικρό ξενοδοχείο και εστιατόριο.

Η ιαματική πηγή, στον Αγραπιδόκαμπο, βρίσκεται λίγα χλμ. Βόρεια του Αντιρρίου, σε ορεινή δασωμένη περιοχή, δίπλα στη μεγάλη ρεματιά της Χαλούλακας. Πλησίον της διέρχεται ο δρόμος που περνά αρχικά από το Μολύκρειο και καταλήγει στο οροπέδιο του Αγραπιδόκαμπου. Τα λουτρά τα τελευταία χρόνια έχουν εγκαταλειφθεί πλήρως. Σήμερα, αντικρίζουμε εκεί το παλιό πέτρινο κτίριο με τις λουτρικές εγκαταστάσεις, καθώς και μερικά πρόχειρα παραπήγματα. Η περιοχή έχει μεγάλη φυσική ομορφιά και αιωνόβια πλατάνια προσφέρουν σκιά και δροσιά.

6. Τα κάστρα Ναυπάκτου και Αντιρρίου

Το Κάστρο της Ναυπάκτου βρίσκεται στην κορυφή του λόφου που δεσπόζει στη πόλη σε υψόμετρο περίπου 200 μέτρων. Αποτελείται από πέντε διαζώματα, και καταλήγει στο λιμάνι, το οποίο και περικλείει με τείχη.

Το Κάστρο στο ακρωτήριο του Αντιρρίου υπήρξε κατά την αρχαία εποχή. Στα θεμέλια αυτού ανοικοδομήθηκε το υπάρχον σήμερα κάστρο το 1499. Ταυτόχρονα κατασκευάστηκε και το αντικρινό του κάστρο του Ρίου. Τα δυο αυτά κάστρα φύλασσαν τη στρατηγική θέση διέλευσης θαλάσσιων και στεριανών περασμάτων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο φάρος του κάστρου του Αντιρρίου, έργο του 19ου αιώνα. Πρόσφατα συντηρήθηκε, είναι επισκέψιμο και φιλοξενεί εκδηλώσεις πολιτισμού.

7. Δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού στον Εύηνο ποταμό

Αξιόλογες είναι οι υποδομές στη Βλαχομάνδρα και τον κοντινό οικισμό Πόρο, οι οποίες προσφέρουν υπηρεσίες αθλητικού τουρισμού (canoe, kayak, rafting) στον ποταμό Εύηνο ανακαλύπτοντας ταυτόχρονα το ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Στη θέση Χάνι Μπανιά υπάρχει και η διαμορφωμένη πίστα αγώνων διεθνών προδιαγραφών, που λειτουργεί και ως προπονητικό κέντρο.

8. Παραλιακό μέτωπο

Το τμήμα του Δήμου Ναυπακτίας που παρουσιάζει σημαντική τουριστική ανάπτυξη είναι η παραλιακή ζώνη του Δήμου. Η ακτογραμμή του Δήμου υπολογίζεται σε περίπου 42,5 χιλιόμετρα (στοιχεία από ΟΚΧΕ) και χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο σε ορισμένες περιοχές. Η παραλιακή ζώνη του Δήμου διαθέτει μικρές παραλίες, ορισμένες εκ των οποίων είναι περισσότερο και άλλες λιγότερο ή καθόλου οργανωμένες.

9. Γραφικά ορεινά χωριά, περιήγηση – μονοπάτια, γεφύρια

Ο Δήμος Ναυπακτίας διαθέτει πολύ όμορφα γραφικά ορεινά χωριά, που έχουν διατηρήσει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και παράλληλα ο τρόπος και οι ρυθμοί ζωής αποτελούν στοιχείο ενδιαφέροντος για τους κατοίκους των αστικών κέντρων.

Επίσης, ο Δήμος Ναυπακτίας διαθέτει ένα τεράστιο πλήθος μονοπατιών, πολλά από τα οποία έχουν πρόσφατα διανοιχθεί και υποστηρίζουν την τουριστική δραστηριότητα των ορεινών χωριών της Ναυπακτίας, καθώς και πλήθος σημείων ενδιαφέροντος. Ενδεικτικά αναφέρονται: α) Φαράγγι του Κακάββου (Κότσαλου), β) το σπήλαιο της Δρακότρυπας κοντά στην κοίτη του Φονιορέματος, κάτω από τα χωριά Αναβρυτή και Καταφύγιο, γ) φαράγγι Σκά, δ) φαράγγι του Μόρνου, και τα μονοπάτια:

- ✚ Λάλικα – Κλεπά,
- ✚ Ρίζα – Αγ. Κυριακή,
- ✚ Λάλικα – Λεύκα και Ε4,
- ✚ κοιλάδα φονιορέματος,
- ✚ Πόρος - Χάνι Μπανιά,
- ✚ Φαμίλα – Πόρος,
- ✚ Γεφύρι Αρτοτίβας – Κλεπά,
- ✚ Γραμμένη Οξυά – Αρτοτίνα,
- ✚ Καταφύγιο Οξυάς – Κοκκάλια,
- ✚ Μονοπάτι Ρέματος Σκά

Γεφύρι της Αρτοτίβας.

Χαρακτηριστικό της ορεινής Ναυπακτίας είναι τα πέτρινα γεφύρια που δεσπόζουν σε διάφορα σημεία του Ευήνου, του Μόρνου και των παραποτάμων τους αποτελώντας μοναδική κληρονομιά για την περιοχή. Χαρακτηριστικά είναι:

1. Το Κεφαλογιόφυρο είναι ένα εξαιρετο μνημείο γεφυροποιίας στις κλεισούρες του Μόρνου κάτω από τον οικισμό Καταφύγιο. Από το γεφύρι αυτό επικοινωνούσε η Δωρίδα με τη Ναυπακτία, από αυτό πέρασαν και βρήκαν καταφύγιο στο κοντινό

Μοναστήρι της Βαρνάκοβας οι διασωθέντες της ηρωικής Εξόδου του Μεσολογγίου (10 Απριλίου 1826).

2. Το γεφύρι της Αρτοτίβασπου βρίσκεται σε μοναδική θέση στο στενότερο σημείο του ποταμού Εύηνου λίγο πριν συναντήσει τον παραπόταμό του Κότσαλο. Συνέδεε τη Δυτική Αιτωλία με την ορεινή Ναυπακτία και Ευρυτανία.
3. Το γεφύρι της Αμπελακιώτισσας στον Κάκαβο συνέδεε την Αμπελακιώτισσα με την Ανω Χώρα.
4. Στα στενά της Κλεπιάς υπάρχει ξεχασμένο ένα σπουδαίο πέτρινο γεφύρι, το γεφύρι των Στενών του Εύηνου.
5. Το γεφύρι της Γριάς στον Γρανιτσιώτη συνδέει το δρόμο Ναυπάκτου – Χάνι Λόη – Κεφαλογιόφυρο προς Τρίκορφο.
6. Το γεφύρι της Δορβιτσάς κατασκευάστηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας για να συνδέσει τη Δορβιτσά με τον Πλάτανο.
7. Εκτός από τα γεφύρια σημαντικά μνημεία της περιοχής είναι και οι παραδοσιακοί νερόμυλοι

10. Μοναστήρια, θρησκευτικός τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός παρουσιάζει δυναμική τάση στην περιοχή της Ναυπακτίας, η οποία διαθέτει ορισμένα από τα σημαντικότερα και γνωστότερα μοναστήρια της χώρας, όπως: η Ι. Μονή Αμπελακιώτισσας στην Αμπελακιώτισσα της Δ.Ε. Αποδοτίας, Ι. Μονή Αγίου Ιωάννη Προδρόμου στη Βομβοκού της Δ.Ε. Ναυπάκτου, η Ι. Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην τοπική κοινότητα Σκάλας. Παράλληλα, η περιοχή διαθέτει πλήθος αξιόλογων εκκλησιών που αποτελούν και προστατευόμενα μνημεία, όπως η εκκλησία της Παναγίας Παναξιώτισσας που βρίσκεται στην κατάφυτη κοιλάδα της Γαβρολίμνης, στη Δ.Ε. Χάλκειας.

11. Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Στο Δήμο Ναυπακτίας διεξάγονται σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι οποίες προσελκύουν επισκέπτες από διάφορα σημεία της χώρας, αλλά κυρίως από τα αστικά κέντρα της Πάτρας και της Αθήνας. Εκτός από τις εκδηλώσεις για την Ναυμαχία της Ναυπάκτου, πόλο έλξης αποτελούν και εκδηλώσεις όπως: η γιορτή της τσιπούρας, η γιορτή της τράτας, η γιορτή καστανού και τσίπουρου, ο Πυλήνιος Αύγουστος, ο ποιμενικός βίος Πυλληνίων, η γιορτή των Βλάχων, το Διεθνές Χωροδιακό Φεστιβάλ Μίκης Θεοδωράκης, το καρναβάλι της Ναυπάκτου κ.α.

18.1.2 Κατηγορίες εναλλακτικού τουρισμού στην Ναύπακτο

i) Ράφτινγκ στον Εύηνο

Κατάβαση ποταμού με φουσκωτά σκάφη. Μάθημα από έμπειρους οδηγούς, πλήρης εξοπλισμός. Δυνατότητα διανυκτέρευσης στο Χάνι Μπανιά και στον Πόρο Ριγανίου.

ii) Κανιάκ στον Εύηνο

Παρέχετε εκπαίδευση και πλήρης εξοπλισμός. Δυνατότητα διανυκτέρευσης στο Χάνι Μπανιά και στον Πόρο Ριγανίου.

iii) Πεζοπορία στον Εύηνο

Πεζοπορία και ιππασία σε παραποτάμια μονοπάτια του Εύηνου. Δυνατότητα διανυκτέρευσης στο Χάνι Μπανιά και στον Πόρο Ριγανίου.

iv) Αναρρίχηση στη Βαράσοβα

Στις πλαγιές της Βαράσοβας έχουν χαραχθεί μέχρι σήμερα περίπου 90 διαδρομές αναρρίχησης κλιμακούμενης δυσκολίας και υψομετρικής διαφοράς από 25 έως 400 μέτρα. Δυνατότητα διανυκτέρευσης σε ξενοδοχεία στη Βασιλική και το Κρουνέρι.

v) Πεζοπορία γύρω από την Ανω Χώρα.

Έχει ανιχνευθεί και αποτυπωθεί ένα δίκτυο τεσσάρων πεζοπορικών διαδρομών που βασίζεται στον παλιό συνδετικό ιστό μονοπατιών ανάμεσα στα χωριά Ανω Χώρα, Κάτω Χώρα, Πόδος, Αμπελακιώτισσα και Κρουνέρια. Οι διαδρομές περνούν μέσα από δάση με έλατα, καστανιές και πλατάνια, ενώ η παραποτάμια βλάστηση εντυπωσιάζει. Αυτά τα μονοπάτια αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου δικτύου μονοπατιών που χρησιμοποιούνται από τα αρχαία χρόνια. Μολονότι ο ακριβής προσδιορισμός της ηλικίας τους δεν έχει γίνει, αρχαιολογικά ευρήματα υποδηλώνουν ότι η περιοχή κατοικείται από το 2500 π.Χ. και ότι η μορφολογία του εδάφους δεν έχει διαφοροποιηθεί σε βαθμό που να δικαιολογεί την εκ νέου χάραξη μονοπατιών. Υπάρχει δυνατότητα διανυκτέρευσης σε ξενοδοχεία και ξενώνες.

vi) Διαδρομές με τζιπ 4X4 στην ορεινή Ναυπακτία

Οδηγώντας τα «σιδερένια θηρία σας» σε χωμάτινους δασικούς δρόμους, που περνάνε μέσα από δασικά ονειρικά τοπία και διασχίζοντας ποτάμια και μικρά χωριουδάκια της ορεινής Ναυπακτίας, θα ανακαλύψετε διαδρομές που είναι φτιαγμένες για να περάσετε αξέχαστα Σαββατοκύριακα.

vii) Ορειβασία

Ο καλύτερος τρόπος να αποκτήσετε μια ολοκληρωμένη αίσθηση του ορεινού όγκου της Ναυπακτίας είναι να έρθετε σε άμεση επαφή με τη φύση, να περπατήσετε στα μονοπάτια των βουνών, να μιλήσετε με τους βοσκούς, να ξεδιψάσετε στις παγωμένες πηγές, να διανυκτερεύσετε σε καταφύγια.

Αρχίζουμε από τη **Βαράσοβα** (υψ. 914 μ.) το «αερό βουνό» της Αιτωλίας. Η πρόσβαση στην κορυφή γίνεται πιο εύκολα από την Ανω Βασιλική και η πορεία διαρκεί περίπου 2,5 ώρες. Ενδιαφέροντα στοιχεία είναι η εκπληκτική θέα και η ύπαρξη ερειπωμένων ασκηταριών

μοναχών σε σπήλαια με ίχνη αγιογραφιών. Από την πλευρά του Κρουονερίου υπάρχει αναρριχητικό πεδίο, από τα καλύτερα της Ευρώπης και σχεδόν καθημερινά σημειώνεται η παρουσία αναρριχητών από όλα τα μέρη του κόσμου.

Κλόκοβα ή Ταφιασσός των αρχαίων (υψ.1.037 μ.) Η διαδρομή αρχίζει από την διασταύρωση, πριν την Άνω Καλαβρούζα και διαρκεί 1,5 ώρα περίπου. Η θέα από την κορυφή είναι όντως εκπληκτική προς τον Πατραϊκό, την Αχαΐα και την πεδιάδα του Αντιρρίου. Ενδιαφέρον στοιχείο είναι η ύπαρξη συστάδων δάσους από αιωνόβιες αριές.

Ριγάνι, (υψ. 1.469 μ.), όπου βρίσκεται εκκλησιάκι του Προφήτη Ηλία. Η ανάβαση στην κορυφή, όπου είναι και το εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, μπορεί να γίνει είτε από την πλευρά της Βομβοκούς (διάρκεια 2 ώρες), είτε από το χωριό Ριγάνι.

Τσακαλάκι (με δύο κορυφές 1.710 και 1.697 μ.), από τα ωραιότερα βουνά της περιοχής. Η ανάβαση μπορεί να γίνει είτε από την πλευρά της Αγίας Κυριακής, όπου και η βρύση της Παπαδιάς, είτε από το χωριό Κεντρική.

Η **Ομάλια** (υψ. 1655 μ.) είναι ένα εκτεταμένο οροπέδιο. Η ανάβαση σ' αυτό και από εκεί στην κορυφή του είναι αρκετά εύκολη, ακόμα και για μικρά παιδιά και προσφέρεται για μια πρώτη εμπειρία τους από την ομορφιά των ψηλών βουνών. Η ανάβαση αρχίζει από την θέση Χαρατσί και διαρκεί λιγότερο από μια ώρα.

Η **Τσεκούρα** (υψ. 1732 μ.) μεταξύ Αμπελακιώτισσας, Κρουονερίου και Περδικόβρυσης είναι ένα δύσκολο βουνό ιδιαίτερα προς την πλευρά της Κοζίτσας και η ανάβαση από το χωριό διαρκεί περίπου 3 ώρες. Λιγότερο δύσκολη ανάβαση αρχίζει από τον αυχένα, στη μέση του δρόμου Αμπελακιώτισσας-Περδικόβρυσης.

Αδελφικό βουνό με την Τσεκούρα είναι ο **Αρδίνης** (υψ.1.698 μ.) Η ανάβαση για την κορυφή μπορεί να αρχίσει από το Χάνι του Λιόλιου όπου διατηρείται και το μονοπάτι που χρησιμοποιούν οι κτηνοτρόφοι.

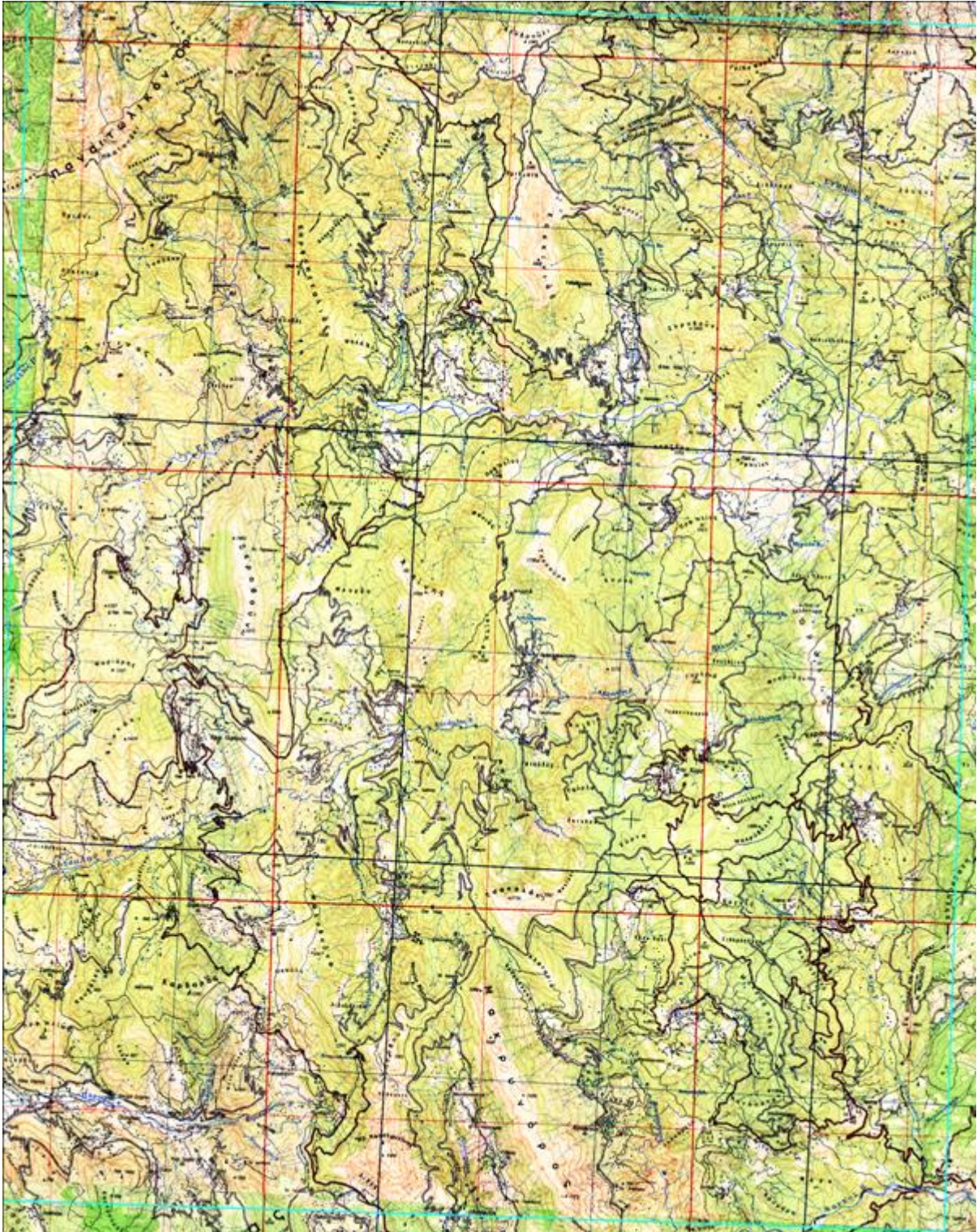
Το **Τρίκορφο Δωρίδας** (υψ.1.549 μ.) παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί είναι προσιτή η κορυφή του και σε άπειρους φυσιολάτρες. Η ανάβαση προτείνεται να αρχίσει από την τοποθεσία Αγιοι Απόστολοι της Ποτιδάνειας και η όλη διαδρομή διαρκεί μιάμιση ώρα ώρες περίπου, μέσα από πυκνό ελατοδάσος. Το Τρίκορφο με τους πολλούς δασικούς χωματόδρομους είναι ιδεώδης τόπος για ορεινή ποδηλασία.

Πολύ ενδιαφέρουσα διαδρομή είναι επίσης η ανάβαση στο χωριό **Νιόκαστρο** (850 μ.) μέσα από το **φαράγγι του Σκα**. Διαδρομές που μπορούν να καλυφθούν με ποδήλατο βουνού είναι από **Αγία Κυριακή** στον **Καστανόλογγο Άνω Χώρας** και από **Ποτιδάνεια** στο Τρίκορφο Ποτιδάνειας.

Στην περιοχή της ορεινής Ναυπακτίας υπάρχει το ορεινό καταφύγιο για τη διαμονή και διανυκτέρευση 40 ατόμων στη θέση Καρβουνόλακα της **Γραμμένης Οξυάς**. Το καταφύγιο βρίσκεται σε υψόμετρο 1700 μ., και διαθέτει δύο τζάκια, κουζίνα, δεξαμενή νερού.

Στη γειτονική ορεινή Φωκίδα, στη θέση Παναούλα, πάνω από το **Κροκόλιο**, σε υψόμετρο 1100 μ., λειτουργεί καταφύγιο 10 ατόμων, με τζάκι, κουζίνα, δεξαμενή νερού.

18.2 Λιμνίστα Ναυπάκτου

Τριάντα πέντε μόλις χιλιόμετρα από τη Ναύπακτο και πέντε από τον παλιό εθνικό δρόμο Ναυπάκτου-Λιδωρικίου, μέσα σε μια διαδρομή από οργιώδη βλάστηση, ρεματιές γεμάτες πανύψηλα και αιωνόβια πλατάνια, πλαγιές σκεπασμένες από βελανιδιές και κάθε λογής θάμνους και σε υψόμετρο 580 μ. βρίσκεται το γραφικό χωριό Λιμνίστα.

Η Λιμνίστα είναι κτισμένη στις ΝΑ πλευρές της Μακριάς Ράχης (1.114 μ.). Στη θέση Κάμπος, κοιλάδα κοντά στο Μόρνο υπήρχε μία αρχαία πόλη, η οποία από κάποιους υποδείχτηκε ως πιθανή θέση του αιτωλικού Αιγυτίου. Η οίκηση φαίνεται ότι συνεχίστηκε και τους βυζαντινούς χρόνους, από τα ερείπια των ναών Αγίου Κωνσταντίνου και Αγίου Σπυρίδωνος και οικιών. Ο οικισμός αυτός εγκαταλείφθηκε και οι κάτοικοι έκτισαν καινούργιο χωριό στη θέση Παλιόσπιτα και τη γειτονική Κάτω Βρύση. Εδώ υπήρχε ο ναός Άγιοι Ταξιάρχες που κατά την παράδοση ήταν Μετόχι της Παναγίας της Βαρνάκοβας και ο ναός του Αγίου Αθανασίου, όπου σήμερα είναι το κοιμητήριο.

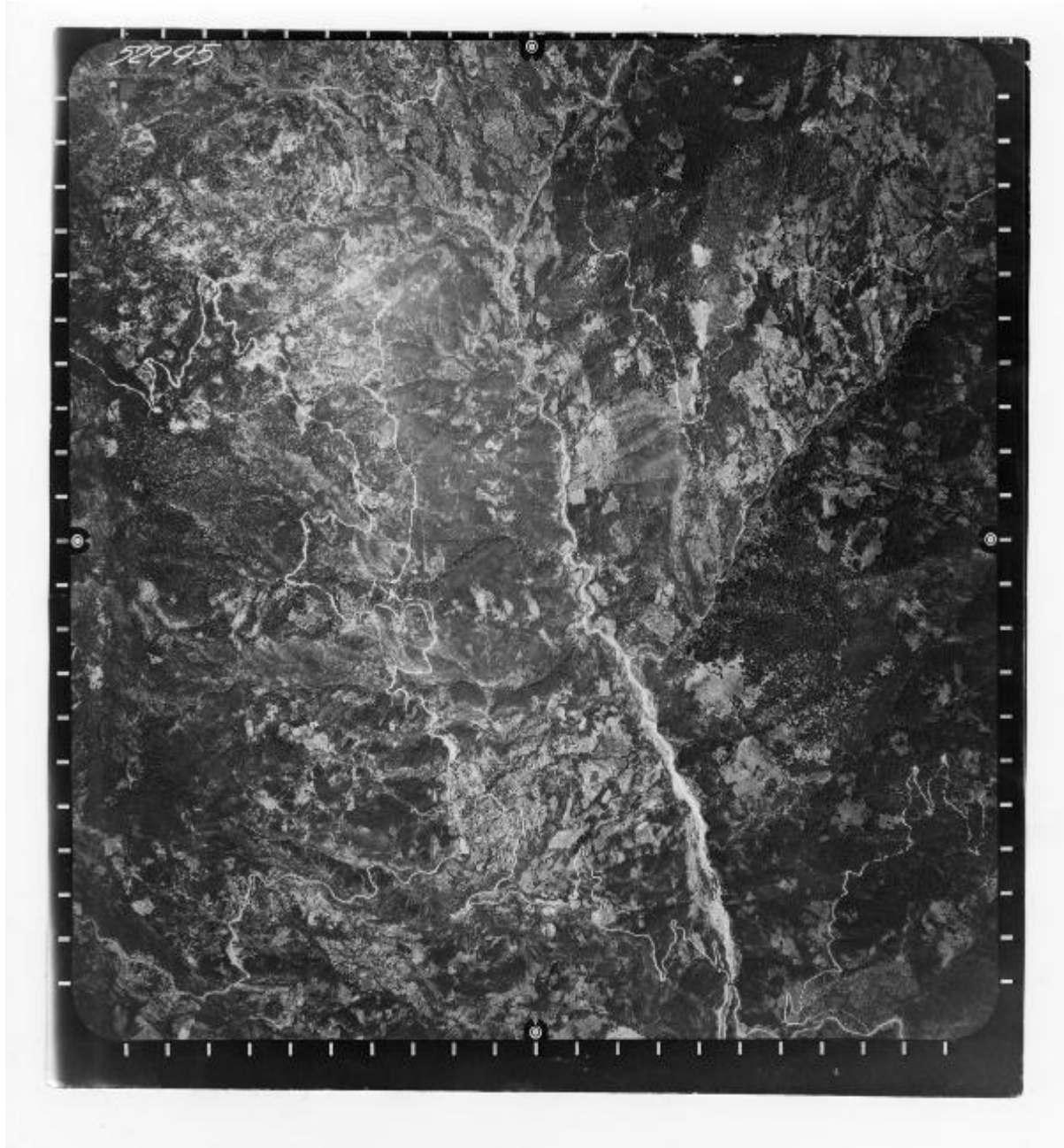
Η μετακίνηση από τα Παλιόσπιτα στη σημερινή θέση φαίνεται ότι έγινε αμέσως μετά την Επανάσταση. Η Λιμνίστα αποτελεί πέρασμα προς την ορεινή Ναυπακτία και τη Δωρίδα και σφύζει από ζωή τους θερινούς μήνες. Η πλατεία με τον υπεραιωνόβιο πλάτανο, η ανακαινισμένη βρύση, η τουριστική υποδομή, που μπορεί να ικανοποιήσει τον επισκέπτη και το διερχόμενο και το ατελείωτο πράσινο καθιστούν το χωριό άξιο επίσκεψης και παρατήρησης.

Σήμερα εκεί στη ανακαινισμένη από τον Δήμο Αποδοτίας μικρή πλατειούλα και κάτω από τον γερασμένο πλάτανο η παράδοση αναφέρει ότι στον βαθύ του ίσκιο κάθισε και ξεκουράστηκε ο ήρωας της επανάστασης Γιώργος Καραϊσκάκης με τα παλικάρια του στο πέρασμά του από το χωριό βαδίζοντας προς το ιστορικό μοναστήρι της Βαρνάκοβας - εκεί σήμερα, που μέσα από τα σπλάχνα της παρθένας γης αναβλύζει άφθονο και καταγάργαρο νερό, θα σταματήσουν οι διψασμένοι επιβάτες των Ι.Χ. όχι μόνο για να πουν ένα ποτήρι δροσερό νερό, αλλά και να γευτούν από τις δύο γειτονικές ταβέρνες γνήσια και νόστιμα ρουμελιώτικα σπεσιαλιτέ. Δύο ταβέρνες που άνοιξαν τα τελευταία χρόνια και έδωσαν μια άλλη ζωή σε ολόκληρη την γύρω περιοχή. Εκεί, ο περαστικός ταξιδιώτης, προσκυνητής της Ρουμελιώτικης γης, θα βρει οποιαδήποτε εποχή του χρόνου ψητά της ώρας από ντόπια κρέατα, γευστικότερες πίτες, σαλάτες φασολάδα και κυνήγι τους χειμερινούς μήνες, παραδοσιακά γλυκά κ.ά.

Στην Λιμνίστα, σε σύγκριση με τα άλλα πιο ορεινά και μάλιστα κεφαλοχώρια, η συγκοινωνία σχεδόν ποτέ δεν «κόβεται». Τα δύο εστιατόρια/καφενεία είναι ανοιχτά και πάντα σχεδόν γεμάτα. Λεωφορεία της γραμμής και τα τουριστικά, καθώς και τα δεκάδες ιδιωτικά, ανεβοκατεβαίνουν κάθε μέρα.

18.2.1 Αεροφωτογραφίες Λιμνίστας Ναυπάκτου

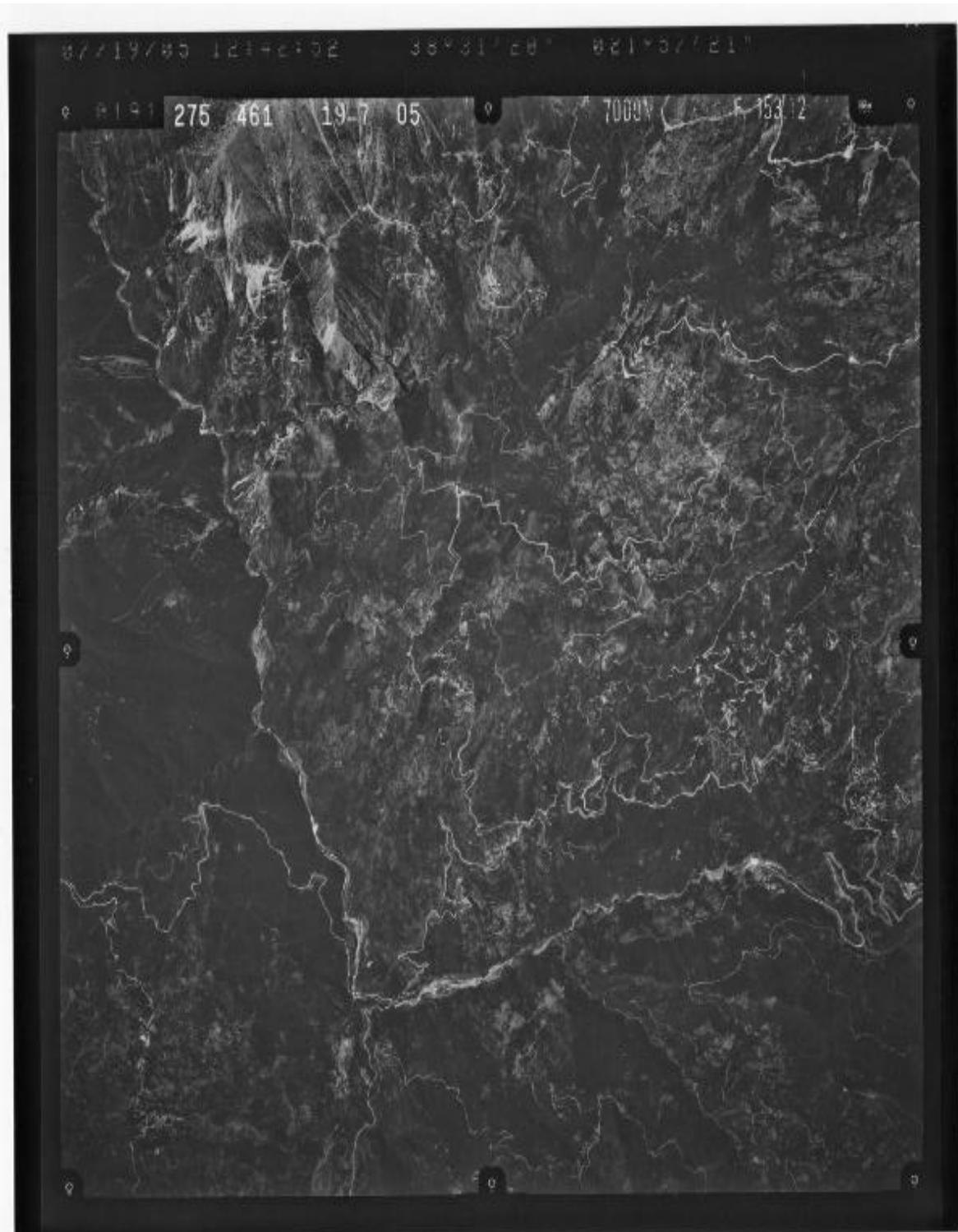
1971

1986

2005

Ανάλυση αεροφωτογραφιών

Βρίσκεται σε υψόμετρο 580μ .Διαθέτει υδρογραφικό δίκτυο, αλλά δεν υπάρχουν καλλιεργούμενες εκτάσεις Στο οδικό της δίκτυο περιλαμβάνεται μόνο ένας κεντρικός δρόμος.

18.2.2. Τουριστικά αξιοθέατα

Αν έχει χρόνο ο φίλος προσκυνητής του Ρουμελιώτικου τοπίου, αν έχει γερό πνευμόνι, πόδια που αντέχουν στην πεζοπορία και θέλει να γνωρίσει τις γύρω βουνοκορφές, να αγναντέψει την απεραντοσύνη, να περπατήσει ανάμεσα σε ρεματιές, να πιει δροσερό νερό από τις αμέτρητες πηγές, ας μη χάσει την ευκαιρία. Ας ανηφορίσει τότε προς τη «Μακριά Ράχη». Το τοπίο θα τον ανταμείψει. Εκεί, μια ώρα περίπου δρόμο, θα αγναντέψει μπροστά του τα περήφανα βουνά «Γκιώνα» και τα «Βαρδούσια», θα διακρίνει τον ήρεμο Πατραϊκό κόλπο και θα «χαιρετήσει» από ψηλά προς τη δυτική πλευρά, τα γραφικά χωριά Καταφύγιο, Αναβρυτή, Ασπριά και Κεντρική, στα νοτιοανατολικά απέναντι το Τείχιο, το Παλαιοξάρι, την Ποτιδάνεια, ανατολικά το Ζοριάνο και το Αλεποχώρι, ενώ βόρεια την γραφική Τερψιθέα και την σκεπασμένη με έλατα Ελατού.

Από τη Λιμνίστα σε 15 λεπτά μπορείς να βρεθεί ο επισκέπτης-προσκυνητής και στην Ιερά Μονή της Βαρνακόβης, το «Κάστρο της Ορθοδοξίας» φορτωμένο με ιστορία και πνευματικότητα. Εδώ στο χιλιόχρονο Μοναστήρι, θα προσκυνήσει τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, θα ξεναγηθεί από τις σεμνές μοναχές στους ιστορικούς χώρους του και θα απολαύσει την απεραντοσύνη που ξανοίγεται μπροστά του. Πολύ κοντά επίσης βρίσκεται και η λίμνη του Μόρνου.

Η φύση έχει κληροδοτήσει στα χωριά του Δήμου Αποδοτίας ένα αζεπέραστο σε ομορφιά φυσικό περιβάλλον. Τα άγρια φαράγγια, τα ψηλά βουνά και τα κακοτράχαλα μονοπάτια είναι η προσπάθεια της φύσης να ανταγωνισθεί την αγέρωχη, περήφανη και σκληρή ζωή των κατοίκων αυτής της περιοχής. Τα πανύψηλα έλατα, οι αιωνόβιες καστανιές, τα δάση της οξυάς, συνθέτουν ένα σκηνικό απaráμιλλης ομορφιάς, που αφήνει έκπληκτο και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη.

Η διαδρομή από την Μακριά Ράχη προς την Άνω Χώρα είναι από τις χαρακτηριστικότερες διαδρομές που μπορεί να πραγματοποιήσει κανείς στην ορεινή Ναυπακτία. Μέσα από αυτή τη διαδρομή, που ξεκινά λίγο μετά τη Λιμνίστα, θα συναντήσει όλα σχεδόν τα είδη χλωρίδας που υπάρχουν στην ορεινή Ναυπακτία, θα θαυμάσει το επιβλητικό Ξεροβούνι και αν είναι τυχερός θα συναντήσει και κανένα ζαρκάδι στο πέρασμά του. Το νοτιότερο δάσος οξυάς της Ευρώπης ανήκει στη Γραμμένη Οξυά και αποτελεί απαραίτητο σταθμό για κάθε επισκέπτη.

Σε πολλές θέσεις της ευρύτερης περιοχής έχουν βρεθεί αρχαιολογικά ευρήματα (ίχνη αρχαίων πόλεων, ανάγλυφα αρχαίας τέχνης, αρχαία μνημεία). Τα μνημεία είναι αναμφισβήτητες αποδείξεις της συνεχούς κατοίκησης της περιοχής. Τέτοια μνημεία έχουν βρεθεί στα χωριά Κρουνέρια, Κυδωνιά, Γρηγόρι, Γραμμένη Οξυά, Ελατόβρυση, Καλλονή, Άνω Χώρα, Λιμνίστα, Τερψιθέα, Κεντρική, Ελατού και Αμπελακιώτισσα.

Ένα από τα πιο ιστορικά μοναστήρια της Δυτικής Ελλάδας, βρίσκεται στην Αμπελακιώτισσα, κτισμένο πάνω στο ύψωμα Αη Λιας. Πρόκειται για την Ιερά Μονή Κοίμησης της Θεοτόκου και είναι κτισμένη το 1456. Σε αυτό το μοναστήρι βρίσκεται η εικόνα της Θεοτόκου, έργο του ευαγγελιστή Λουκά, η οποία αρχικά στόλιζε ιερό ναό στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας. Σύμφωνα με την παράδοση η εικόνα ρίχτηκε από τους Τούρκους στον Πηνειό και κάτω από άγνωστες συνθήκες βρέθηκε το 1945, ανήμερα της εορτής της Παναγίας, στα κλαδιά μιας βελανιδιάς στο χώρο που βρίσκεται σήμερα το μοναστήρι της Αμπελακιώτισσας. Λόγω της ιδιαίτερης μορφολογίας των εδαφών της Αποδοτίας, δεν είναι να απορεί κανείς για το πλήθος των σπηλαίων που έχουν βρεθεί και συνεχίζονται να ανακαλύπτονται στα όρια του Δήμου.

Ένα από τα γνωστότερα είναι το σπήλαιο της Δρακότρυπας. Βρίσκεται πάνω από το χωριό Αναβρυτή, και έχει συνδεθεί από τα παλιά ακόμα χρόνια με πλήθος δεισιδαιμονιών. Σύμφωνα με το θρύλο, το σπήλαιο αποτελούσε φωλιά Δράκου και σε αυτή την πίστη των κατοίκων οφείλει και το όνομά του. Βέβαια, όλοι οι κλέφτες ζωντανών της περιοχής είχαν σκαφιστεί και ένα άλλο κόλπο. Καθώς έκλεβαν τα πρόβατα κάποιου, πήγαιναν στην είσοδο

της σπηλιάς και έριχναν μερικές προβιές και στη συνέχεια διέδιδαν ότι ο Δράκος έκλεψε και έφαγε τα πρόβατα. Σήμερα, η Δρακότρυπα έχει μείνει αναξιοποίητη και δεν προσφέρεται για περιήγηση από επισκέπτες.

Ο Ενοριακός ναός Παμμέγιστοι Ταξιάρχαι είναι τρίκλιτη βασιλική εκκλησία (1866). Εντυπωσιάζουν οι τρεις, αριστουργηματικά, λαξευμένες πέτρες στη θύρα του ναού. Χαρακτηριστικά είναι και τα ξωκλήσια. Στην Αγία Παρασκευή υπάρχει παλαιά εικόνα της Αγίας που φέρει την επιγραφή Δέησις της δούλης του Θεού Τασιούλας Αντωνίου Καναβού. Η Λιμνίτσα ήταν τσιφλίκι των Καναβαίων. Ο αρχιπροεστός Αντώνης Καναβός σκοτώθηκε το 1828, όντας αιχμάλωτος των Τούρκων. Επτά μύλοι λειτουργούσαν στο χωριό. Από τη Λιμνίτσα κατάγεται και ο παππούς του ιστορικού Γιάννη Κορδάτου.

18.3 Πολιτιστικές Εκδηλώσεις

18.3.1 Η γιορτή του κάστανου και του τσίπουρου

Η Ανω Χώρα είναι ένα γραφικό χωριό της ορεινής Ναυπακτίας πλημμυρισμένο από έλατα και καστανιές. Βρίσκεται σε υψόμετρο 1.050 μέτρα και απόσταση 58 χιλιόμετρα από την πόλη της Ναυπάκτου. Εκεί τα τελευταία έξη χρόνια διοργανώνεται με μεγάλη επιτυχία η Γιορτή του Κάστανου και του Τσίπουρου.

Η διοργάνωση ξεκίνησε με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Ανω Χωριτών Αττικής, ύστερα από αποδοχή σχετικής πρότασης του κ. Νικολάου Μουστάκα μέλους του Συνδέσμου, με σκεπτικό την αναβίωση παλιών εθίμων επικοινωνίας και διασκέδασης των κατοίκων της Ανω Χώρας. Η διοργάνωση προτάθηκε να γίνεται την εποχή του φθινοπώρου, εποχή που γίνεται και η συγκομιδή του κάστανου και η απόσταξη του τσίπουρου.

Η εκδήλωση πήρε τον τελικό τίτλο « Γιορτή του κάστανου και του τσίπουρου». (πιθανή συμμετοχή και των επισκεπτών στην ομαλή διεξαγωγή της εκδήλωσης).

Για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβρη του 1999 (23-10-1999), από το τότε Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου, που το αποτελούσαν οι: Δημ. Στ. Χαντζόπουλος (Πρόεδρος), Νίκος Παπαϊωαννίδης, Αντ. Φωτ. Πετσίνης, Νικ. Κων. Μουστάκας, Μαρία Λ. Πανουργιά, Βασ. Νικόπουλος, Γεωργία Γ. Μουστάκα. Αρχισε με διάλεξη του κ. Νικολάου Μουστάκα (καθηγητού του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών) στην κατάμεστη, ευγενώς προσφερθείσα από την οικογένεια Ν. Παπαϊωαννίδη αίθουσα εκδηλώσεων του ξενοδοχείου CRYSTAL Ανω Χώρας, με θέμα «Καστανιά, καλλιεργητικές τεχνικές» και επακολούθησε σχετική συζήτηση. Το εορταστικό μέρος άρχισε νωρίς το απόγευμα. Η μεγάλη ανταπόκριση του κόσμου και η αμέριστη συμπαράσταση όλων οδήγησε στην μεγάλη επιτυχία της εκδήλωσης. Η εκδήλωση αγκαλιάστηκε αμέσως όχι μόνο από τα μέλη του Συνδέσμου, αλλά και από τον Δήμο Αποδοτίας, που πρόσφερε αμέριστα τη συμπαράστασή του για την επιτυχή διοργάνωσή της. Κυρίως όμως αγκαλιάστηκε από τους χωριανούς και τις χωριανές που εκείνη την εποχή βρίσκονταν στο χωριό και οι οποίοι αφιλοκερδώς, με μεράκι και ενθουσιασμό, προσέφεραν ό,τι μπορούσαν και συντέλεσαν τα μέγιστα στην επιτυχία της. Μετά την επιτυχία της εκδήλωσης τα επόμενα χρόνια ο Δήμος Αποδοτίας ανέλαβε τη διοργάνωση της επωμιζόμενος και το οικονομικό μέρος της. Οι προετοιμασίες ξεκινούν από το σούρουπο της Παρασκευής, τα καζάνια για την απόσταξη του τσίπουρου και οι φουφούδες για το ψήσιμο των κάστανων είναι έτοιμα στην σειρά για να υποδεχθούν τον επισκέπτη.

Το ξημέρωμα του Σαββάτου έρχονται οι πρώτοι επισκέπτες όπου διάχυτα νιώθουν μυρωδιές από ψημένα κάστανα και τσίπουρο. Το απόγευμα τα τραπέζια γεμίζουν από τα διάφορα «πεσκέσια» που προσφέρουν οι νοικοκυρές του χωριού όπως πίτες, τηγανίτες, λουκουμάδες και αλλά σπιτικά εδέσματα. Οι επισκέπτες δεν έχουν παρά να γεμίσουν το ποτήρι τους από το «λουλά» και να γευτούν το παραδοσιακό αχνιστό τσίπουρο σε συνδυασμό με την υπέροχη γεύση του ψητού κάστανου. Το βράδυ η ορχήστρα αρχίζει με παραδοσιακούς σκοπούς. Με πρωτοστάτες τους ντόπιους ξεκινάει ο χορός στο πλακόστρωτο της πλατείας. Δειλά-δειλά παρασύρονται και οι επισκέπτες και συνεχίζει το γλέντι με ξέφρενους ρυθμούς μέχρι το πρωί.

19. Προτάσεις αγροτικής ανάπτυξης Λιμνίστας Ναυπάκτου και Άσσου Κορινθίας

Η γεωργική ανάπτυξη σχετίζεται με την οικονομική, κοινωνική και τεχνολογική ανάπτυξη του γεωργικού τομέα και αποτελεί τρόπο κάθετης ανάπτυξης.

Η αγροτική ανάπτυξη (ανάπτυξη της υπαίθρου) έχει μια ολοκληρωμένη διάσταση και αφορά στην ευρύτερη οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών όπου ο γεωργικός τομέας είναι ο επικρατέστερος τομέας οικονομικής δράσης. Επιδιώκει τη σύνδεση του γεωργικού κλάδου με τους υπόλοιπους τομείς της τοπικής οικονομίας, την ενεργοποίηση του εγχώριου πληθυσμού, τη θεμελίωση της αναπτυξιακής λογικής στα άτομα της αγροτικής κοινότητας, την οργάνωση αναπτυξιακών μηχανισμών και την εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων. Τα προγράμματα στην περίπτωση αυτή αποβλέπουν στην ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος από συμπληρωματική εξωγεωργική απασχόληση του πληθυσμού και είναι συνδεδεμένα με τον πολυτομεακό χαρακτήρα της γεωργίας. Ο πολυτομεακός αυτός χαρακτήρας στηρίζεται στην αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος, του αγροτικού τοπίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς της υπαίθρου.

Ορισμένες από τις γεωργικές δραστηριότητες που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν στη Λιμνίστα Ναυπάκτου καθώς και για την περιοχή του Άσσου Κορινθίας, ώστε να επέλθει αγροτική ανάπτυξη, είναι οι ακόλουθες:

- ✓ Η δημιουργία των απαραίτητων έργων υποδομής για τη γεωργία και για άλλες οικονομικές δραστηριότητες
- ✓ Η μεταφορά και δημιουργία μεταποιητικών γεωργικών και κτηνοτροφικών βιοτεχνιών - βιομηχανιών στην ύπαιθρο
- ✓ Η ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών στη γεωργική εκμετάλλευση
- ✓ Η προσέλκυση νέων ανθρώπων στην ύπαιθρο
- ✓ Η ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων συμπληρωματικών προς την γεωργία και κτηνοτροφία

- ✓ Η δημιουργία τοπικών μηχανισμών πληροφόρησης των αγροτών και των φορέων τους για τις συντελούμενες αλλαγές στην πολιτική και στις απαιτήσεις των καταναλωτών και στην ενίσχυση των ερευνητικών δικτύων, ώστε να διασυνδεθούν άμεσα με τις ανάγκες των παραγωγών
- ✓ Η ανάπτυξη νέων δυναμικών καλλιεργειών και μεθόδων εκτροφής και κυρίως η στρόφη στην βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία
- ✓ Η βελτίωση και επέκταση των οργανωμένων βοσκοτόπων
- ✓ Η διατήρηση της βοοτροφίας στις περιοχές όπου παραδοσιακά υπήρχε αυτή
- ✓ Η ενίσχυση της αιγοπροβατοτροφίας
- ✓ Η ανάπτυξη της δασικής παραγωγής.

Η παραγωγή βιολογικών προϊόντων, δηλαδή προϊόντων που παράγονται χωρίς τη χρήση λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και άλλων χημικών συστατικών, είναι μια νέα δραστηριότητα που αποσκοπεί να δώσει στον καταναλωτή υγιεινά προϊόντα και να προστατεύσει το περιβάλλον από τη χρήση χημικών ουσιών. Τα προϊόντα αυτά ζητούνται ολοένα και περισσότερο από ευρύτερες ομάδες καταναλωτών που επιθυμούν υγιεινή διατροφή, απαλλαγμένη από χημικές ουσίες, και από άτομα που όντας ευαίσθητα σε περιβαλλοντικά θέματα συμβάλλουν μέσω της επιλογής αυτής στη προστασία και αναβάθμιση του περιβάλλοντος. Η ζήτηση βιολογικών προϊόντων αυξάνεται παρά τις διαφορές τιμών που υπάρχουν σε σχέση με τα προϊόντα της συμβατικής γεωργίας-κτηνοτροφίας. Η σχετική ζήτηση παρατηρείται περισσότερο σε ομάδες πληθυσμού υψηλού εισοδήματος και αναπτυγμένων χωρών, ενώ στην χώρα μας, ιδιαίτερη ζήτηση σε βιολογικά προϊόντα, αλλά και οργανωμένες αγορές υπάρχουν κυρίως στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη.

Επίσης, έμφαση πρέπει να δοθεί στα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα, στα αρωματικά φυτά και βότανα, καθώς και στην «οικολογική» κτηνοτροφία. Τα κτηνοτροφικά προϊόντα των ορεινών περιοχών όπως το κρέας, το γάλα, το γιαούρτι και το τυρί θα μπορούσαν με κατάλληλες ενέργειες να χαρακτηριστούν βιολογικά ή τουλάχιστον προϊόντα ορεινής κτηνοτροφίας. Τα βοοειδή ελεύθερης βοσκής των ορεινών περιοχών ή τα αιγοπρόβατα αυτών των περιοχών δεν διατρέφονται με συμπληρώματα ζωοτροφών (ζωοτροφές που για την παραγωγή τους χρησιμοποιούνται χημικά λιπάσματα), αλλά με ζωοτροφές που πληρούν τους όρους του τρόπου βιολογικής παραγωγής κτηνοτροφικών προϊόντων. Παράλληλα, μπορούν να αναπτυχθούν η εκτατική χοιροτροφία, καθώς και η κτηνοτροφία ελεύθερης βοσκής.

Η διάθεση των προϊόντων αυτών μπορεί να γίνει είτε επιτόπια με την προσέλκυση επισκεπτών είτε μέσα από Ομάδες Παραγωγών των περιοχών αυτών, που θα τα προωθήσουν στα ειδικά καταστήματα βιολογικών προϊόντων. Η προώθηση της παραγωγής βιολογικών και λοιπών προϊόντων, πρέπει να συνδυασθεί με ενημέρωση των επιστημόνων, των παραγωγών και των καταναλωτών. Ως πρώτος στόχος θα μπορούσε να τεθεί η ικανοποίηση της ζήτησης σε προϊόντα αυτού του είδους σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και παράλληλα, η οργάνωση για την προώθηση των προϊόντων, ζωικών και φυτικών, στις αγορές των βόρειων χωρών της ΕΕ.

Η βιολογική αγροτική παραγωγή, φυτική και κτηνοτροφική, δημιουργεί θέσεις εργασίας σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον και αναγνωρίζεται σχεδόν από όλους σαν μια μέθοδος παραγωγής που προσφέρει πολλά στην προσπάθεια διατήρησης του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο και προστασίας της φύσης.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αθανασίου (1992). Πολιτιστική Ανάπτυξη. Σειρά: Εκθέσεις για το Πρόγραμμα 1988-1992, αριθ . 26. Αθήνα: ΚΕΠΕ
- Αθανασίου Λ. (2007). Τουριστική Ανάπτυξη και προστασία, ΙΤΕΠ 21, Αθήνα: ΙΤΕΠ
- Αθανασίου Λ.Α, Καββαδία Π Α, Κατοχιανού Δ Ν, Τονικίδου Π. (1995). Διαπεριφερειακή ανάλυση και πολιτική και βασικά στοιχεία κατά περιφέρεια και νομό . Αθήνα: ΚΕΠΕ
- Αθανασίου, Λ (2004), Τουριστική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Εξελίξεις , Προβλήματα, Ανάγκες και Πολιτική, Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων
- Alpha Bank (2006), « Τουριστική ανάπτυξη : καλοκαιρινές διακοπές για πάντα».
- Ανδριώτης Κ. (2005) Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός . Αθήνα: Σταμούλης
- Βαρβαρέσος Σ. (2009), « Η συνεισφορά των Εναλλακτικών και Ειδικών Μορφών Τουρισμού στην ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας». στο «Εναλλακτικές και Ειδικές Μορφές Τουρισμού», Μ . Σωτηριάδης & Ι . Φαρσάρη (επιμέλεια). Εκδόσεις Interbooks, σελ. 151-171. Αθήνα.
- Βενετσανοπούλου, Μ . (2006), Η Κρατική Συμβολή στον Τουρισμό . Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ιστορική Εξέλιξη και Θεσμικό Πλαίσιο. Αθήνα: Interbooks
- Γαλανή – Μουτάφη , Β (2003), Έρευνες για τον Τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο: μια ανθρωπολογική προσέγγιση, Προπομπός, Αθήνα.
- Διακομιχάλης (2006) Ο Θαλάσσιος τουρισμός: Η εκτίμηση των επιδράσεων του στην ελληνική οικονομία μέσω του δορυφορικού λογαριασμού τουρισμού και της σύνδεσης του με το εθνικό λογιστικό σύστημα , Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- e-Business Forum. (2005). “Η2: Ηλεκτρονική Μάθηση και Περιβάλλον Εργασίας ”. «ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ Α.Ε. – ΕΔΕΤ».
- e-Business Forum. (2006). “Η3: Ηλεκτρονικός Χώρος Εργασίας : Πραγματοποιώντας την Περιφερειακή Ανάπτυξη Εντάσεως Γνώσης”. «ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ Α.Ε. – ΕΔΕΤ».
- e-Business Forum. (2007). " I 1 Ηλεκτρονικές υπηρεσίες και εφαρμογές στον τουρισμό: Ισχύουσα κατάσταση και προοπτικές". « ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ Α.Ε. – ΕΔΕΤ».
- e-Business Forum. (2008). “ Ιβ 1: Ηλεκτρονικά Συστήματα Διαχείρισης και Μάρκετινγκ Τουριστικών Προορισμών: Ισχύουσα Κατάσταση, Διεθνείς Τάσεις και Προοπτικές”. «ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ Α.Ε. – ΕΔΕΤ».
- e-Business Forum. (2009). “Ιε 4: Επίδραση , αξιοποίηση και διαχείριση του Συμμετοχικού Διαδικτύου (Web 2.0) για την ανάπτυξη και το σχεδιασμό επιχειρησιακών λειτουργιών και στρατηγικών: εφαρμογές στον τουριστικό κλάδο και στα Μ.Μ.Ε”. « ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ Α.Ε. – ΕΔΕΤ».
- Ελευθεροτυπία, (2009) Φύλλο 30Αυγούστου
- ΕΟΚ Οδηγία 92/43
- ΕΣΥΕ – ΣΤΕ ,1988, Μελέτη Αποτελεσμάτων Έρευνας Ξενοδοχειακών Καταλυμάτων και Πτυχιούχων Σχολής ΣΤΕ , 1986 , ΣΤΕ , Αθήνα.
- ΕΣΥΕ, ΕΟΤ ,UNWTO (εκδόσεις από διάφορα έτη)
- Ζαγκότση, Σ 2007, ‘ Κοινωνική και Επαγγελματική κινητικότητα στον Τουριστικό Τομέα, Εμπειρικές Προσεγγίσεις σε Τουριστικές Περιοχές του Νομού Χαλκιδικής’, Διδακτορική Διατριβή , Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Ζαχαράτος Γ , Παπαθεοδώρου, Α και Κούτουλας, Δ 2006, Θεσμικό Πλαίσιο

Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης : έκθεση Ομάδας Εργασίας 1: Forum Τουριστικής Εκπαίδευσης, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Αθήνα

• Ζαχαράτος Γ . (2002), « Ας δούμε επιτέλους τον τουρισμό ως βιομηχανία ». Οικονομικός Ταχυδρόμος, 5/1/2002. Αθήνα.

• Ζαχαράτος, Γ 1992, Ο απλοϊκός εμπειρισμός, η τουριστική πολιτική και η ώρα της κρίσης, Σύγχρονα Θέματα. Περίοδος Β.

• Ζαχαράτος, Γ 1995, ' Φύση, λειτουργία και Προβλήματα πολιτικής του Ελληνικού Τουρισμού', Σύγχρονα Θέματα

• Ζαχαράτος, Γ 2000, Το αναγκαίο σχήμα και θεσμικό πλαίσιο άσκησης της Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα, στο Τσάρτας Π. (επιμέλεια) Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα

• Ζαχαράτος, Γ 1989, Τουριστική ανάπτυξη και τουριστική έρευνα στην Ελλάδα, στο Έρευνα στις οικονομικές επιστήμες : προβλήματα και προοπτικές, Υπουργείο Βιομηχανίας Ενέργειας και Τεχνολογίας, Αθήνα

• Ιακωβίδου, Ο., 2000, Αγροτουρισμός: το μικρό όμορφο και θηλυκό πρόσωπο στον τουρισμό στο Π. Τσάρτας (επιμέλεια) Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα

• Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, (2008) Πηγές προέλευσης αλλοδαπών τουριστών: δυνατότητες και προοπτικές. Ειδικές εκδόσεις 8. Αθήνα.

• Καββαδίας Π. 1992. Δείκτες περιφερειακής ανάπτυξης της Ελλάδας, Αθήνα: ΚΕΠΕ

• Καλοκάρδου- Κραντονέλλη Ρ., (1995) ' Τουρισμός: πολιτική και εφαρμογή', Σύγχρονα Θέματα, 11, τευχ. 34,

• Καλοκάρδου-Κραντονέλλη, Ρ. 1988, ' Τουρισμός: πολιτική και εφαρμογή', Σύγχρονα Θέματα, 4.

• Κασιμάτη Κ., Θανοπούλου Μ., & Τσάρτας Π., (1995). Η γυναικεία απασχόληση στον Τουριστικό Τομέα: διερεύνηση της αγοράς εργασίας και επισήμανση προοπτικών, Γραφείο Ίσων Ευκαιριών, ΕΟΚ, ΚΕΚΜΟΚΟΠ, ΠΑΣΠΕ, Αθήνα.

• Κατσώνης, Δ (1971), Το ιστορικό της τουριστικής εξέλιξης στην χώρα μας, Τουριστικές Μελέτες, Τεύχος 3.

• ΚΕΠΕ, (1984). Ο Τουρισμός δεν συμμετέχει στη διαμόρφωση του ΑΕΠ, Περιοδικό Τουρισμός και Οικονομία, Ιανουάριος - Φεβρουάριος

• ΚΕΠΕ, 1987, ' Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1983-1987': ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

• Κέρδος, της 20.08.09

• Κοκκώσης – Τσάρτας 2001. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Εκδόσεις Κριτική

• Κομίλης Π. (1986). Χωρική Ανάλυση του Τουρισμού, Αθήνα: ΚΕΠΕ

• Κουζέλης Α. (1997). Επιπτώσεις της συναλλαγματικής πολιτικής στις πρόσφατες επιδόσεις

του τουριστικού τομέα Αθήνα: ΙΤΕΠ

• Κουζέλης, Α. (2002). Η διαφημιστική δαπάνη για τον τουρισμό. Αθήνα: Ι.Τ.Ε.Π.

• Κούτουλας Δ. και Σταυρινούδης Θ., (2006) Διαχρονική εξέλιξη και στρατηγικές κατευθύνσεις ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού σε συνθήκες διεθνούς επέκτασης και γιγάντωσης των Ευρωπαϊκών tour operators, στο «Οικονομικά συστήματα, αναπτυξιακές πολιτικές και στρατηγικές των επιχειρήσεων στην εποχή της παγκόσμιας αγοράς». Έκδοση Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων – Πανεπιστημίου Αιγαίου.

• Κούτουλας Δημήτρης και Μαρία Τασιούλα, (2003) Έρευνα Φορέων Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στο πλαίσιο του έργου, «Μελέτη για την αναδιάρθρωση και αναβάθμιση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης». Αθήνα: ΕΕΟ Group & Kantor

• Λαγός Δ (2005), « Τουριστική Οικονομική». Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

• Λαγός Δ., Καλιγιαννάκης Ι., Οικονομάκης Γ., Μιχαηλίδης Π., 2004, Περιφερειακή

Διάρθρωση της Απασχόλησης στην Ελλάδα (1991-2001): Μια Εμπειρική Διερεύνηση , από το 2ο Διεθνές Συνέδριο « Διευρυμένη Ευρώπη και Περιφερειακές Ανισότητες», εκδόσεις : ΤΕΙ Ηπείρου, Πρέβεζα, σελ.: 491-514.

- Λαμπίρη – Δημάκη, Ι (1972), Κοινωνιολογική Ανάλυση στο Μύκονο – Δήλος – Ρήνια, Χωροταξική Μελέτη των Α Σ Καλλιγιά, Α Ν Παπαγεωργίου κ.α., Υπουργείο Κυβερνητικής Πολιτικής, Αθήνα.
- Λουκίσσας Φ. (1975). Tourism and Environmental Conflict: the case of a Greek island of Mykonos, Εισήγηση στο συνέδριο , Tourism and Culture Change, San Francisco
- Μοίρα, Π., Μυλωνόπουλος, Δ., Καραβαγγέλης, Ε. (2008) «Διερεύνηση της διεξόδου της εκπαιδευτικής διαδικασίας στον ιδιωτικό εκπαιδευτικό τομέα στην Ελλάδα: Η περίπτωση των Κέντρων Ελευθέρων Σπουδών (Κ.Ε.Σ.) και των Ιδιωτικών Ι.Ε.Κ.: διάρκεια σπουδών , κόστος , προσοντολογία εκπαιδευτικών , προσοντολογία εκπαιδευομένων , αναγνωρίσεις τίτλων και αναγνώριση από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα». Forum Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης , Αθήνα: Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης.
- Μπεριάτος Ηλ. (2003). Νέες Προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, στο Π. Γετίμης – Γρ. Καυκαλάς (επιμέλεια), Χώρος και Περιβάλλον: παγκοσμιοποίηση , διακυβέρνηση , βιωσιμότητα , Αθήνα Τόπος
- Μπιτζάνης Κ.. (1979). Οι επιπτώσεις της οικονομικής επέμβασης της εταιρείας Καρρά στη Νότια Σιθωνία, Αθήνα: Οικονομία και Κοινωνία 7.
- Μυλωνάς Α. (1997), «Τουρισμός: Πολιτική, Εξελίξεις , Προοπτικές και Συμβολή στην Οικονομία». ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- Μυλωνάς Α.Ν.. (1995). Τουρισμός: Τάσεις και Προοπτικές στο 2004: η ελληνική οικονομία στο κατώφλι του 2004, Αθήνα: Εκδόσεις Ιονικής Τράπεζας
- Νάζου, Δ (2003), 'Οι πολλαπλές Ταυτότητες και οι Αναπαραστάσεις τους σε ένα Τουριστικό Νησί των Κυκλάδων: « Επιχειρηματικότητα» και Εντοπιότητα στη Μύκονο', Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας , Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- ΞΕΕ (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας) διάφορες εκδόσεις .
- Οικονομικό Δελτίο. Τεύχος 99, σελ. 3-20, Σεπτέμβριος. Αθήνα.
- Παπαδασκαλόπουλος Θ. & Χριστοφάκης Μ., (2002). Περιφερειακός Προγραμματισμός, Αθήνα: Παπαζήσης,
- Παπαθεοδώρου, Α., Παππάς, Ν., Ζαγκόστη, Σ. (2008) ' Τουριστική Εκπαίδευση και Κατάρτιση σε Επίπεδο Μεταπτυχιακών και Διδακτορικών Σπουδών ', Forum Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Παραδοτέο Ομάδας Γ 1, Αθήνα: Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης.
- Παρατηρητήριο για την ΚτΠ. (2006). «Ευρωζωνικότητα στην Ελλάδα: Κατάσταση και προοπτικές - Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης στην Ελλάδα». <http://www.observatory.gr/page/default.asp?La=1&ID=2101&pk=407> (πρόσβαση 22/7/09)
- Παρατηρητήριο για την ΚτΠ. (2008). «Μελέτη Διεξόδου Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στον Τομέα του Τουρισμού: Στρατηγικές και Προοπτικές». www.observatory.gr/page/default.asp?La=1&id=22 (πρόσβαση 22/7/09)
- Παρατηρητήριο για την ΚτΠ. (2009). «8η εξαμηνιαία αναφορά για την ευρωζωνικότητα ». <http://www.observatory.gr/page/default.asp?La=1&ID=2101&pk=422> (πρόσβαση 22/7/09)
- Παρπαίρης Α. & Τσάρτας Π. (1996), στο Λάσκαρις Κ. (επιμ.) Sustainable Development: Θεωρητικές προσεγγίσεις μιας κρίσιμης έννοιας, Αθήνα: Παπασωτηρίου
- Παρπαίρης Α. (1984) , Επιλογή περιοχών για νέες μορφές τουρισμού: Χωροχρονική κατανομή της νέας ανάπτυξης. Τουρισμός και οικονομία, Νοέμβριος
- Παρπαίρης, Α (1993), 'Μεθοδολογικό πλαίσιο εκτίμησης της χωρικής Φέρουσας Ικανότητας για την Τουριστική Ανάπτυξη (ΦΙΤΑ)', Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα

Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Παυλόπουλος Α. & Κουζέλης Α. (1998). Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδος και Τουρισμός, σ. 59-87. Αθήνα: ΙΤΕΠ
- Πετράκος Γ. & Ψυχάρης Γ. (2004). Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα. Αθήνα: Κριτική,
- Πετράκος Γ. (2005), “ Περιφερειακές ανισότητες και περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα”. Πρακτικά Ημερίδας “Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα : Τάσεις και Προοπτικές” (επιμέλεια Χ. Κοκκώσης – Ι. Ψυχάρης). Εκδοση Ελληνικό Τμήμα της Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης., σελ. 89-110. Βόλος.
- ΣΕΤΕ, (1993). Τουρισμός : εξελίξεις και προβλήματα . Αθήνα.
- ΣΕΤΕ, (2003). Τουρισμός και Απασχόληση , σ . 9, Πίνακας 1. Αθήνα
- ΣΕΤΕ, (2004), Πρόταση Σχεδίου Μάρκετινγκ για τον Τουρισμό , Αθήνα
- ΣΕΤΕ, (2005). Η πρόκληση της Ανταγωνιστικότητας και η Ανάγκη Επανατοποθέτησης του Ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος
- Σκαναβή Κ. & Σβορώνου Ε. (2007), Μεθοδολογικός Οδηγός για τη σύνταξη Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιά, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Πρόγραμμα ΙSTOS
- Σπιλάνης Ι, (2000), “Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη : η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου” στο Τσάρτας Π. (επ), Τουριστική ανάπτυξη . Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις, Εκ.Εξάντας, Αθήνα
- Σταυρινούδης Θ. και Παρθένης Σ., (2009) Ο ρόλος και η συνεισφορά των τοπικών, περιφερειακών και εθνικών φορέων και οργανισμών στην ανάπτυξη των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού, στο Σωτηριάδης Μ., Φαρσάρη Ι., (επιμ.) « Εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού: σχεδιασμός, μανάτζμεντ και μάρκετινγκ ».
- Σταυρινούδης, Θ., Μάρκου, Α. και Μανώλογλου, Ε. (2006) Διάγνωση αναγκών, εργαζομένων και αυτοαπασχολούμενων του κλάδου σε νέες τεχνολογίες, διερεύνηση προσαρμογής της ομάδας στόχου και ανάπτυξη του επαγγελματικού profile του «ταξιδιωτικού συμβούλου .
- Σταύρου Σ. (1983), Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα την περίοδο 1969 – 1982, Αθήνα: ΕΟΤ
- Σταύρου, Σ. (1979), Έρευνα Κοινωνικής Αναγνωρισιμότητας του Τουρισμού στα νησιά: Μύκονος, Νάξος, ΕΟΤ, Διεύθυνση Έρευνας και Ανάπτυξης
- Σταύρου, Σ (1980), Έρευνα Κοινωνικής Αναγνωρισιμότητας του Τουρισμού στα νησιά: Κάλυμνος, Λέρος, ΕΟΤ, Διεύθυνση Έρευνας και Ανάπτυξης.
- Σταύρου, Σ. (1984), Η ανάπτυξη του Τουρισμού στην Ελλάδα την περίοδο 1969-80, ΕΟΤ, Αθήνα.
- Σταύρου, Σ. (1986), Έρευνα Κοινωνικής Αναγνωρισιμότητας του Τουρισμού στα νησιά: Πάρος, Σαντορίνη, Κύθηρα, ΕΟΤ, Διεύθυνση Έρευνας και Ανάπτυξης
- Τουρισμός και Οικονομία, (1993), αφιέρωμα «20 Χρόνια 1973-1993», Τουρισμός και ΕΟΚ σ.184-217
- Τράπεζα της Ελλάδος, (διάφορα έτη). Μηνιαία Στατιστικά Δελτία
- Τράπεζα της Ελλάδος, (1989). Μακροχρόνιες Στατιστικές Σειρές της Ελληνικής Οικονομίας. Αθήνα.
- Travel Daily News, 21.08.09 Στο 18% η πτώση στον κλάδο του τουρισμού http://www.traveldailynews.gr/new.asp?sstr=&newid=45450&subcategory_id=35
- Τριανταφυλλίδου Φ. (2004), Πώληση Οργανωμένων Ταξιδιών : Συγκριτική Μελέτη Θεσμικών Πλαισίων Κρατών – Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστημίου Αιγαίου
- Τσαμπούκου, Σκαναβή (2004), Περιβάλλον και Κοινωνία μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη . Αθήνα: Καλειδοσκόπιο

- Τσάρτας Π., Λαγός, Δ. (2006), « Η πολιτική του ελληνικού τουρισμού μέσα από τα αναπτυξιακά προγράμματα». Άρθρο στο συλλογικό τόμο ‘Μελέτες προς τιμήν του καθηγητή Στέργιου Μπαμπανάση «Οικονομικά συστήματα, αναπτυξιακές πολιτικές και στρατηγικές των επιχειρήσεων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης»’, σελ.733-761. Επιμέλεια έκδοσης: Β. Αγγελής – Λ. Μαρούδας. Εκδόσεις Παπαζήση - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.
- Τσάρτας, Π. (1988), ‘Σχεδιάγραμμα των σταδίων ανάπτυξης του Τουρισμού στο Νομό των Κυκλάδων’, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 70
- Τσάρτας, Π. (1989), Κοινωνικές και Οικονομικές επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης στο Νομό των Κυκλάδων και ιδιαίτερα στα νησιά Ίος και Σέριφος, κατά την περίοδο 1950-1980, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Τσάρτας Π. (1991). Τουρισμός και Αγροτική πολυδραστηριότητα, Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Τσάρτας Π. (1996). Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό. Αθήνα: Εξάντας
- Τσάρτας Π. (2000), «Κριτική αποτίμηση των παραμέτρων συγκρότησης των χαρακτηριστικών της μεταπολεμικής τουριστικής ανάπτυξης» στο «Τουριστική ανάπτυξη: Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις», Αυγερινού – Κολώνια Σ., Ζαχαράτος Γερ. et. al. (επιμέλεια Π. Τσάρτας). Εκδόσεις Εξάντας, σελ. 189 – 211. Αθήνα.
- Τσάρτας Π. και Σταυρινούδης Θ., (2009) Ευρωπαϊκή διεύρυνση, ευκαιρίες και απειλές για τους ελληνικούς τουριστικούς προορισμούς και τις ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις. Υπό δημοσίευση στο περιοδικό «Γεωγραφίες»
- Τσάρτας Π., (2010) (υπό έκδοση). Ελληνική τουριστική ανάπτυξη : Εξέλιξη, χαρακτηριστικά, προοπτικές. (Κεφάλαιο 1 Β’ μέρους). Αθήνα: Κριτική
- Τσάρτας Π., Μανώλογλου Ε., Μάρκου Α., σε συνεργασία με Ε. Άλλισον και Ι. Σαγιά. (2001). Ποιοτικά χαρακτηριστικά και τάσεις ζήτησης εσωτερικού τουρισμού, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Τσάρτας, Π. (2000) (επιμέλεια) Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα
- Τσάρτας, Π. (2000), Κριτική αποτίμηση των παραμέτρων συγκρότησης των χαρακτηριστικών της μεταπολεμικής τουριστικής ανάπτυξης στο Τσάρτας Π (επιμέλεια) Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις, Εξάντας, Αθήνα
- Τσάρτας, Π., Θανοπούλου, Μ., (1995), ‘Μια πρόταση θεώρησης του ρόλου που διαδραματίζει ο τουρισμός στην κοινωνικοποίηση της Ελληνικής νεολαίας: η περίπτωση της Ίου και της Σεριφου’, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 86.
- Τσάρτας, Π., Θεοδωρόπουλος, Κ., Καλοκάρδου – Κραντονέλλη, Ρ., Μανώλογλου, Ε., Μαρούντας, Κ., Παππάς, Π., Φακιολάς, Ν. (1995), Οι Κοινωνικές επιπτώσεις του Τουρισμού στους Νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου, ΕΚΚΕ, ΕΟΤ
- Τσάρτας, Π., Σταυρινούδης, Θ., Παπαθεοδώρου, Α. και Σιγάλα, Μ. (2006) Μελέτη των τουριστικών τάσεων και της εξέλιξης του κλάδου των τουριστικών γραφείων στην ελληνική και παγκόσμια αγορά. Εντοπισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών των σύγχρονων τουριστικών γραφείων.
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007 α) Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης – Νήσων Αιγαίου 2007-2013.
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007 β) Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.
- Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ευρυζωνικότητα και Τουρισμός. www.etourism.gov.gr (πρόσβαση 23/7/09)
- Χαραλαμποπούλου - Παπασταύρου Μ. (1985). Γυναίκα και Τουρισμός, Αθήνα, ΕΟΤ, Διεύθυνση Έρευνας και Ανάπτυξης, σ. 14 και Σχολή Ξεναγών

- Χατζηνικολάου, Ε (1993), Σημειώσεις Τουριστικής Νομοθεσίας, ΕΟΤ - Πρόγραμμα ALTUR, Αθήνα
- Ψυχάρης Ι. (2005), “Τα περιφερειακά προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης”. Επιστημονικές Μελέτες προς τιμή του Καθ. Ν. Κόνσολα. Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελ. 375-399. Αθήνα.

«ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ»

- www.gnto.gr (Ε. Ο. Τ.)
- www.world-tourism.org (world tourism organization)
- www.wttc.org (world travel & tourism organization)
- www.greek-tourism.gr
- www.agrotour.gr
- www.agrotourism.gr
- www.anthropos.gr
- www.traveldailynews.gr
- www.touristnews.gr
- www.ecocrete.gr
- www.in.gr/agro
- www.greekhotels-association.com
- www.experts.pathfinder.gr
- www.gspa.gr
- www.alternativegreece.gr
- www.statistics.gr
- www.touristorama.gr
- www.altergreece.gr

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Baloglu S. and Mangalolu M., (2001) Tourism destination images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as perceived by US-based tour operators and travel agents. Tourism Management, 22(1): 1-9.

- Baloglu, S. (1999), A path analytic model of visitation intention involving information sources, motivations, and destination image, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 8(3): 81-90.
- Barich, H. & Kotler, P. (1991), "A framework for marketing image management", *Sloan Management Review*, 32(2): 94-104.
- Bastakis C., Buhalis D. and Butler R., (2004) The perception of small and medium sized tourism accommodation providers on the impacts of the tour operators' power in Eastern Mediterranean. *Tourism Management*, 25: 151–170.
- Buhalis D., (2000) Relationships in the distribution channel of tourism: Conflicts between hoteliers and tour operators in the Mediterranean region. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, 1(1):. 113–139.
- Bull, A. (2002) « Τουριστική Οικονομία» (Μετάφραση της 2ης Αγγλικής έκδοσης). Εκδόσεις «Κλειδάριθμος».
- Butler (1980) R.W. Butler, The concept of a tourism area cycle of evolution: Implications for the management of resources, *Canadian Geographer* 24:. 5 –12.
- CEC - 1986. *Faits et Opinions*, Commission of the European Communities: Europeans and their holidays, Paris
- CEC – 1987. Commission of the European Communities, *Community of European Railways*, Basle.
- CEE DIVISION TOURISME, 1991. *L' évolution d' emploi touristique et de la formation professionnelle en Europe*, p.20.
- Christou, E. & Kassianidis, P. (2002), "Consumers perception and adoption of online buying for travel products", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 12(4): 55-68.
- Christou, E. (2002), "Examining the impact of tourism destination image and reputation on visitor loyalty likelihood", *Tourism Today*, 2(1): 23-34.
- Christou, E. (2003), "Guest loyalty likelihood in relation to hotels' corporate image and reputation: a study of three countries in Europe", *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 10(3/4): 112-124.
- Christou, E. (2006), "A qualitative analysis of consumer attitudes on adoption of online travel services", *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(4): 78-89.
- Christou, E. (2007) *Tourism destination brand personality: Influencing perceptions*. 61st Annual I-CHRIE (International Council on Hotel, Restaurant & Institutional Education) Convention & Exhibition. Dallas, Texas, U.S.A., July 28-31.
- CREM, 2000, *Feasibility and market study for a European Eco-label for tourist accommodations (FEMATOUR)*, Amsterdam: Consultancy and Research for Environmental Management.
- Cuvelier, P., Torres, E., Gadrey j., (1994). *Patrimoine, Modèles de tourisme et Développement local*, Paris: L'Harmattan.
- De Pelsmacker, P. & Van Den Bergh, J. (1998), "Advertising content and irritation: A study of 226 TV commercials", *Journal of International Consumer Marketing*, 10(4), 5-27.
- Deprest, F., (1997). *Enquête sur le tourisme de masse. L'écologie face an territoire*. Paris : Belin
- Dolnicar, S., Grabler K. & Mazanec J. (1999), "Analyzing destination images: a perceptual charting approach", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 8(4): 43-57.
- e-Business Watch / European Commission (2006) . *ICT and Electronic Business in the Tourism Industry. ICT adoption and e-business activity in 2006. Sector Report No. 08, 2006*.
- *Facts and Figures The Europeans on Holidays: Executive Summary, 1999*
- Fitzpatrick and Associates 1989, *Travel and Tourism in the Single European Market*, London, The Economist Intelligence Unit.

- Fountain K et al, 1989. Contribution to the Drafting of a charter for cultural Tourism (Tourism and the Environment) , ECTARC
- Heartland Information Research, Inc., (2001) E-commerce's impact on the travel agency industry.
- Hebestreit D., (1992) *Touristik Marketing: Grundlagen, Ziele, Basis-Informationen, Instrumentarien, Strategien. Organisation und Planung des Marketing von Reiseveranstaltern*, 3. Auflage, Berlin: Arno Spitz.
- Koteas A., Marinidis D., Economakis G., 2006, Development Law 2601/98. Tourism Industry and Regional Impacts in Greece: The case of Evros and Chios Districts, from 24th EuroCHRIE Conference «In Search of Excellence for Tomorrow's Tourism, Travel and Hospitality», Thessaloniki.
- Koussis, M 1989, 'Tourism and the family in a Rural Cretan Community', *Annals of Tourism Research*, vol. 3, p. 318-332.
- Koutoulas D., (2006) «The Market Influence of Tour Operators on the Hospitality Industry: The Case of Greek Resort Hotels». In: Papatheodorou, A. (ed.). *Corporate Rivalry and Market Power: Competition Issues in the Tourism Industry*. London: I.B. Tauris Publishers. 94-123.
- Krippendorf J. 1987. *The Holiday Markets*, London: Henemann,
- Leontidou, L 1991, 'Greece: prospects and contradictions of Tourism in the 1980's', in Williams A M and Shaw G. (editors), *Tourism and Economic Development: Western European Experiences*, Belhaven Press, London
- Levantis G. 1981. *Analyse factorielle du phenomene touristique: espace touristique grec*, CHET – Etudes et Memoires, Volume 45, Fevrier.
- Lickorisch L., Jenkins C., 1997, *An Introduction to Tourism*, Oxford : Butterworth Heinemann.
- Maison de France 2000. *Analyse Comparative des Structures et Budgets des Principaux Offices Nationaux de Tourisme*, MDLF, Paris.
- Medina-Munoz R., Medina-Munoz D. and Garcia-Falcon J., (2003) Understanding European tour operators' control on accommodation companies: an empirical evidence. *Tourism Management*, 24: 135–147.
- Middleton V. and Clarke J., (2001) *Marketing in Travel and Tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann Publishing.
- Mintel, (2006) *Tour Operator Market–Europe*, February 2006.
- Morucci, B., (2003). La demande touristique: une approche de son évolution et de ses perspectives. In J. Spindler & H. Durand (eds). *Le tourisme au XXI siecle*. Paris, L' Harmattan, pp. 133-155.
- ODIT France (2009), *Tourisme durable dans les îles*, ODIT France, Paris.
- OECD (2004), "ICT, E-business and SMEs", OECD, Paris.
- Olney, T.J., Holbrook, M.B. & Batra, R. (1991), "Consumer responses to advertising – the effects of ad content, emotions and attitude", *Journal of Consumer Research*, 17 , 440-453.
- Papatheodorou, A. and Arvanitis, P. (2009) Spatial Evolution of Airport Traffic and Air Transport Liberalization: The Case of Greece. *Journal of Transport Geography* , 17: 402–412.
- Pasqualini J. P.& Jacquot B. 1992. *Tourismes en Europe*, DUNOD, Paris
- Rheinsberg, T., (2004) Change is the Challenge is the Chance, International WTO Conference, Larnaca: October 22nd
- Sigala, M. (2007). Integrating Web 2.0 in e-learning environments: a socio-technical approach. *International Journal of Knowledge and Learning* , 3(6): 628 – 648.

- Sigala, M. (2008a). Developing and implementing an eCRM 2.0 strategy: usage and readiness of Greek tourism firms. ENTER 2008 conference, Innsbruck, Austria, 23 – 26 January, 2008.
- Sigala, M. (2008b). Web 2.0 tools empowering consumer participation in New Product Development: findings and implications in the tourism industry. Annual International Council for Hotel, Restaurant and Institutional Education, (I-CHRIE) Convention “Welcoming a new era to hospitality education” . Atlanta, Georgia, USA: 30 July – 2 August, 2008
- Sigala, M. (2008c). WEB 2.0, social marketing strategies and distribution channels for city destinations: enhancing the participatory role of travellers and exploiting their collective intelligence. In Mila Gascó-Hernández and Teresa Torres-Coronas (Eds.) “Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities around the World”. IDEA Publishing
- Sigala, M. (2009). Destination Management Systems: a reality check in the Greek tourism industry. ENTER 2009 conference, Amsterdam, Netherland, 28 – 30 January, 2009.
- Singh B. P. 1983. Επιπτώσεις του τουρισμού στο Ισοζύγιο Πληρωμών της Ελλάδος: το άμεσο συναλλαγματικό κόστος, Διδακτορική Διατριβή σ. 219-229, Αθήνα
- SmithVand Eadington R (editors) 1992. Tourism Attractives, University of Pennsylvania Press
- Spilanis I., Karayannis O. (2009), Tourism and environment: pressures of tourism related construction activity on the natural environment of host areas-attempting a survey in the Cyclades, 4th International Scientific Conference “Planning for the future, learning from the past”, Rodos, 3-5 April.
- Stott, M 1973, ‘Economic Transition and the family in Mykonos’ The Greek Review of Social Research, vol. 17.
- Tsartas P., Skanavi K., Stavrinoudis Th., Vatzaka A., Gkoumas A., Kyriakaki A. and Svoronou H., (2006) Local Agenda 21 in two islands of South Aegean Region.
- Weiler and Hall C M (editors), 1992. Special Interest Tourism. New York: Belhaven Press
- World Economic Forum (2007), The Travel and Tourism Competitiveness Report 2007; Furthering the Process of Economic Development, WEF: Geneva
- World Economic Forum (2008), The Travel and Tourism Competitiveness Report 2008; Balancing Economic Development and Environmental Sustainability, WEF: Geneva.
- World Economic Forum (2009), The Travel and Tourism Competitiveness Report 2009; Managing in a Time of Turbulence, WEF: Geneva.
- UNWTO (1992) World Directory of Tourism Education and Training Institutions, Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2000) “Tourism Vision 2020”. Vol. 1- 6. Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2001) The future of small and medium-sized enterprises in European tourism faced with globalization. Budapest – Hungary, Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2006) Structures and Budgets of National Tourism Organisations, 2004-2005, Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2009) World tourism barometer. Volume 7, No 2, June, Madrid: UNWTO
- WTTC (2007) Ελλάδα : ο αντίκτυπος του Τουρισμού στην Απασχόληση και την Οικονομία, Εισαγωγή και σ. 66-68.
- Xiang, Z. & Gretzel, U. (2009). Role of Social Media in Online Travel Information Search, Tourism Management, in press